

گزارش سفر مصر
در اواخر مهرماه ۱۳۸۱
اکتبر ۲۰۰۲
بخش سوم

طلوع مجدد آفتاب از ساحل اسکندریه

□ سید محمود مرعشی نجفی

معهد المخطوطات العربية

صبح دوشنبه ۸۱/۷/۲۹ طبق قرار قبلی رأس ساعت ۱۰ و ۳۰ دقیقه عازم معهد المخطوطات العربية در قاهره شدید. در بدو ورود، آقای احمد یوسف، رئیس آن مرکز، از ما استقبال کرد. آن‌گاه به دفتر وی رهسپار شدیم. او ضمن سخنان خود اظهار داشت:

این معهد برای نخستین بار در سال ۱۹۴۷ م محل تصویر

این جانب و آقای احمد یوسف رئیس آن مرکز به منظور جمع‌آوری مخطوطات عربی و اسلامی و نیز تهیه و تصویر از نسخه‌های خطی اسلامی موجود در کتابخانه‌های جهان و نیز تدوین و انتشار فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه‌هایی که تا کنون فهرست آنها چاپ و منتشر نشده، راه‌اندازی گردیده است. در سال ۱۹۵۵ م این معهد از بخش فرهنگی جامعه دول عربی جدا شد و خود با تشکیلاتی خاص زیر نظر تعدادی از دانشمندان بزرگ و فرهیختگان کشورهای عربی قرار

گرفت. البته این معهد قانوناً زیرمجموعه جامعه دول عربی قرار دارد، لیکن تابع نظام داخلی و اداری خود است. در حال حاضر، ۴۱ هزار میکروفیلم که از نسخه‌های خطی موجود در کتابخانه‌های مختلف جهان تصویربرداری شده است، در گنجینه این مرکز در قوطیهای مخصوص موجود می‌باشد و در برگیرنده موضوعات گوناگون است؛ از جمله: کتب آسمانی، قرائات و تجوید، تفسیر و علوم قرآن، حدیث، اصول فقه، فقه



دیدار با ریاست معهد المخطوطات العربية

قاهره، چاپخانه السنة المحمدية، سال ۱۹۵۶م، ۳۰۶ صفحه، شامل معرفی ۵۶۷ نسخه. قسم دوم، از فؤاد سید، چ قاهره، در همان چاپخانه، سال ۱۹۵۷م، ۱۹۲ صفحه، شامل معرفی ۳۰۰ نسخه. قسم سوم، شامل ۳۰۰ نسخه. قسم چهارم، از فهرست نگاران معهد با اشراف مختار الوکیل، چ قاهره، چاپخانه الشركة المصرية للطباعة، سال ۱۹۷۰م، ۵۲۳ صفحه، شامل معرفی ۸۶۹ نسخه.

۳. همان فهرست، شامل کتابهای علمی. این جلد نیز دارای ۳ بخش، یا ۳ قسم، به ترتیب زیر است:
قسم اول: اخترشناسی، از پاول کونتش، چ قاهره، سال ۱۹۵۸م، چاپخانه السنة المحمدية، ۱۱۶ صفحه، شامل معرفی ۲۱۱ نسخه.

قسم دوم: کتابهای طبی، که خود در برگیرنده دو بخش است: بخش نخست، از ابراهیم شيوخ، چ قاهره، سال ۱۹۵۹م، همان چاپخانه، ۲۱۲ صفحه، شامل معرفی ۲۷۱ نسخه. بخش دوم، از فهرست نگاران معهد با اشراف قاسم الخطاط، چ قاهره، سال ۱۹۷۸م، چاپخانه العربية الحديثة، ۳۱۰ صفحه، شامل معرفی ۵۷۳ نسخه.

قسم سوم: کتابهای ریاضی، حساب و هندسه، جبر و مقابله. از فؤاد سید، چ قاهره، سال ۱۹۶۰م، در چاپخانه السنة المحمدية، ۱۰۶ صفحه، شامل معرفی ۱۴۷ نسخه.

قسم چهارم: شیمی و طبیعیات، از فؤاد سید، چ قاهره، سال ۱۹۶۳م، همان چاپخانه، ۲۲۴ صفحه، شامل معرفی ۱۱۶ نسخه.

در هر یک از این فهرستها، فهرست مؤلفان و نام کتابها در پایان آمده است.

۴. همان فهرست، شامل اطلاعات عمومی و علوم گوناگون؛ از جمله: فنون جنگ، موسیقی و غنا، اطلاعات عمومی، تعبیر خواب، علم حروف و اوفاق، شطرنج، کشاورزی، صنعت غذا، خط و خوشنویسی. از فؤاد سید، چ قاهره، سال ۱۹۶۴م، همان چاپخانه، ۲۱۰ صفحه، شامل معرفی ۲۱۷ نسخه.

۵. فهرست نسخه‌های ادبی، جلد نخست، از حرف الف تا خ، از نسخه شماره ۹۰۳ تا ۱۲۹۰، از فهرست نگاران معهد، با اشراف محمد الحسن عثمان، چ قاهره، سال ۱۹۷۹م، در اداره التوثيق والمعلومات بالمنظمة العربية للتربية والثقافة والعلوم.

مذاهب، تصوف و عرفان، فلسفه و منطق، زبان، ادبیات، عروض و قوافی، سیاست و علوم اجتماعی، جغرافیا و تاریخ، اخترشناسی، ریاضیات، طب، طبیعیات، کیمیا، اطلاعات عمومی، رجال، درایه، انساب.

معهد المخطوطات در زمینه تحقیقات و برگزاری همایشهای گوناگون در کشورهای مختلف، فعالیتی گسترده دارد، و یکی از برنامه‌های پژوهشی آن، انتشار مجله معهد المخطوطات العربية است که دو شماره در هر سال منتشر می‌شود، و تا کنون ۴۵ سال منتشر شده و بیش از نود جلد است. این مجله در حال حاضر از مجلات پُر بار علمی و تخصصی است که معمولاً پژوهشگران از آن استفاده می‌کنند.

برخی از کشورهایی که تا کنون معهد المخطوطات العربية کارشناسانی برای تهیه میکروفیلم از نسخه‌های خطی آنها اعزام نموده است، بدین قرارند:

۱. اتحاد جماهیر شوروی سابق؛ ۲. اسپانیا؛ ۳. آفریقا؛
۴. افغانستان؛ ۵. آلمان؛ ۶. امارات متحده عربی؛ ۷. ایران؛
۸. ایتالیا؛ ۹. پاکستان؛ ۱۰. بریتانیا؛ ۱۱. بولونیا در ایتالیا؛
۱۲. ترکیه؛ ۱۳. چکسلواکی سابق؛ ۱۴. تونس؛ ۱۵. الجزایر؛
۱۶. عربستان سعودی؛ ۱۷. سنگال؛ ۱۸. سوریه؛ ۱۹. چین؛
۲۰. عراق؛ ۲۱. عمان؛ ۲۲. فرانسه؛ ۲۳. فلسطین؛ ۲۴. قطر؛
۲۵. کویت؛ ۲۶. لبنان؛ ۲۷. لیبی؛ ۲۸. مالی؛ ۲۹. مغرب؛
۳۰. آمریکا؛ ۳۱. یمن؛ ۳۲. یوگسلاوی سابق.

بخش انتشارات معهد تا کنون فهرست تعدادی از نسخه‌های خطی و تصویری را چاپ و منتشر ساخته است. و برخی از آنها عبارتند از:

۱. فهرس المخطوطات المصورة في معهد احیاء المخطوطات العربية، جلد اول، اعداد فؤاد سید، چ قاهره، ۱۹۵۴م، چاپخانه دارالریاض للطبع والنشر، ۵۶۹ صفحه. در این جلد، ۴۶۱۲ عنوان از میکروفیلمهای موجود در معهد معرفی شده است، که شامل نام کتاب، مؤلف، سال وفات مؤلف، تعداد برگ، آغاز و انجام، نوع خط، تعداد جلد، قطع نسخه، تاریخ کتابت و نام کاتب، نام کتابخانه و شماره نسخه و مصدر اطلاعات اخذ شده از آن است.

۲. جلد دوم همان فهرست، «کتب تاریخ»، که خود شامل چهار جزء است، بدین ترتیب: قسم اول، از لطفی عبدالبدیع، چ

جلد دوم، از حرف د تا ز، از منیر محمد المدنی، چ
 قاهره، سال ۱۹۸۰م. شامل نسخه‌های ادبی از شماره ۱۲۹۱
 تا ۱۷۰۲. همچنین بسیاری دیگر از فهرستهای گوناگون
 و کوچک چاپ کرده‌اند که ذکر آنها در این گزارش
 میسر نیست.

دفتر رسمی و مرکزی معهد المخطوطات العربية، بنا بر
 تصمیم اتحادیه عرب، چندین سال در کشور کویت قرار
 داشت، لیکن در زمان هجوم ارتش بعثی عراق به آن کشور،
 بخشی از نسخه‌های خطی جمع‌آوری شده در آن معهد و نیز
 بخشی از میکروفیل‌های آن به سرقت رفت و مجدداً دفتر
 مرکزی آن به قاهره منتقل گردید و هم‌اکنون نیز در قاهره
 قرار دارد.

آن‌گاه پس از بیانات دکتر احمد یوسف، رئیس معهد، این
 جانب درباره کتابخانه بزرگ آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی
 و فعالیتهای گسترده آن بیاناتی ایراد کردم. در پایان، آمادگی این
 کتابخانه را برای تبادل اطلاعات فرهنگی و ارسال کتاب
 اعلان نمودم، و مقرر گردید پیش‌نویس یادداشت تفاهم
 همکاری فی‌مابین آماده شود و به امضای مسئولان مربوط
 برسد. هنگام ملاقات با رئیس معهد، خانم دکتر نیفین مسعد،
 استاد برجسته دانشگاه قاهره، نیز حضور داشت. و در پایان
 این نشست، وی یک جلد کتاب خود را که درباره ایران
 نگاشته است به نام صنع القرار فی ایران والعلاقات العربية، چاپ
 سال ۲۰۰۱م به این جانب هدیه کرد.

اینک نظر به اهمیت نسخه‌های بسیار کهن و نفیس خطی،
 که معهد از آنها تصویربرداری کرده است، گزیده‌ای از عناوین
 آنها را به ترتیب زیر برمی‌شماریم:

۱. الآثار الباقية عن القرون الخالية، از ابوریحان بیرونی،
 متوفی ۴۳۰ ق، نسخه کهن و نفیس، در ۶۷ برگ، کتابخانه
 خدابخش^۱ در تپنه هند، ش ۲۲۱۸.

۲. الإبانة عن سجود الجرم الاقصى و طاعته لله عزّ و جلّ، از
 یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از ۲۴۷ ق، کتابت در سده
 ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۴۸۳۲
 و تصویر آن، ش ۵ / فلسفه و منطق.

۳. الإبانة عن معانی القراءات، از مکی بن ابی طالب حمّوش
 بن محمد اندلسی قیسی، متوفی ۴۳۷ ق، کتابت در عصر مؤلف،
 به سال ۴۳۵ ق. در کتابخانه دارالکتب، ش ۱۹۶۶۴ ب،

تصویر آن، ش ۱ / قرائات و تجوید.

۴. الأبعاد والأجرام، از ابی‌الحسن کوشیار بن لبان باشهری
 جیلی، متوفی بعد از ۳۵۰ ق، کتابت ۶۳۱ ق، در کتابخانه
 خدابخش در پتنة هند، ش ۵/۲۵۱۹.

۵. اتمام تتمه صوان الحکمة، مؤلف ناشناخته، کتابت
 ۶۸۹ ق، به خط ابی‌الحسن علی بن موفق طیبیب، در کتابخانه
 بشیر آغا در استانبول، ش ۴۹۴، ۳۰ برگ.

۶. اتمام تتمه صوان الحکمة للسجری، مؤلف ناشناخته،
 کتابت سده ۷ هجری، در ۳۱ برگ، در کتابخانه کوپریلی در
 استانبول، ش ۹۰۲.

۷. الاحکام الشرعية الصحيحة من الاحادیث النبویة، از حافظ
 عبدالحق بن عبدالرحمان بن عبدالله بن الخراط الازدی
 الاشبیلی، متوفی ۵۸۱ ق. کتابت صفر ۶۹۱، در منطقه
 ظاهریه دمشق، به خط یوسف بن عبدالعزیز بن عبدالله، در
 کتابخانه چستریتی در دوبلین ایرلند جنوبی، ش ۳۹۴۴.

۸. الاحکام فی الحلال والحرام، از الهادی الی الحق یحیی بن
 الحسین بن قاسم الرسی، متوفی ۲۹۸ ق، کتابت سده ۴ هجری،
 به خط کوفی، در کتابخانه جامع الکبیر در صنعای یمن،
 ش ۳۱۷، ۳۱۸ / فقه الهدویة.

۹. الاحکام فی النجوم، از ابی‌سعید بن منصور بن علی بندار
 دامغانی، متوفی بعد از ۵۰۷ ق، کتابت ۶۸۰ ق، به خط
 عبدالرزاق بن احمد بن محمد بغدادی در محله خاتونیه در
 شرق بغداد، کاتب این نسخه را برای خزانه ابی‌الحسن علی بن
 نصیرالدین طوسی فرزند خواجه نصیرالدین طوسی، متوفی
 ۶۷۲ ق، نگاشته است، در کتابخانه ملی ایران، ش ۱۱۱۲.

۱۰. الأخبار بفوائد الاخبار، از شیخ محمد بن ابراهیم بن
 یعقوب کلاباذی بخاری، متوفی ۳۸۰ ق، کتابت سده
 ۶ هجری، به خط نسخ، در کتابخانه چستریتی در دوبلین
 ایرلند جنوبی، ش ۴۶۸۹.

۱۱. اخبار سلامة و شعرها، کتابت ۵۸۱ ق، در دمشق، در
 کتابخانه چستریتی، ش ۳۰۱۶، تصویر آن، ش ۶/۱۱۱۰.

۱. کتابخانه خدابخش، از نفیس‌ترین و بزرگ‌ترین کتابخانه‌های هند به‌شمار
 می‌آید. در این کتابخانه، بیش از ده هزار نسخه خطی اسلامی وجود دارد که
 برخی از آنها در سده‌های ۴ و ۵ و ۶ هجری کتابت شده است. فهرست
 نسخه‌های خطی فارسی و عربی آن در بیش از چهل جلد چاپ و منتشر شده
 و در کتابخانه بزرگ آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی موجود است.

۱۲. اخبار سکینه بنت الحسین بن علی بن ابی طالب، روایة و سماع ابی الحسن علی بن محمد بن علی بن جمیل المعافری عن شیوخه، نسخه کهن، مورخ ۵۸۱ ق، در دمشق، در کتابخانه چستربیتی، ش ۳۰۱۶، تصویر آن، ش ۸/۱۱۱۰.
۱۳. الاخبار الطوال، از ابی حنیفه احمد بن داود دینوری، متوفی ۲۸۱ ق، کتابت ۵۷۹ ق، در کتابخانه سوهاج مصر، ش ۷۳ / تاریخ.
۱۴. اخبار غزوة صاحبة کثیر و شعرهما، کتابت ۵۸۱ ق، در دمشق، در کتابخانه چستربیتی، ش ۳۰۱۶، تصویر آن ش ۷/۱۱۱۰.
۱۵. اخبار مصر (فضائل مصر المحروسة)، از ابی عمر محمد بن یوسف بن یعقوب کندي مصري، متوفی ۳۵۵ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه مسجد احمد پاشا جزار در عکا در فلسطین اشغالی، تصویر آن، ش ۸۷۴.
۱۶. اخبار مکه و ماجاء فيها من الآثار، از ابی الولید محمد بن عبدالله بن احمد الازرقی، متوفی بعد از ۲۵۰ ق، کتابت سده ۵ هجری، به خط نسخ قدیم، در کتابخانه سن پترزبورگ روسیه، ۲۴۰ برگ ش B607.
۱۷. اخبار الملوك و نزهة المالك و المملوك فی طبقات الشعراء المتقدمین، از ملك منصور ابوالمعالي محمد بن عمر بن شاهنشاه بن ایوب، متوفی ۶۱۷ ق، کتابت ۶۰۲ ق، به خط نصر بن محمد بن محمد بن عمر بن هبة الله موصلی، در شهر حماه سوریه، از روی نسخه اصل و در حیات مؤلف، ۵۸۰ صفحه، در کتابخانه دانشگاه لیدن هلند، ش OR 639.
۱۸. اخبار النحویین، از ابی سعید حسن بن عبدالله بن مرزبان سیرافی، متوفی ۳۶۸ ق، نسخه بسیار کهن، مورخ ۳۷۶ ق، به خط کوفی، ۱۹۱ برگ، در کتابخانه شهید علی پاشا در استانبول، ش ۱۸۴۲.
۱۹. اخبار و اشعار و نوادر و ملح و فقر و حکم و وصا منتخبة، از یاقوت بن عبدالله مستعصمی، خطاط برجسته و نامدار اسلامی، متوفی ۶۹۸ ق، کتابت ۶۶۲ ق، به خط مؤلف، در ۱۷ برگ، در کتابخانه لیدن هلند ش ۹۵.
۲۰. اختصاص القرآن بعودة الی الرحیم الرحمن، از شیخ محمد بن عبدالواحد بن عبدالرحمان السعدی المقدسی، متوفی ۶۴۳ ق، کتابت ۶۳۲ ق، در حیات مؤلف، به خط نسخ، در کتابخانه چستربیتی در دوبلین، ش ۶/۳۵۲۴، دارای چند
- سماع در سده ۷ هجری.
۲۱. الادب الجامع، از عبدالله بن المقفّع، متوفی ۱۴۲ ق، کتابت ۵۳۲ ق، به خط نسخ، در منطقه ثغر اسکندریه مصر، ۸۲ برگ، در کتابخانه مؤسسه دمیاط، ش ۱۳.
۲۲. ادب القاضی المسمی روضة القضاة و طریق النجاة، از علاءالدین علی بن محمد بن احمد السمنانی، متوفی ۴۹۹ ق، کتابت ۴۸۰ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، در کتابخانه مراد ملا در استانبول، ش ۷۲۲، تصویر آن، ش ۷ / فقه حنفی.
۲۳. ادب الکاتب، از عبدالله بن مسلم معروف به ابن قتیبة دینوری، متوفی ۲۷۶ ق، کتابت ۳۹۶ ق، در کتابخانه لالهلی در استانبول، ش ۱۹۰۵.
۲۴. ادب الکاتب، از ابی محمد عبدالله بن مسلم بن قتیبة الدینوری، متوفی ۲۷۶ ق، کتابت در ۵۰۳ ق، در ۱۹۹ برگ، در کتابخانه عمومی رباط در مغرب، ش ۲۹۳ ق.
۲۵. ادب الکاتب، نسخه دیگر، مورخ ۵۲۹ ق، به خط علی بن عمر بن شریح المغربی، ۱۰۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال در اسپانیا، ش ۵۷۳.
۲۶. ادب الکاتب، از ابن قتیبة الدینوری، متوفی ۲۷۶ ق، کتابت ۵۳۹ ق، در کتابخانه چستربیتی، ش ۳۱۲۲، تصویر آن، ش ۷۳۵.
۲۷. الادوية القلبية، از ابن سینا، متوفی ۴۲۸ ق، کتابت صفر ۶۳۰، به خط اندلسی علی بن محمد بن احمد الازدی القارجی که با نسخه مورخ ۴۳۰ ق آن را مقابله و تصحیح کرده است، ضمن مجموعه شماره ۲/۸۰۱، در کتابخانه اسکوریال در اسپانیا، از برگ ۸۴ تا ۱۸۳.
۲۸. الادوية القلبية، نسخه دیگر، مورخ ۵۶۲ ق، به خط اندلسی محمد بن عبدالله واسطی، ضمن مجموعه ای بدون شماره از برگ ۴۹ تا ۶۶، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا.
۲۹. الادوية القلبية، نسخه دیگر، مورخ سده ۷ هجری، ۱۳۳ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۷۹۵.
۳۰. الاربعون حدیثاً، از شیخ احمد بن محمد بن احمد بیابانکی، معروف به علاءالدوله سمنانی، متوفی ۷۳۶ ق، کتابت یکشنبه ۳ ربیع الآخر ۷۲۳ ق، در حیات مؤلف، در برگ پایانی اجازه سماع از مؤلف در ربیع الآخر همان سال، در کتابخانه چستربیتی در دوبلین ایرلند، ش ۲/۴۵۸۹.

۳۱. الاربعین التساعیات العوالی من الصحاح و الحسان و الغرائب الغوالی، از شیخ مجدالدین ابی‌الروح عیسی بن عبدالمحسن المخزومی، معروف به ابن‌الخشّاب، متوفی ۷۱۱ ق، تخریج الحافظ تقی‌الدین ابی‌القاسم عبیدالله بن محمد الأسعرودی، متوفی ۶۹۲ ق، کتابت ۶۹۸ ق، به خط نسخ، در کتابخانه چستریتی در دوبلین ایرلند، ش ۳۰۳۳.
۳۲. اساس البلاغة، از جاراالله محمود بن عمر زمخشری، متوفی ۵۳۸ ق، کتابت ذی‌الحجّة ۶۶۳، به خط نسخ علی بن محمد بن حسن، ملقّب به قوام، ۲۲۳ برگ، در موزه بغداد، ش ۱۲۷۷.
۳۳. الاستبصار فی انساب الانصار، مؤلف ناشناخته، کتابت سده ۷ هجری، در دارالکتب قاهره، ش ۳۴۹/تاریخ.
۳۴. استدراك علی کتاب العین للفراهیدی، از ابی‌بکر محمد بن حسن بن عبیدالله زبیدی اندلسی، متوفی ۳۷۹ ق، کتابت ۴۵۱ ق، به خط مغربی مُعرب که از روی نسخه اصل به خط مؤلف، مورخ ۳۶۸ ق، کتابت شده است، ۲۶۶ برگ، در کتابخانه ملی مادرید اسپانیا، ش ۵۰۱۷.
۳۵. استدراك علی کتاب العین، نسخه دیگر، مورخ محرم ۵۱۸، به خط کوفی که با یک واسطه با نسخه اصل مقابله و تصحیح شده است، ۱۶۸ برگ، در کتابخانه قرویین فاس ش ۳۶۳/۸۰.
۳۶. استدراك علی کتاب العین، نسخه دیگر، مورخ سده ۷ هجری، به خط مغربی، نسخه با نسخه اصل مقابله و تصحیح شده است، در ۱۹۷ برگ، در کتابخانه عمومی تطوان در مغرب، ش ۷۴۰.
۳۷. اسد الغابة فی معرفة الصحابة، ج ۱ و ۳، از ابن‌اثیر جزری، متوفی ۶۳۰ ق، کتابت ۶۹۳ ق، به خط عبدالغنی بن عبدالؤمن بن ابراهیم بن بدر بن ابی‌العسکر البیاتی، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۲۳۹۸.
۳۸. أسماء الرجال الذین فی المهدب، از مبارک بن محمد بن علی موسوی، کتابت سده ۷ هجری، بخشی از نسخه به خط مؤلف که در سال ۶۴۴ ق آن را نگاشته است، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۸۵۱.
۳۹. اسماء شیوخ مالک، از محمد بن اسماعیل بن محمد بن عبدالرحمان بن مروان بن خَلْفون الازدی اشبیلی، متوفی ۶۳۶ ق، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه اسکوریال در

اسپانیا، ش ف ۱۷۴۷.

۴۰. الاسماء المهمة فی الانباء المحکمة، از ابی‌بکر احمد بن علی بن ثابت خطیب بغدادی، متوفی ۴۶۳ ق، کتابت سال ۶۲۷ ق، که با نسخه ابن‌النحاس محمد بن عبدالله بن حسن بن طلحة البیسی مقابله و تصحیح شده است، در کتابخانه فیض‌الله در استانبول، ش ۴۹۷، ۲۰۲ برگ.
۴۱. الاشارات الالهیة، از علی بن محمد بن عباس، معروف به ابی‌حیان توحیدی، متوفی بعد از ۴۰۰ ق، کتابت ۴۷۱ ق، به خط محمد بن احمد بن علی الاشعبی، در کتابخانه ظاهریة دمشق، ش ۸ / تصوف، تصویر آن ش ۳۲ / تصوف.
۴۲. الاشارة إلى تحسین العبادة (فصول ابن‌فضال)، از ابی‌الحسن علی بن فضال بن علی المجاشعی الفرزدقی، متوفی ۴۷۹ ق، کتابت رجب سال ۵۸۳، به خط نسخ محمد بن علی النَّسّاخ، ۲۱ برگ، در کتابخانه موزه بریتانیا در لندن، ش ۵۷۲۸.
۴۳. اصلاح المنطق، از ابی‌یوسف یعقوب بن اسحاق ابن‌السکیت، متوفی ۲۴۴ ق، کتابت ۵۹۱ ق، به خط اندلسی، ۱۵۶ برگ، در کتابخانه سلطنتی رباط در مغرب، ش ۱۸۰.
۴۴. اصلاح المنطق، نسخه دیگر، مورخ ۶۲۷ ق، به خط علی بن حسن بن عبدالعزیز بن احمد، ۱۳۴ برگ، در کتابخانه اسکوریال در اسپانیا، ش ۲۹.
۴۵. اصول الإحساب و فصول الانساب (تحفة الانساب)، از ابی‌علی شرف‌الدین محمد بن اسعد بن علی بن معمر العبیدی المالکی، معروف به الجوّانی، متوفی ۵۸۸ ق، خط نسخ، ۶۰ برگ، در کتابخانه الازهریة قاهره، ش ۳۷۸. اباطة ۴۶۶۷۱.
۴۶. الأضداد، از ابی‌محمد عبدالله بن محمد بن هارون التّوزی، متوفی ۲۳۸ ق، کتابت ۶۳۶ ق، به خط اندلسی، در کتابخانه قرویین فاس، ش ۵۳۸/۴۰.
۴۷. اطواق الذهب، از جاراالله زمخشری، متوفی ۵۳۸ ق، کتابت ۵۸۹ ق، به خط نسخ محمد بن ابی‌یوسف بن عمر، در ۱۹ برگ، در کتابخانه ملی ملک، ش ۱۶۲۲.
۴۸. إعراب القرآن الکبیر، از ابی‌اسحاق ابراهیم بن السّری بن سهل، معروف به زجاج، متوفی ۳۱۱ ق، کتابت ۳۸۲ ق، بر روی پوست، به خط اندلسی، در کتابخانه عمومی رباط در مغرب، ش ۳۳۳ اوقاف، تصویر آن ش ۱۸. ۲۶.

۴۹. الاعضاء الآلئة لجالینوس، ترجمة عربی از حنین بن اسحاق، متوفی ۲۶۰ ق، کتابت ۵۸۶ ق، به خط اندلسی قدیم، علی بن احمد بن مرطی، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۷۹۹.
۵۰. الإعلام فی وفیات الأعلام، از اسماعیل بن محمد بن بردس بعلی، متوفی ۷۸۶ یا ۷۸۵ ق، کتابت ربیع الآخر ۷۹۹، در شهر دمشق سوریه که از روی نسخه‌ای به خط مصنف کتابت شده است، در کتابخانه الازهر قاهره، ش رواق المغاربة ۸۸۹.
۵۱. أعیان العصور و أعوان النصر، از صلاح الدین خلیل بن ایک الصفدی، متوفی ۷۶۴ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، ۱۷۶ برگ، در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۲۹۶۹.
۵۲. الاغذیة، از ابی المعالی عبدالملک بن ابی العلاء بن زهر المتطبب، متوفی ۵۵۷ ق، کتابت ۵۶۲ ق، به خط اندلسی فرج بن عمار، ضمن مجموعه ش ۱/۲۹۶۰، در کتابخانه ملی پاریس، ۳۷ برگ.
۵۳. الافعال الثلاثة و الرباعیة باتفاق معانیها و حرکاتها و اختلافها، از ابی بکر محمد بن عمر، معروف به ابن قوطیة اندلسی، متوفی ۳۶۷ ق، کتابت ۴۷۹ ق، در اسکندریه مصر، در کتابخانه عارف حکمت مدینه، ش ۱/۵۴۸، تصویر آن ش ۵ / صرف.
۵۴. اقتباس الانوار و التماس الازهار فی أنساب الصحابة و رواة الآثار، از ابی محمد عبدالله بن علی بن عبدالله اللّخمی الاندلسی، معروف به الرّشاطی، متوفی ۵۴۲ ق، نسخه کهن، خط نسخ قدیم، ۱۵۲ برگ، در کتابخانه آصفیة حیدرآباد هند، ش ۳۳۴ رجال.
۵۵. الإقتضاب فی شرح ادب الکاتب، از ابی محمد عبدالله بن محمد بن السید البطلمیوسی، متوفی ۵۲۱ ق، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۳۷۱، تصویر آن ش ۷۱۰.
۵۶. الإقتضاب فی شرح ادب الکاتب، از ابی محمد عبدالله بن محمد بن سید بطلمیوسی، متوفی ۵۲۱ ق، کتابت ۵۱۵ ق، به خط اندلسی زید بن احمد المنصور، ۱۵۶ برگ، در کتابخانه اسکوریال در اسپانیا، ش ۵۰۳.
۵۷. الإقتضاب فی شرح ادب الکاتب، نسخه دیگر، مورّخ ۵۸۵ ق، به خط مغربی، ۱۰۰ برگ، در کتابخانه الازهر
- قاهره، ش ۱۹۰ / ادب.
۵۸. الاکتساب فی تلخیص کتب الانساب، از قطب الدین محمد بن محمد بن عبدالله الخیضری دمشقی الشافعی، متوفی ۸۹۴ ق، کتابت سده ۹ هجری، نسخه اصل به خط مؤلف در مدرسه بحارة بهاء الدین در قاهره، در کتابخانه فیض الله افندی در استانبول، ش ۱۳۷۷.
۵۹. إکمال تهذیب الکمال فی اسماء الرجال، از حافظ علاء الدین مغلطاء بن قلیچ بن عبدالله، متوفی ۷۶۲ ق، نسخه اصل به خط مؤلف در ۱۰ شعبان ۷۴۴، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۱۵ مصطلح الحدیث.
۶۰. اکمال تهذیب الکمال، از علاء الدین مغلطاء بن قلیچ، متوفی ۷۶۲ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، در کتابخانه فیض الله افندی در استانبول، ش ۱۳۷۹.
۶۱. الإکمال فی رفع الارتیاب عن المؤتلف و المختلف من الاسماء و الکنی و الانساب، از ابی نصر علی بن هبة الله بن علی بن جعفر، معروف به ابن ماکولا، متوفی ۴۷۵ ق، کتابت ۱۵ ذی القعدة ۶۰۷، به خط مغربی ابی بکر بن احمد بن محمد الشراخی، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۱۳۱ / مصطلح الحدیث.
۶۲. إکمال المعلم بفوائد مسلم، ج ۸، از قاضی عیاض مالکی، متوفی ۵۴۴ ق، کتابت ۲۰ صفر ۶۳۳ ق، در کتابخانه ملی تونس، ش ۱۸۶۶۴.
۶۳. الالفاظ، از ابی یوسف یعقوب بن اسحاق ابن السکیت، متوفی ۲۴۴ ق، کتابت در اوائل سده ۶ هجری، که به سال ۵۱۱ بر ابن السید البطلمیوسی خوانده و تصحیح شده است، ۲۰۰ برگ، در کتابخانه قرویین فاس، ش ۸۰ / ۳۶۵.
۶۴. الالفاظ المغربیة بالالفاظ المعربیة، از عیسی بن ابراهیم بن قتیبه، از علمای اواخر سده ۵ هجری، نسخه کهن و نفیس، به خط اندلسی، ۵۶ برگ کتابخانه قرویین فاس، ش ۳۷۰ / ۸۰.
۶۵. امالی ابن الشجرى، ج ۳، از ابوالسعادات هبة الله بن علی علوی حسنی، معروف به ابن شجرى، متوفی ۵۴۲ ق، کتابت نیمه نخست سده ۶ هجری، دارای سماعات مورخ ۵۳۹ ق، به بعد، ۹۱ برگ، در کتابخانه عمومی رباط در مغرب، ش ۳۴۲ ک.
۶۶. امالی ابی القاسم عیسی بن علی الجزاح البغدادی، متوفی ۳۹۱ ق، کتابت ۷۳۸ ق، به خط نسخ شیخ شمس الدین ابی عبدالله محمد الدیری الشافعی، در کتابخانه چستریتی، ش ۴/۳۴۹۵.

۶۷. امالی الزجاجی، متوفی ۳۳۷ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ، در ۹۶ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه منوره، ش ۱۹ نحو.
۶۸. امالی الفالی، از اسماعیل بن قاسم قالی بغدادی، متوفی ۳۵۶ ق، نسخه کهن و بسیار نفیس، مورخ ۴۹۵ ق، به خط اندلسی قدیم، ۱۳۳ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۶۶۷.
۶۹. امالی الفالی، ج ۲، نسخه دیگر، کتابت سده ۶ هجری، در ۱۴۱ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۳۵۹.
۷۰. امالی المحاملی، ج ۶، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ ابی‌عبدالله محمد بن حسن بن سالم بن سلام، در کتابخانه چستریتی، ش ۵/۳۵۲۴.
۷۱. امالی القاضی المحاملی البغدادی، ج ۵، متوفی ۳۳۰ ق، کتابت شعبان ۷۳۹، در کتابخانه چستریتی، ش ۷/۳۴۹۵.
۷۲. الامثال، از ابی‌فید، مورخ بن عمرو السدوسی البصری، متوفی ۱۹۵ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۶/۱۷۰، تصویر آن، ش ۶۱ / ادب.
۷۳. الامثال، از ابی‌الخیر زید بن عبدالله بن مسعود بن رفاعه، متوفی بعد از ۴۰۰ ق، کتابت ۵۷۳ هجری، به خط نسخ محمد بن احمد بن محمد بستانی ۷۲ برگ، در کتابخانه رضا رامپور هند، ش ۳۸۵.
۷۴. الامثال، از ابی‌عکرمه عامر بن عمران بن زیاد الضبی، متوفی ۲۵۰ ق، کتابت سده ۵ یا ۶ هجری، ۱۵۴ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۵/۱۷۰۵.
۷۵. الامثال، از ابی‌عبید قاسم بن سلام هروی، متوفی ۲۲۴ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط اندلسی، در ۵۹ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۷۵۷.
۷۶. الامثال، از هروی، نسخه دیگر، مورخ سده ۶ هجری، دارای یک اجازه از عبدالجبار معافری به تاریخ ۵۹۱ ق، ۳۸ برگ، در کتابخانه جامع الکبیر صنعا در یمن، ش ۵۸ مجامیع.
۷۷. الاموال، از بن رنجویه نسائی، متوفی ۲۵۱ ق، کتابت نیمه دوم سده ۵ هجری، دارای سماعات مختلف به تاریخ ۴۸۱ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۲۲۳ حدیث.
۷۸. الإبناء فی تاریخ الخلفاء، محمد بن العمرانی، کتابت ۶۸۲ ق، به خط ابی‌بکر بن عبدالله، معروف به ابن الخوخی
۷۹. إنجاز الوعد الوفی فی شرح الجامع الترمذی، از شیخ سراج‌الدین ابی‌حفص عمر بن علی انصاری شافعی، متوفی ۸۰۴ ق، نسخه به خط مؤلف در سده ۸ هجری، در کتابخانه چستریتی، ش ۵۱۸۷.
۸۰. انساب آل‌البتی و الاثمة، از ابی‌الربیع سلیمان بن محمد بن عبدالله الشفشایوی الفاسی، معروف به حوات، متوفی ۱۲۳۱ ق، خط مغربی، ۱۰۱ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۶۵۴ک.
۸۱. انساب الشرفاء الذین لهم شهرة بفاس، از ابی‌محمد عبدالقادر بن عبو الشهبی الحسنی الجوطی، متوفی ۱۰۹۹ ق، کتابت ۱۹۰۷ م، به خط مغربی، ۳۸ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ضمن مجموعه ش ۱۴۵۷ د.
۸۲. انشادات عن ابی‌بکر یحیی بن ابراهیم بن عثمان بن عمر بن شیل، روایة عبدالله بن عبدالرحمان بن اسماعیل عثمانی، کتابت اوائل سده ۶ هجری، در برگ پایانی آمده که نسخه در تاریخ ۵۲۳ ق، مقابله و تصحیح شده است، ۱۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۴۶۷.
۸۳. الانصاف فی مسائل الخلاف بین البصریین و الکوفیین، از ابی‌البرکات کمال‌الدین عبدالرحمان بن محمد بن عبیدالله الأنباری، متوفی ۵۷۷ ق، کتابت ۶۰۹ ق در شهر حمص سوریه، ۱۱۷ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۱۹.
۸۴. الأنوار الحسنية فی نسبة من بسجلماسة من الاشراف المحمدية، از ابی‌العباس احمد بن محمد بن احمد بن محمد بن عبدالعزیز بن حسن بن یوسف حسنی، به خط مغربی، در ۳۳ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۳۵۱ د.
۸۵. انوار العقول من اشعار وصی الرسول، از قطب‌الدین سعید بن هبة‌الله بن حسن راوندی، متوفی ۵۷۳ ق، کتابت ۸۵۸ ق، به خط زین‌الدین محمد، نسخه هنری، ۱۴۵ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتته هند، ش ۱۷۴۹.
۸۶. انوار اللمعة فی الجمع بین الصحاح السبعة، از شیخ عثمان بن عبدالرحمان معروف به ابن‌الصلاح، متوفی ۶۴۳ ق، کتابت ۱۱ ربیع الاول ۷۹۴ ق، در کتابخانه چستریتی، ش ۱/۵۱۰۰.
۸۷. الاوائل، از ابی‌هلال حسن بن عبدالله عسکری، متوفی بعد از ۳۹۵ ق، کتابت ۳۹۵ ق، در کتابخانه شیخ‌الاسلام

- عارف حکمت در مدینه، به خط مؤلف در نیمه دوم سده ۴ هجری، و تصویر آن، ش ۹۲۱.
۸۸. الأوائل، از ابی هلال عسکری، متوفی ۳۹۵ ق، کتابت سده ۵ هجری، در ۲۰۰ برگ، در کتابخانه عارف حکمت مدینه، ش ۴۸ تاریخ.
۸۹. الاوراق، از ابوبکر محمد بن یحیی بن صول، متوفی ۳۳۵ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه شهید علی ش ۲۱۴۱.
۹۰. الاوزان و الاکابیل الطیبه من کتاب اقربادین العنتری، از ابوالمؤید محمد بن المجلی بن الصانغ الجزری العنتری، متوفی ۵۷۰ ق، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۸۴۴.
۹۱. ایضاح تناهی جرم العالم، از یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از سال ۲۶۰ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۴۸۳۲، تصویر آن، ش ۳۵ فلسفه و منطق.
۹۲. ایضاح شواهد الايضاح، از ابی علی حسن بن عبدالله القیسی المغربی، کتابت جمادی الاولى ۶۳۳، به خط اندلسی مُعرب، ۱۹۸ برگ، در کتابخانه اسکوریال در اسپانیا، ش ۴۵.
۹۳. الايضاح شرح المفصل، از ابی عمرو جمال الدین عثمان بن عمر بن ابی بکر بن یونس، معروف به ابن الحاجب، متوفی ۶۴۶ ق، کتابت ۶۷۲ ق، به خط نسخ، ۲۷۰ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۱۵۲۳.
۹۴. الايضاح فی شرح مقامات الحریری، از برهان الدین ابی المظفر ناصر بن عبدالسید بن علی المطرزی، متوفی ۶۱۰ ق، کتابت ۵۹۸ ق، به خط نستعلیق اسعد بن احمد بن عبدالله العاصی در مدرسه نظامیه اصفهان، ۱۳۱ برگ، در کتابخانه رباط مغرب، ش ۶۱۵ ک.
۹۵. الايضاح و التکملة، از ابی علی حسن بن احمد بن عبدالغفار فارسی، متوفی ۳۷۷ ق، کتابت ربیع الآخر ۵۳۵، به خط نسخ مُعرب، ۲۱۶ برگ، نسخه مقابله و تصحیح شده، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۲۵.
۹۶. الايضاح و التکملة، نسخه دیگر، مورخ صفر ۵۹۹، ۱۳۵ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ۱۳۵ برگ، ش ۱۵۲۲.
۹۷. الايضاح و التکملة، نسخه مورخ سده ۶ هجری، ۱۴۶ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۹۴.
۹۸. الايضاح و التکملة، نسخه مورخ سده ۶ هجری، به خط اندلسی مُعرب، ۱۲۶ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۴۳.
۹۹. الايضاح و التکملة، نسخه دیگر، مورخ سده ۶۰۵ هجری، به خط اندلسی احمد بن یوسف قشیری، ۱۲۶ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا ش ۴۲.
۱۰۰. الايضاح و التکملة، نسخه دیگر، مورخ شعبان ۶۰۳، ۱۲۱۵ برگ، در کتابخانه الزاویه الحمزیه در مغرب، ش ۸۱.
۱۰۱. الایناس بعلم الانساب، از وزیر مغربی ابی القاسم حسین بن علی، متوفی ۴۱۸ ق، نسخه از روی نسخه مؤلف در اوائل سده ۵ هجری، کتابت شده است، در کتابخانه موزه بریتانیا در لندن، ش ۳۶۲۰.
۱۰۲. البارع فی احکام النجوم، از ابی الحسن علی بن ابی الرجال شیبانی قیروانی، متوفی بعد از ۴۳۲ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط اندلسی، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا ش ۹۲۳.
۱۰۳. بدایع الزهور فی وقائع الدهور، از ابی البرکات محمد بن احمد بن ایاس حنفی، متوفی ۹۳۰ ق، کتابت ۹۰۴ ق، به خط مؤلف، ۱۲۷ برگ، در کتابخانه ملی ایران، ش ۴۲۶.
۱۰۴. البدور الضاویة فی التعریف بالسادات اهل الزاویه الدلائیه، از سلیمان بن محمد بن عبدالله الحوات الحسینی، متوفی ۱۲۳۱ ق، کتابت ۱۲۳۶ ق، به خط مغربی، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۲۶۱ د.
۱۰۵. البرهان علی حقیقه مسأله وقعت بین ابی حامد الصغانی و بین منجمی الزی، فیها منازعه، و هی من اعمال الاسطلاب، از ابی نصر منصور بن علی بن عراق، متوفی بعد از ۴۲۵ ق، کتابت ۶۳۱ ق، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۱۰/۲۵۱۹.
۱۰۶. البرهان علی عمل حَبَش فی مطالع السمّ فی زیجه، از ابی نصر منصور بن علی بن عراق، متوفی بعد از ۴۲۵ ق، کتابت ۶۳۱ ق، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۱۱/۲۵۱۹.
۱۰۷. البرهان علی عمل محمد بن الصباح من امتحان الشمس، از ابی نصر منصور بن علی بن عراق، متوفی بعد از ۴۲۵ ق، کتابت ۶۳۱ ق، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۱۴/۲۵۱۹.
۱۰۸. البُستان المستخرج من کتاب الفردوس، از شیخ علی بن قاسم بن علی، مورخ سده ۸ هجری، در کتابخانه چستریتی، ایرلند ش ۴۹۴۵.

۱۰۹. بغیة الرائد فيما ورد في حديث امّ زرع من الفوائد، از شیخ حافظ قاضی عیاض مالکی، متوفی ۵۴۴ق، کتابت ۳ ربیع الاول ۶۰۷، به خط نسخ، که برای خزانه قاضی حافظ شرف‌الدین ابی‌الحسن علی بن مفضل بن علی مقدسی کتابت شده است، در کتابخانه چستربیتی، ش ۴۵۲۶.
۱۱۰. بغیة الطلب فی تاریخ حلب، از ابن‌العزیم کمال‌الدین ابوالقاسم عمر بن احمد بن هبة‌الله بن ابی‌جرادة، متوفی ۶۶۶ق، جلد اول تا هشتم، تمام آنها نسخه اصل، به خط مؤلف، ش ۲۹۲۵، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول.
۱۱۱. بهجة الأسرار و معدن الأنوار فی مناقب السادة الأخیار من المشایخ الابرار، از نورالدین ابی‌الحسن علی بن یوسف بن جریر بن معضاد شافعی لخمی شطونوی، معروف به ابن‌جهم همدانی، متوفی ۷۱۳ق، کتابت ۷۸۷ق، به خط عبدالرحمان بن محمد بن عبدالرحمان بن الخلیلی، ۱۹۷ برگ، در کتابخانه خدابخش در تپنه هند، ش ۲۹۰۲.
۱۱۲. بهجة الزمن فی تاریخ سادات علماء اليمن، از حسین بن عبدالرحمان بن محمد، بدرالدین، معروف به اهدل، متوفی ۸۵۵ق، کتابت ۸۶۴ق، ۵۲ برگ، در کتابخانه الازهر قاهره، ش رواق المغاربة ۹۱۴.
۱۱۳. البیان و التبین، از ابی‌عثمان عمرو بن بحر جاحظ، متوفی ۲۵۵ق، کتابت اواخر سده ۳ یا اوائل سده ۴ هجری، در کتابخانه مسجد جامع قرویین در فاس مغرب، ش ۳۶۹/۸۰، تصویر آن، ش ۲۵۲.
۱۱۴. تاج الحسن الباهر فی اهل النسب الطاهر، از عربی محمد بن قاسم، کتابت ۱۲۹۱ق، به خط مغربی، در کتابخانه عمومی ریاط، ضمن مجموعه ش ۳۸ک، از برگ ۳۰۱ تا ۳۷۰.
۱۱۵. تاج العروس فی شرح القاموس، ج ۹، از ابی‌الفیض محمد بن عبدالرزاق حسینی زبیدی، ملقب به مرتضی، متوفی ۱۲۰۵ق، نسخه اصل به خط مؤلف، در کتابخانه الازهر قاهره، ش الشوام ۱۰۳۶.
۱۱۶. تاج المصادر، از ابی‌جعفر احمد بن علی بن محمد بیهقی، معروف به جعفرک، متوفی ۵۴۴ق، کتابت رجب ۶۶۱، از روی نسخه مؤلف، ۱۹۹ برگ، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۸۷۴۳.
۱۱۷. تاریخ ابن‌العمید، ج ۱، شیخ‌المکین جرجیس بن العمید

- ابو‌الیاس بن ابی‌المکارم ابی‌الطیب، متوفی ۶۷۲ق، کتابت سده ۸ هجری، به خط نسخ، ۲۵۸ برگ، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۲۹۴.
۱۱۸. تاریخ ابن‌الفرات، از محمد بن عبدالرحیم بن علی بن حسن بن الفران المصری الحنفی، متوفی ۸۰۷ق، کتابت اواخر سده ۸ هجری، در ۱۳۸ برگ، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۱۵۹۵.
۱۱۹. تاریخ ابن‌قاضی شهبه، از ابوبکر بن احمد بن محمد بن عمر تقی‌الدین بن قاضی شهبه الاسدی دمشقی الشافعی، متوفی ۸۵۱ق، نسخه اصل به خط مؤلف، در کتابخانه کوپرلی در استانبول، ش ۱۰۲۷.
۱۲۰. تاریخ الاسلام و طبقات المشاهیر و الأعلام، ج آخر، از حافظ شمس‌الدین ابی‌عبدالله محمد بن احمد بن عثمان بن قایماز ذهبی، متوفی ۷۴۸ق، نسخه اصل به خط مؤلف، ۲۷۴ برگ، کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۳۰۱۰.
۱۲۱. تاریخ الاسلام، جلد دیگر، به خط مؤلف، دارای سماع به خط صلاح صفدی بر مؤلف، ۲۶۹ برگ، در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۳۰۱۲.
۱۲۲. تاریخ چنگیز خان، از فضل‌الله بن ابی‌الخیر احمد رشیدالدین طبیب همدانی، کتابت ۷۸۵ق، در ۴۱۸ برگ، کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۳۰۳۴.
۱۲۳. تاریخ داریا و من نزل بها من الصحابة و التابعین و تابعی التابعین، از قاضی ابی‌علی عبدالجبار بن عبدالله الخولانی الدارانی متوفی بعد از ۳۶۵ق، کتابت ۶۳۳ق، به خط احمد بن عبدالله بن مسلم بن حماد بن میسره الازدی، دارای چند سماع، ۲۵ برگ، در کتابخانه احمدیه تونس، ش ۵۰۳۲.
۱۲۴. تاریخ دمشق، از ابی‌یعلی حمزة بن اسد بن علی بن محمد التمیمی دمشقی، معروف به ابن‌العمید القلانسی، متوفی ۵۵۵ق، کتابت ۶۲۹ق، به خط نسخ محمد بن ابی‌بکر بن اسماعیل بن الشیرجی الموصلی، در ۱۹۵ برگ، در کتابخانه دانشگاه آکسفورد انگلستان.
۱۲۵. تاریخ مدینه دمشق، ج ۴، از ابن‌عساکر، کتابت سده ۶ هجری، در حیات مؤلف، دارای چند سماع به تاریخ ۵۶۱ق، در کتابخانه الازهر قاهره.
۱۲۶. تاریخ مدینه دمشق، ج ۱، از ابن‌عساکر، علی بن حسن بن هبة‌الله، متوفی ۵۷۱ق، کتابت در عصر مؤلف، نسخه بر

- مؤلف به سال ۵۵۹ ق، خوانده و تصحیح شده است، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۷۱۴/ تاریخ.
۱۲۷. تاریخ مدینه دمشق، ج ۲، از ابن عساکر، کتابت سده ۶ هجری، در آخر نسخه سماعتی به تاریخ ۵۷۳ ق، وجود دارد، در کتابخانه الازهر قاهره.
۱۲۸. تاریخ السادات العلماء الکحل النبلاء الفضلاء (بنی الوزیر)، از احمد بن عبدالله بن احمد بن ابراهیم بن علی بن مرتضی ابن الوزیر که نسب وی به مولا امیرالمؤمنین علیه السلام منتهی می شود، از علمای یمن در سده ۱۰ هجری، کتابت ۱۱۲۳ ق، در ۲۱۴ صفحه، در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۳۶۸۴.
۱۲۹. التاريخ الكبير، ج ۳، از محمد بن اسحاق بخاری، متوفی ۲۵۶ ق، کتابت سده ۵ هجری، دارای سماع به تاریخ ۴۸۵ ق، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۶۸۱/ تاریخ، تصویر آن، ش ۱۴۵۸.
۱۳۰. التاريخ الكبير، از حافظ ابی عبدالله محمد بن اسماعیل بخاری، متوفی ۲۵۶ ق، مؤلف صحیح بخاری، کتابت سده ۵ هجری، ۶۲ برگ، در کتابخانه خدابخش در تپنه هند، ش ۲۴۲۲.
۱۳۱. التاريخ الكبير، جلد دیگر، مورخ سده ۵ ق، در کتابخانه خدابخش در شهر پتنه هند، ش ۲۴۲۲، تصویر آن، ش ۹۶۱.
۱۳۲. التاريخ الكبير، از حافظ ابی عبدالله محمد بن اسماعیل بخاری، مؤلف صحیح، متوفی ۲۵۶ ق، کتابت ۵۷۳ ق، در کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۱۰۵۳.
۱۳۳. تاریخ نیشابور، به عربی و فارسی، شامل تاریخ و فضائل نیشابور، علما، راویان، فقها و محدثان، مؤلف از تاریخ نیشابور حاکم نیشابوری سود جسته است، در پایان نام برخی از کتابهایی که درباره نیشابور نگاشته شده آورده شده است، مؤلف ناشناخته، بدون تاریخ، در ۷۴ برگ، در کتابخانه حسین چلبی در استانبول، ش ۱۸/ تاریخ.
۱۳۴. تاریخ الیمن، مؤلف مجهول، کتابت سده ۶ هجری، ۱۸۰ برگ، در کتابخانه آمپروزیانا در میلان ایتالیا، ش ۱۵ G.
۱۳۵. التبصرة فی علم الهیة، از ابی محمد عبدالجبار بن عبدالجبار بن محمد الثابتی، معروف به حرقي، متوفی ۵۵۳ ق، کتابت ۶۳۰ ق، به خط مبارک بن محمد بن علی موسوی تفریسی، در کتابخانه دانشگاه استانبول، ش ۳۳۹۸.
۱۳۶. تبصرة المبتدی و تذكرة المنتهی، از ابی محمد عبدالله بن علی بن اسحاق الصیمری، متوفی ۵۴۱ ق، کتابت صفر ۵۸۲ ق، به خط مغربی مُعرب، ۱۴۹ برگ، در کتابخانه آمپروزیانا در میلان ایتالیا، ش ۸۶ INF.
۱۳۷. تبیین کذب المفتری فیما نسب الی ابی الحسن الاشعری، از ابن عساکر، متوفی ۵۷۱ ق، کتابت ۵۸۱ ق، دارای سماع از فرزند مؤلف در همان سال، ۲۲۶ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه، هند، ش ۲۳۶۸.
۱۳۸. تتمه صوان الحکمة، از ظهیرالدین ابی الحسن علی بن ابی القاسم زید بیهقی، متوفی ۵۶۵ ق، کتابت سده ۷ هجری، ۴۹ برگ، در کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۹۰۲.
۱۳۹. تتمه صوان الحکمة، از ابو محمد بن طاهر بن بهرام سجزی، از دانشمندان اواخر سده ۴ هجری، کتابت ۶۳۹ ق، در ۳۲ برگ، کتابخانه دامادزاده در استانبول.
۱۴۰. تتمه الیتمة، از ابی منصور عبدالملک بن محمد بن اسماعیل ثعالبی نیشابوری، متوفی ۴۲۹ ق، کتابت ۶۳۷ ق، ۱۵۰ برگ، کتابخانه سعیدیه در حیدرآباد هند، ش ۳۱۹۵.
۱۴۱. تجارب الامم و تعاقب الهمم، ج ۶، از ابی علی احمد بن محمد مسکویه، متوفی ۴۲۱ ق، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه آستان قدس رضوی مشهد، ش ۴۰۹۰.
۱۴۲. تجرید الاسماء المذكورة فی کتاب تحفة الزمن فی تاریخ سادات الیمن، از بدرالدین حسین بن عبدالرحمان بن محمد اهدل حسینی، متوفی ۸۸۵ ق، خط یمنی، ۹۸ برگ، در کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند، ش ۱۹۱ جدید.
۱۴۳. تحویل سنی الموالید و شهورها و ایامها، از ابی معشر جعفر بن محمد بن عمر بلخی منجم، متوفی ۲۷۲ ق، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۹۱۷.
۱۴۴. تحديد نهايات الاماکن لتصحیح مسافات المساکن، از ابوریحان بیرونی، متوفی ۴۴۰ ق، کتابت ۴۱۶ ق، در شهر غزنه، احتمالاً به خط بیرونی، در کتابخانه فاتح در استانبول، ش ۳۳۸۶.
۱۴۵. تحرير المجسطی، از خواجه نصیرالدین طوسی متوفی ۶۷۲ ه، کتابت در جمادی الثانية ۶۹۴، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۳۳۳۲.
۱۴۶. تحرير المجسطی، از خواجه نصیرالدین طوسی، متوفی ۶۷۲ ق، کتابت ربیع الاول ۷۷۸، به خط علی بن علی حسینی

جرجانی در اصفهان، در کتابخانه فیض‌الله در استانبول، ش ۱۳۶۱.

۱۴۷. تحصیل عین الذهب من معدن جوهر الادب فی علم مجازات العرب، از ابی‌الحجاج یوسف بن سلیمان بن عیسیٰ الاندلسی، معروف به الاعلم الشتمیری، متوفی ۴۷۶ ق، کتابت محرم ۵۸۸، ۱۵۵ برگ، در کتابخانه الزيتونه احمدیه در تونس، ش ۳۹۶۷.

۱۴۸. تحفة الازهار و زلال الانهار فی نسب الائمة الاطهار، از سید ضامن بن شدقم الحمزی الحسینی المدني، متوفی بعد از ۱۰۶۸ ق، کتابت ۱۳۴۶ ق، ۱۴۰ برگ، در کتابخانه موزه عراق در بغداد، ش ۱۳۸۲.

۱۴۹. تحفة ذوی الارب فی مشکل الاسماء و النسب، از محمود بن احمد بن محمد نورالدین، متوفی ۸۳۴ ق، کتابت اواخر سده ۸ هجری، در کتابخانه بشیر آغا ایوب در استانبول، ش ۱۸۶.

۱۵۰. تحفة الزمن فی تاریخ سادات الیمن، از ابی‌عبدالرحمان حسین بن عبدالرحمان بن محمد الاهدل الحسینی، متوفی ۸۵۵ ق، ۲۳۴ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۲۴۸۵.

۱۵۱. تحفة الطالب و فرحة الراغب، از شیخ محمد بن علی بن محمود محمودی صابونی، متوفی ۶۸۰ ق، کتابت جمعه ۲۳ شعبان ۶۷۰، با نسخه اصل مقابله و تصحیح شده است، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۹۰۵.

۱۵۲. التحقیق فی النسب الوثیق و الاعتبار فی نسب النبی المختار و التعریف بازواجه و اولاده، از احمد بن محمد بن ابی‌القاسم مکی عشاوی، متوفی بعد از ۱۱۴۲ ق، به خط مغربی، ۱۱ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۰۴۹ د.

۱۵۳. تحقیق ماللهند، از ابوریحان بیرونی، متوفی ۴۴۰ ق، کتابت سده ۹ هجری، در کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۱۰۰۱.

۱۵۴. تحقیق النصرة فی تلخیص معالم دار الهجرة^۱، از زین‌الدین ابی‌بکر بن حسین بن عمر بن محمد بن یونس قرشی عثمانی مراغی، متوفی ۸۱۶ ق، کتابت سال ۷۸۵ ق، در حیات مؤلف، به خط محمد بن یعقوب بن علی بن داود بن عبدالله بن محمد مالکی زبیری، در کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند^۲، ش ۳۰۶.

۱۵۵. التحقیق و الشرح و التوضیح لالفاظ متوالیه من الجامع الصحیح للبخاری، ج ۵، از شیخ محمد بن احمد بن محب عبدالله مقدسی دمشقی حنبلی، متوفی ۸۲۸ ق، نسخه اصل به خط مؤلف در سال ۸۰۶ ق، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۳۵۱.

۱۵۶. التدوین فی ذکراهل العلم بقزوین، از ابی‌القاسم عبدالکریم بن محمد بن عبدالکریم رافعی قزوینی، متوفی ۶۲۳ ق، کتابت ۶۶۶ ق، به خط ابی‌القاسم البلوانی، در کتابخانه قغوش در استانبول، ش ۱۰۰۷.

۱۵۷. التدوین فی ذکراهل العلم بقزوین، از رافعی قزوینی، نسخه مورخ سال ۸۹۰ ق، به خط محمد بن احمد المحلی، در کتابخانه لاله‌لی استانبول، ش ۲۰۱۰، ۳۶۷ برگ.

۱۵۸. التدوین فی ذکراخبار قزوین، از ابی‌القاسم عبدالکریم بن محمد بن عبدالکریم رافعی قزوینی، متوفی ۶۲۳ ق، در کتابخانه شهرداری اسکندریه که هم‌اکنون به کتابخانه جدید اسکندریه منتقل شده است؛ ش ۸۱۰ ب.

۱۵۹. التذکره، از ابی‌العلاء زهر بن عبدالملک بن زهر، متوفی ۵۲۵ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط اندلسی، ضمن مجموعه ش ۲/۲۹۶۰، در کتابخانه ملی پاریس، برگ ۸ تا ۴۲.

۱۶۰. تذکره الالباب باصول الانساب، از ابی‌جعفر احمد بن عبدالعزیز بن عبدالولی البتی الاندلسی، متوفی ۴۸۸ ق، به خط ابوبکر محمد بن رستم بن احمد بن محمود الشروانی، ۱۱ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۲۱ / مجامیع.

۱۶۱. تذکره الکخالین، از علی بن عیسی الکخال، متوفی ۴۰۰ ق، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه آستان قدس رضوی، ش ۵۰۶۴.

۱. یک نسخه بسیار نفیس از این کتاب، که در عصر مؤلف کتابت شده و بر مؤلف خوانده و تصحیح شده، در کتابخانه بزرگ آیت‌الله‌العظمیٰ مرعشی نجفی رحمته‌الله موجود است.

۲. در سفری که در زمستان سال ۱۳۸۱ ش به کشور هند داشتم، ضمن بازدید از کتابخانه‌های حیدرآباد، مشخص شد که تمام کتابهای خطی کتابخانه آصفیه به مرکز شرق شناسی حیدرآباد منتقل شده، و مقابل ساختمان مؤسسه دائرةالمعارف عثمانیه حیدرآباد قرار گرفته است. از آن مرکز نیز بازدید کردم. ان شاء الله در شماره‌های بعدی این فصلنامه، گزارش سفر هند و بازدید از مراکز فرهنگی و کتابخانه‌های آن را خواهم آورد.

۱۶۲. تذکرة المحسنين في وفیات الاعيان و حوادث السنين، از عبدالکريم بن مجذوب بن عبدالحفيظ فاسي فهري، متوفى ۱۲۹۶ ق، خط مغربي، ۹۹ برگ، در کتابخانه عمومي رباط مغرب، ش ۲۷۰ ک.

۱۶۳. التذکرة النصيرية، از خواجه نصيرالدين طوسي، متوفى ۶۷۲ ق، کتابت شوال ۷۲۸، به خط محمد بن محمد بن سمرقندی در مدرسه رشيدية تبريز، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۱/۳۳۳۳.

۱۶۴. تراجم الاعلام المذكورين في كتاب جامع الامتهات، مؤلف مجهول، کتابت ۷۹۹ ق، با نسخه اصل مقابله و تصحيح شده است، ۴۵ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنة هند، ش ۲۳۸۱.

۱۶۵. تراجم العلماء، از عبدالقادر بغدادی، متوفى ۱۰۹۳ ق، شامل زندگينامة علمای متقدم و متأخر اسلامي، کتابت سده ۱۱ هجری، در کتابخانه رئيس الكتاب در استانبول، ش ۶۲۷.

۱۶۶. ترجمان الزمان في تراجم الاعيان، از ابراهيم بن محمد بن ایدمر علائی، معروف به ابن دقماق، متوفى ۸۰۹ ق، نسخه اصل به خط مؤلف در سال ۷۸۱ ق، در ۱۴۸ برگ، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۹۲۷.

۱۶۷. ترتيب كتاب الكاشف عن رجال كتب السنة، از حافظ ابی زکریا يحيى بن محمد بن ابی زيد عبدالرحمان بن منصور الاصبحي المغربي المالکي، متوفى ۸۰۹ ق، کتابت ۷۹۳ ق در تونس، به خط محمد بن يوسف بن محمد بن احمد بن محمد القيسي الصفاقسي، معروف به العطار، ۱۵۶ برگ، در کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند، ش ۴۳/رجال.

۱۶۸. ترتيب و تهذيب كتاب الاخبار بذكر العلماء الاخير، مؤلف مجهول، نسخه اصل به خط مؤلف در سده ۱۱ هجری، در ۱۲۵ برگ، در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۳۷۰۵.

۱۶۹. ترجمة الشاهنامه للفردوسي، از فتح بن محمد بن فتح قوام الدين بنداری اصفهانی، متوفى بعد از ۶۲۳ ق، کتابت ۶۹۲ هجری، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۹۹۶.

۱۷۰. ترصيع الاخبار و تنوع الآثار و البستان في غرائب البلدان و المسالك الي جميع الممالك، از احمد بن عمر بن انس العذري، کتابت سده ۷ هجری، به خط اندلسي، ۵۰ برگ، کتابخانه البديري در قدس.

۱۷۱. الترغيب و التهيب، ج ۱، از حافظ منذری، متوفى ۶۵۶ ق، کتابت سده ۷ هجری، به خط نسخ، در کتابخانه چسترييتي، ش ۵۳۱۷.

۱۷۲. الترفق في كيمياء العطر و التصعيدات، از يعقوب بن اسحاق كندی، متوفى بعد از ۲۴۷ ق، کتابت ۴۰۵ ق، در کتابخانه اياصوفيه در استانبول، ش ۳۵۹۴، تصوير آن، ش ۲۵.

۱۷۳. تعريف فقهاء المالکية، از حافظ ابی عمر يوسف بن عبدالله بن عبدالبر نمری قرطبي، متوفى ۴۶۳ ق، کتابت سده ۷ هجری، به خط محمد بن علي بن عبدالملك قرشي، معروف به ابن قاهر، در کتابخانه فيض الله در استانبول، ش ۲۱۶۹.

۱۷۴. تركيب الافلاك، از ثابت بن قرّة الحرّاني، متوفى ۲۸۸ ق، کتابت ۳۹۶ ق، در کتابخانه دولتي لنینگراد در روسيه.

۱۷۵. تسهيل التسطيح الاسطرلابي و العمل بمركبات الشمالي و الجنوبي منه، از ابوریحان بيروني، متوفى ۴۴۰ ق، کتابت ذی قعدة ۶۶۵، به خط محمد بن ابی الطيب، معروف به رصدی، در کتابخانه ملی ملک در تهران، ش ۶۴۰.

۱۷۶. التشبيهات، از ابی اسحاق ابراهيم بن محمد بن ابی عون احمد بن منجم، متوفى ۳۲۲ ق، نسخه کهن مورخ ۴۶۶ ق، به خط اندلسي، ۱۰۵ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۳۱ ادب. قدیم ۷۰/۶۵.

۱۷۷. التشبيهات، نسخه ديگر، مورخ سده ۴ هجری، در ۱۷۵ برگ، در کتابخانه دانشگاه امريکايي بيروت.

۱۷۸. تصحيح الفصح للثعلب، از ابی محمد عبدالله بن جعفر بن محمد بن درستويه، متوفى ۳۴۷ ق، کتابت رجب سال ۵۶۱، به خط اسماعيل بن موهوب بن خضر جوالیقي، فرزند ابی منصور جوالیقي، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ۲۵۹ برگ، ش ۲۶/لغت.

۱۷۹. تصحيح ما وقع لابی جعفر الخازن من السهوف في زيغ الصفائح، از ابی نصر منصور بن علي بن عراق، متوفى بعد از ۴۲۵ ق، کتابت ۶۳۱ ق، در کتابخانه خدابخش در پتنة هند، ش ۸/۲۵۱۹.

۱۸۰. التصحيح و الوهم، ج ۱ و ۵، از ابی بکر احمد بن علي بن ثابت خطيب بغدادی، متوفى ۴۶۳ ق، کتابت سده ۵ هجری، ۱۲۳ برگ، در کتابخانه ظاهريه دمشق، ش ۳۹۰/حدیث.

۱۸۱. التعازی و المراثي، از ابی العباس محمد بن يزيد الازدی، معروف به مبرّد، متوفى ۲۸۶ ق، کتابت ۵۶۳ ق، به خط نسخ، ۱۳۰ برگ، در کتابخانه اسکوريال اسپانيا، ش ۱/۵۳۴.

۱۸۲. تعلیقات علی کتاب الفردوس، از عمر بن عبدالمجید قرشی مهدوی، متوفی ۵۸۱ق، کتابت جمعه ۴ جمادی الاولی ۷۹۴، به خط نسخ، در کتابخانه چستریتی، ش ۱/۵۱۶۹.

۱۸۳. التعلیقات و النوادر، ج ۲، از ابی‌علی هارون بن زکریا الهجری، متوفی بعد از ۳۰۰ق، کتابت سده ۶ یا ۵ هجری، ۲۵۸ برگ، در کتابخانه جمعیت آسیایی کلکته در هند.

۱۸۴. تفسیر التحریر، از نظام‌الدین حسن بن محمد بن حسین قمی نیشابوری اعرج، متوفی ۷۲۸ق، کتابت ربیع الاول ۷۰۶ در تبریز در حیات مؤلف، به خط عبدالرحمان بن القرفی، نسخه را مؤلف تصحیح کرده و در پشت برگ آغازین یک طره بزرگ وجود دارد که در داخل آن نسخه به خزانه قطب‌الدین شیرازی هدیه شده است، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۳۳۳۰.

۱۸۵. تفسیر فصول ابقراط لجالینوس، ج ۱، ترجمه عربی از حنین بن اسحاق، متوفی ۲۶۰ق، کتابت سده ۶ هجری، ۱۱۱ برگ، کتابخانه البیدی در قدس شریف.

۱۸۶. تفسیر القرآن، ج ۲، از مقاتل بن سلیمان بن بشر بلخی، متوفی ۱۵۰ق، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۵۱۶، تصویر آن، ش ۱۰۴/تفسیر.

۱۸۷. التقاسیم و الانواع، ج ۳، از حافظ ابی‌حاتم محمد بن حبان بن احمد بن حبان البستی التمیمی، متوفی ۳۵۴ق، کتابت ۶۰۱ق، به خط حسین بن علی بن الجوزی، دارای چند سماع، ۲۵۰ برگ، در کتابخانه فیض‌الله در استانبول.

۱۸۸. تفتید فی ذکر شرفاء المغرب و صلحائه و قبائله، از عبدالعظیم الزموری، متوفی بعد از ۱۳۲۴ق، به خط مغربی، ۹ برگ، ضمن مجموعه ش ۱/۱۵۱۲، در کتابخانه عمومی رباط در مغرب.

۱۸۹. التفتید لمعرفة رجال السنن و المسانید، از معین‌الدین ابی‌بکر محمد بن ابی‌محمد عبدالغنی، معروف به ابن‌نقطه، متوفی ۶۲۹ق، کتابت ۵ ربیع الآخر ۷۰۷، به خط عبدالقادر بن محمد بن ابی‌الحسن بن علی صعبی که از روی نسخه اصل مورخ ۶۲۳ق کتابت کرده است، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۱۳۷/مصطلح الحدیث.

۱۹۰. التکملة لوفیات النقلة، از حافظ زکی‌الدین ابی‌محمد عبدالعظیم بن عبدالقوی المنذری، متوفی ۶۵۶ق، کتابت نیمه سده ۷ هجری که خط مؤلف در آن به سال ۶۵۰ق آمده

است، در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۳۱۶۳.

۱۹۱. التکملة و الصلة و الذیل لمفاتی صاحب القاموس، ج ۱، از ابی‌الفیض محمد بن عبدالرزاق حسینی زبیدی، ملقب به مرتضی، متوفی ۱۲۰۵ق، نسخه اصل به خط مؤلف در شوال ۱۲۰۱، در کتابخانه قرویین فاس، ش ۱۳۶/۸۰، ۴۳۷ برگ.

۱۹۲. التکملة و الصلة، ج ۴، نسخه اصل به خط مؤلف در جمادی الاولی ۱۲۰۲، ۲۶۶ برگ، در کتابخانه قرویین فاس، ش ۱۳۶/۸۰.

۱۹۳. تلخیص المتشابه فی الرسم و حمایة ما شکل منه من نوادر التصحیف و الوهم، کتابت ۴۶۱ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ضمن مجموعه ش ۱۳۴/۹۵.

۱۹۴. تلخیص المجسطی و تهذیبه، مؤلف مجهول، کتابت ذی‌الحجه سال ۷۰۳، در دارالملک قونیة در ترکیه، در کتابخانه مجلس شورای اسلامی ایران.

۱۹۵. تملیح فهوم اهل الاثر فی عیون التاریخ و السیر، از ابوالفرج عبدالرحمان بن علی بن محمد بن الجوزی، متوفی ۵۹۷ق، کتابت ۶۳۳، به خط مغربی یوسف القالی در دمشق، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۲۳۸ک.

۱۹۶. تملیح فهوم اهل الاثر فی عیون التاریخ و السیر، از جمال‌الدین ابی‌الفرج عبدالرحمان بن علی الجوزی، متوفی ۵۹۷ق، کتابت ۶۳۶ق ۳۰۰ برگ، در کتابخانه عمومی سعیدیه در تونک هند، ش ۱۶/رجال.

۱۹۷. تمهید المستقر لتحقیق معنی الممر، از ابوریحان بیرونی، متوفی ۴۴۰ق، کتابت ذی‌قعدة ۶۳۱ در موصل، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۳۶/۲۵۱۹.

۱۹۸. التمییز و الفصل بین المتفق فی الخط و النقط و الشكل، ج ۵، از عماد‌الدین ابوالمجد اسماعیل بن هبة‌الله بن سعد بن هبة‌الله بن محمد بن باطیش الموصلی، متوفی ۶۵۵ق، نسخه اصل به خط مؤلف در سال ۶۳۵ق در حلب، در کتابخانه عبدلیه صادقیه در تونس، ش ۱۸۴.

۱۹۹. تواریخ الاخبار و التعریف بنسب النبی المختار، از نورالدین ابی‌الحسن علی بن محمد بن فرحون قرطبی مالکی، متوفی ۷۴۶ق، خط مغربی، ۱۰ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۳۴۸ د.

۲۰۰. التواین، از شیخ موفق‌الدین ابی‌محمد عبدالله بن احمد بن محمد بن قدامة المقدسی الحنبلی، متوفی ۶۲۰ق، کتابت

۲۰۹. الثلاثیات فی مسند الامام احمد بن حنبل، متوفی ۲۴۱ ق، کتابت چهارشنبه ۷ شعبان ۶۵۴، دارای چندین سماع، در کتابخانه چسترییتی، ش ۳۴۸۷.
۲۱۰. الثمرة فی علم احکام النجوم لبطلیموس الحکیم، با شرح فارسی آن از خواجه نصیرالدین طوسی، متوفی ۶۷۲ ق، کتابت سده ۹ هجری، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۸/۳۰۶۳.
۲۱۱. الجامع، از ابی مروان عبدالملک بن زهر بن عبدالملک، متوفی ۵۵۷ ق، کتابت ۵۶۱ ق، به خط اندلسی، ۱۴ برگ، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۴/۲۹۶۰.
۲۱۲. جامع البیان فی تفسیر القرآن، از محمد بن جریر طبری، متوفی ۳۱۰ ق، کتابت ۳۹۱ ق، به خط اندلسی، در کتابخانه جامع قرویین فاس در مغرب، ش ۷۹۱/۴۰، تصویر آن، ش ۲۸۹.
۲۱۳. جامع التصانیف الرشیدیة، از رشیدالدین فضل الله بن ابی الخیر، متوفی ۷۱۸ ق، کتابت ۷۱۴ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۳۰۰، ۴۳۰ برگ.
۲۱۴. جامع التصانیف الرشیدیة، نسخه دیگر، مورخ ۷۱۶ ق، به خط نسخ، در کتابخانه سلیم آغا در استانبول، ش ۷۸۵.
۲۱۵. جامع التواریخ المصریة فی ذکر الملوك و الخلفاء و السلاطین الاسلامیة، از حسن بن ابراهیم بن محمد الیافعی، از علمای سده ۷ هجری، کتابت ۶۷۹ ق، در دیوان عالی مصر که برای خزانه سلطان قلاوون کتابت شده است، ۲۳۵ برگ، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۱۵۴۳.
۲۱۶. جامع المبادئ و الغایات فی علم المیقات، از ابی علی شرف الدین حسن بن علی بن عمر مراکش، متوفی بعد از ۶۶۰ ق، کتابت سده ۹ هجری، در کتابخانه ولی الدین جارالله در استانبول، ش ۱۳۳۹.
۲۱۷. جاویدان خرد، از ابی علی احمد بن محمد بن یعقوب مسکویه، متوفی ۴۲۱ ق، کتابت ۵۸۳ ق، به خط نسخ، ۱۹۰ برگ، در کتابخانه فیض الله در استانبول، ش ۱۵۸۷.
۲۱۸. الجرح و التعدیل، ج ۲، از حافظ ابی محمد عبدالرحمان بن محمد بن ادیس بن المنذر، معروف به ابن ابی حاتم رازی،
۱. این کتاب، بر اساس یک نسخه خطی موجود در کتابخانه بزرگ آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمته و چند نسخه دیگر، برای نخستین بار از سوی واحد انتشارات این کتابخانه چاپ و منتشر شده است.

- ۶۵۲ ق در کتابخانه مراد افندی در استانبول، ش ۳/۳۳۲، ضمن مجموعه از برگ ۱۴۷ تا ۱۹۹.
۲۰۱. تهذیب الانساب و نهایة الاعقاب^۱، از شریف عبیدلی نسابه، ابی الحسن محمد بن محمد بن علی بن حسن بن علی بن ابی طالب رضی الله عنه، متوفی ۴۳۵ ق، با افزودگیهای شریف ابی عبدالله حسین بن محمد بن قاسم بن طباطبا حسنی نسابه، نسخه کهن و نفیس که از آغاز تا پایان آن را عبدالحسین بن مساعد طوغان حسینی حائری نسابه مقابله و تصحیح کرده است، ۱۷۰ برگ، در کتابخانه دانشگاه لیدن هلند، ش 686 OR.
۲۰۲. تهذیب شرح السبع المعلقات و اعرابها، از علی بن عبدالله الوهرانی، کتابت ۵۲۵ ق، به خط نسخ، ۱۷۸ برگ، در کتابخانه جمعیت آسیایی کلکته در هند، ش ۱۱۳۵.
۲۰۳. تهذیب الکمال فی اسماء الرجال، دوره کامل در ۲۲ جلد، به استثنای جلد های ۱۰ و ۱۱ و ۱۹، از یوسف بن الزکی المزنی القضاعی الکلبی الشافعی، متوفی ۷۴۲ ق، تمام این دوره در حیات مؤلف، از سال ۷۰۶ تا ۷۱۵ ق، به خط محمد بن ابراهیم بن غنایم بن مهندس کتابت و با نسخه اصل به خط مؤلف مقابله و تصحیح شده است، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۸۴۸ (۱).
۲۰۴. تهذیب مستمر الاوهام علی ذوی المعرفة و اولی الافهام، از ابی نصر علی بن هبة الله بن علی بن ماکولا، متوفی ۴۸۵ ق، کتابت سده ۷ هجری، در ۱۲۱ برگ، در کتابخانه فیض الله در استانبول، ش ۱۵۸۴.
۲۰۵. التیسیر، از ابی مروان عبدالملک بن زهر بن عبدالملک، متوفی ۵۵۷ ق، کتابت سده ۶ هجری، در ۱۳۹ برگ، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۳/۲۹۶۰.
۲۰۶. الثقات، از ابی حاتم محمد بن حبان بن احمد بُستی تمیمی، معروف به ابن حبان، متوفی ۳۵۴ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ قدیم، ۱۸۳ برگ، ش طلعت ۲۰۸ مصطلح.
۲۰۷. الثقات، از حافظ ابی حاتم محمد بن حبان بن احمد بن حبان البستی تمیمی، متوفی ۳۵۴ هـ، کتابت ۶۷۶ ق، در مصر، به خط حسن بن علی بن ابی الفضل، ۳۴۵ برگ، در کتابخانه مولانا عبدالحی لکنهوی در لکنهوی هند.
۲۰۸. الثقات، ج ۱، از ابی حاتم محمد بن حبان البُستی، متوفی ۳۵۴ ق، کتابت ۶۷۸ ق، به خط محمد بن ابی بکر در قاهره، ۳۲۷ برگ، در کتابخانه ظاهریة دمشق، ش تاریخ / ۲۱۰.

بن السائب الکلبی، متوفی ۲۰۴ یا ۲۰۶ ق، کتابت ۶۲۶ ق و تملک حافظ ذهبی، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۶۹۸.

۲۲۹. جوامع العلوم، تألیف شعیا بن فریغون قرطبی، کتابت ۳۹۶ ق، به خط علی بن عباس، معروف به نابغ الرملی، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۷۶۸، تصویر آن، ش ۵۲۸.

۲۳۰. جوامع الکلم و بدائع الحکم، از ابی بکر محمد بن علی الشاشی، متوفی ۳۶۵ ق، کتابت ۵۳۷ ق، ۲۳۳ برگ، در کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند، ش ۱۴۶۹.

۲۳۱. الجوهر الثمین فی نخب سیر الامین، از احمد بن بیلک محسنی، متوفی ۷۵۳ ق، کتابت ۷۵۱ ق، به خط مؤلف، در کتابخانه فاتح در استانبول، ش ۴۳۱۵.

۲۳۲. الجوهر المحصل فی مناقب الامام احمد بن حنبل، از محمد بن محمد بن السعدی الحنبلی، معروف به بدر السدری، کتابت ۸۹۰ ق، در برگ پایانی به خط مؤلف آمده که نسخه بر وی خوانده و تصحیح شده، در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۳۷۱۳.

۲۳۳. جهد التصیح و حظ المنیح من مساجلة المعری فی خطبة الفصیح، از ابی الربیع سلیمان بن موسی الکلاعی، متوفی ۶۳۴ ق، کتابت سده ۷ هجری، در پایان نسخه صورت اجازه مؤلف به تاریخ ۶۲۹ ق آمده است، ۷۵ برگ، در کتابخانه احمدیه تونس، ش ۲/۴۷۹۹.

۲۳۴. الحدائق الوردیه فی مناقب ائمة الزیدیه، ج ۱، از ابی عبدالله حسام‌الدین حمید بن احمد المحلّی الهمدانی الزیدی، معروف به قاضی شهید، متوفی ۶۵۲ ق، کتابت سده ۷ هجری، که با نسخه اصل مورخ ۶۳۹ ق مقابله و تصحیح شده است، ۲۱۴ برگ، در کتابخانه جامع الکبیر صنعا در یمن.

۲۳۵. حذف من نسب قریش، از مؤرّج بن عمرو السدوسی، متوفی ۱۹۵ ق، کتابت نیمه سده ۴ هجری، به خط ابی اسحاق

متوفی ۳۲۷ ق، کتابت سال ۶۰۷ ه. به خط احمد بن صالح بن احمد بن مسعود بن خزامة التیمی الهروی، ۳۵ برگ، در کتابخانه مراد ملّا در استانبول، ش ۵۵۶۶.

۲۱۹. الجرح و التعديل، ج ۳، مورخ ۶۳۳ ق، ۲۰۷ برگ، در کتابخانه سعیدیه در حیدرآباد هند، ش ۱۵ / رجال.

۲۲۰. جزء فيه اسماء الصحابة و عدد ما رووا من الاحاديث، از ابی عبدالرحمان بقی بن مخلد اندلسی، متوفی ۲۷۶ ق، کتابت نیمه سده ۶ هجری، دارای سماع مورخ ۵۵۵ ق، ۱۳ برگ، در کتابخانه خلیل الخالدی در قدس.

۲۲۱. الجمع بين رجال الصحيحين، از ابی الفضل محمد بن طاهر بن علی مقدسی شیبانی، معروف به ابن القیسرانی، متوفی ۵۰۷ ق، کتابت رمضان ۶۳۳، به خط محمود بن ناصر بن عبیدالله عجمی، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۱۰۴ / مصطلح الحديث.

۲۲۲. الجمع بين الصحيحين، از اشبیلی خراط، حافظ ابی محمد عبدالحق اندلسی، متوفی ۵۸۲ ق، کتابت سده ۷ هجری، در کتابخانه چستریتی، ش ۴۹۴۳.

۲۲۳. جمل الغرائب، از ابی القاسم نجم‌الدین محمود بن ابی الحسن نیشابوری، متوفی ۵۵۰ ق، کتابت ربیع الاول ۵۸۶، به خط نسخ خوش طاهر بن ابی زید الخطیبی، ۱۷۸ برگ، در کتابخانه بشیرآغا در استانبول، ش ۷۹ ایوب.

۲۲۴. جمل الغرائب، نسخه دیگر، مورخ رجب ۶۵۴، در ۱۷۳ برگ، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۳۳۴.

۲۲۵. الجمهوره فی اللغة، از ابن دُرید، متوفی ۳۲۱ ق، کتابت اوائل سده ۵ هجری، که در سال ۴۱۸ ق تصحیح و مقابله شده است، در کتابخانه آیت‌الله سید حسن صدر کاظمی^۱ در کاظمین عراق، تصویر آن، ش ۱۱.

۲۲۶. الجمهوره فی اللغة، از ابن دُرید، نسخه دیگر، مورخ ۴۷۴ ق، در کتابخانه مراد ملّا در استانبول، ش ۱۷۳۸، تصویر آن ش ۱۰۹ / لغت.

۲۲۷. الجمهوره فی النسب (النسب الکبیر)، از هشام بن محمد بن السائب الکلبی، متوفی ۲۰۴ یا ۲۰۶ ق، کتابت ۶۵۳ ق، در کتابخانه موزة بریتانیا در لندن، ش ADD 23,297، ۲۶۰ برگ، نسخه دیگر: ش ADD 22316، در همان کتابخانه. ۲۲۸. الجمهوره فی النسب (النسب الکبیر)، از هشام بن محمد

۱. آیت‌الله سید حسن صدر رحمته از مشایخ اجازه پدر بزرگوارم آیت‌الله مرعشی نجفی رحمته و از علمای بزرگ و مؤلفان برجسته که آثار بسیاری نگاشته است؛ از جمله، کتاب تأسیس الشيعة لفنون الاسلام. وی کتابخانه بسیار نفیسی داشته و مشخص نیست پس از رحلت ایشان چه شده، و اگر هم وجود داشته است، با هجوم ارتش امریکا به عراق در اوائل فروردین ۱۳۸۲، به احتمال قوی از میان رفته است.

۲۴۶. الخیل، از ابی عبیده معمر بن المثنی التیمی، متوفی ۲۰۹ ق، کتابت سده ۷ هجری، ۱۰۸ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۶۷۸/ادب.

۲۴۷. الذراری فی ذکر الذراری، از کمال الدین عمر بن هبة الله بن ابی جرادة بن العدم العقیلی الحلبی، متوفی به سال ۶۶۰ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، در کتابخانه نور عثمانیه در استانبول، ش ۳۷۹۰.

۲۴۸. الدر الشتی فی بعض من بفاس من اهل النسب الحسنی، از ابی محمد عبدالسلام بن طیب قادری حسنی، متوفی ۱۱۱۰ ق، کتابت ۱۳۰۸ ق، ۳۷ برگ، در کتابخانه رباط مغرب، ش ۶۵۳.

۲۴۹. دزة الأسلاك فی دولة الأتراك، از بدرالدین ابی محمد حسن بن عمر بن حبیب دمشقی حلبی شافعی، متوفی ۷۷۹ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۳۰۱۱.

۲۵۰. دزة الغواص فی اوهام الخواص، از ابی محمد قاسم بن علی بن محمد الحریری البصری، متوفی ۵۱۶ ق، کتابت ربیع الاول ۶۷۸، که با نسخه اصل مقابله و تصحیح شده است، ۷۷ برگ، در کتابخانه الزاویة الحمزاویة مغرب، ش ۱۲۴.

۲۵۱. دلائل النبوة، از ابی نعیم اصفهانی، متوفی ۴۳۰ ق، کتابت ۵ ذی الحجه ۶۰۳، به خط یحیی بن ابی القاسم بن ابی فراس بن برکات حرانی، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۳۳۴۶.

۲۵۲. دمية القصر و غصرة اهل العصر، از ابوالحسن علی بن حسن بن علی بن ابی الطیب باخرزی، متوفی ۴۶۷ ق، کتابت رمضان ۵۸۱، در کتابخانه چستریتی، ش ۲/۳۷۹۸، تصویر آن، ش ۲/۱۸۶۱.

۲۵۳. دووین الشعراء الستة الجاهلیین، امرؤ القیس، نابغة الذیانی، علقمة، زهیر، طرفة، عنتره، کتابت ۵۷۱ ق، به خط اندلسی محمد بن یوسف بن ابراهیم بن قحطبة، ۱۰۶ برگ، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۳۲۷۳.

۱. در اواخر سال ۱۳۷۹ ش که سفری به کشور مغرب داشتم، این نسخه را در آن کتابخانه مشاهده کردم. متأسفانه نسخه بسیار فرسوده است و نیاز به مرمت جدی دارد. ظاهراً این نسخه قبلاً در کتابخانه زاویة ناصری در تامرود مغرب بوده و چند سال قبل به کتابخانه عمومی رباط منتقل شده است. این جانب درباره کتابخانه‌هایی که در این سفر از آنها بازدید کردم، گزارش مشروحی را در فصلنامه میراث شهاب سال قبل آورده‌ام.

ابراهیم بن عبدالله بن محمد النجیرمی، نسخه در سال ۳۶۵ ق، مقابله و تصحیح شده است،^۱ در کتابخانه عمومی رباط در مغرب.

۲۳۶. الحدود الفلکیة، مؤلف مجهول، کتابت ربیع الاول ۶۹۵، در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۷/۲۶۷۲.

۲۳۷. حدیث ابی سلمة حماد، ج ۲، از شیخ ابی القاسم بغوی، متوفی ۳۱۷ ق، کتابت سده ۷ هجری، در کتابخانه چستریتی، ش ۳/۳۵۲۴.

۲۳۸. حلیة الاولیاء و طبقات الاصفیاء، از حافظ احمد بن عبدالله بن احمد بن اسحاق بن موسی بن مهران اصفهانی، معروف به ابی نعیم، متوفی ۴۳۰ ق، کتابت ۵۵۲ ق، ۳۳۵ برگ، کتابخانه فیض الله در استانبول، ش ۱۴۳۷.

۲۳۹. الحلیة لدفع الاحزان، از یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از سال ۲۶۰ ق، نسخه کهن مورخ سده ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه استانبول، ضمن مجموعه ش «۴۸۳۲» برگ ۱۷۴ تا ۱۷۷.

۲۴۰. حماسة ابی تمام، از ابوتمام حبیب بن اوس بن حارث طائی، متوفی ۲۳۱ ق، کتابت ۵۰۴ ق، در ۱۳۵ برگ، در کتابخانه موزة عراق در بغداد، ش ۱۳۷۴.

۲۴۱. الخصائص فی اللغة، ج ۱، از ابی الفتح عثمان بن جنی الموصلی، متوفی ۳۹۲ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط محمد بن میکائیل، ۱۹۷ برگ، در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۳۹۲۱.

۲۴۲. خلق الانسان، از ابی محمد ثابت بن ابی ثابت سعید الکوفی، متوفی ۲۵۰ ق، کتابت ۶۰۰ ق، به خط اندلسی، ۷۶ برگ، در کتابخانه قرویین فاس در مغرب، ش ۵۳۹/۴۰.

۲۴۳. خلق الانسان، از ابی سعید عبدالملک بن قریب الاصمعی الباهلی، متوفی ۲۱۶ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ، ۸۶ برگ، در کتابخانه جامع الکبیر صنعاء، ش ۳۳/ لغت عرب.

۲۴۴. خلق الانسان، نسخه دیگر، مورخ سده ۶ هجری، به خط اندلسی قدیم مغرب، در کتابخانه قرویین فاس در مغرب، ۷۷ برگ، ش ۸۳۴/۴۰.

۲۴۵. خلق الانسان، نسخه دیگر، مورخ اوائل سده ۷ هجری، و دارای تملک مورخ ۶۲۰ ق، ۷۶ برگ، در کتابخانه الزاویة الحمزاویة در مغرب، ش ۱۳۷.

۲۶۷. دیوان البحتری، کتابت ۴۲۵ ق، در کتابخانه کوپریلی^۲ در استانبول، ش ۱۲۵۲.

۲۶۸. دیوان جریر، متوفی ۱۱۰ ق، کتابت ۵۹۸ ق، به خط نسخ عبدالله بن محمد بن هبة الله بن ابی عیسی در بغداد، ۲۳۴ برگ، در کتابخانه شیخ محمد سرور الصبان در مکه مکرمه.

۲۶۹. دیوان جریر، نسخه دیگر، مورخ سده ۷ هجری، به خط یاقوت مستعصمی، متوفی ۶۹۸ ق، ۱۵۸ برگ، در کتابخانه ملی ریاط در مغرب، ش ۸۱۳.

۲۷۰. دیوان الحادرة، نسخه دیگر، مورخ ۶۲۹ ق، به خط یاقوت مستعصمی، خوشنویس نامدار اسلامی، ۳۴ صفحه بزرگ، در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۴۲۸۲.

۲۷۱. دیوان حسان بن ثابت، کتابت ۴۱۹ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۵۳۴ و تملک مجدالدین فیروزآبادی، مؤلف قاموس المحيط، در پشت برگ آغازین آن.

۲۷۲. دیوان الحطیئة، متوفی ۴۵ ق، کتابت سده ۵ هجری، به خط نسخ قدیم، ۵۳ برگ، در موزه عراق در بغداد، ش ۱۹۱۰.

۲۷۳. دیوان الحماسة، از ابی تمام طائی، متوفی ۲۳۱ ق، کتابت ۴۳۱ ق، در کتابخانه اسعد افندی در استانبول، ش ۲۵۶۳.

۲۷۴. دیوان الحماسة، نسخه دیگر، مورخ سده ۵ یا ۶ هجری، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۳۳۵.

۲۷۵. دیوان زهیر بن ابی سلمی، کتابت ۵۲۷ ق، در بغداد، به خط ابوعلی حسن بن علی بن ابراهیم، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۵۳۵، تصویر آن، ش ۱۸۷۸.

۲۷۶. دیوان سبط بن التعاویذی، متوفی ۵۸۳ ق، کتابت ۵۸۵ ق، به خط نسخ، ۳۰۰ برگ، کتابخانه شیخ محمد سرور الصبان در مکه، ش ۵۰۸ / ادب.

۲۷۷. دیوان سبط ابن التعاویذی، نسخه دیگر، مورخ ۵۹۷ ق، ۲۳۸ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۳۷۶.

۲۵۴. دیوان ابن الذمینه، از ابن دمیینه خثعمی، متوفی ۱۳۰ ق، کتابت ۴۳۱ ق، در کتابخانه رئیس الکتاب در استانبول، ش ۱/۹۵۰، تصویر آن، ش ۲۴۷ / ادب.

۲۵۵. دیوان ابن قلاص الإسکندری، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۸۰۰، تصویر آن، ش ۱۸۶۰.

۲۵۶. دیوان ابن المعتز، ج ۲ و ۴، کتابت ۳۷۲ ق، به خط کوفی در کتابخانه لاله‌لی در استانبول، ش ۱۷۲۸، تصویر آن، ش ۲۶۰ و ۲۶۱ / ادب.

۲۵۷. دیوان ابن المعتز، ج ۳ و ۴، کتابت ۳۹۲ ق، در کتابخانه لاله‌لی در استانبول، ش ۱۳۲۸، تصویر آن، ش ۲۶۲ / ادب.

۲۵۸. دیوان ابی فراس الحمدانی، متوفی ۳۵۷ ق، کتابت ۵۴۸ ق، دارالکتب الوطنیه تونس، ش ۸۳۲۱، تصویر آن، ش ۱۸۰.

۲۵۹. دیوان الابله البغدادی، محمد بن بختیار بن عبدالله بغدادی، متوفی ۵۷۹ ق، کتابت ۵۹۹ ق، به خط نسخ علی بن محمود بن احمد المقمری، ۱۹۹ برگ، در کتابخانه ملی ایران، ش ۳۸۷.

۲۶۰. دیوان ابی تمام، متوفی ۲۳۱ ق، کتابت سده ۶ هجری، ۱۳۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۲۹۱.

۲۶۱. دیوان ابی تمام، نسخه دیگر، مورخ ۵۵۶ ق، به خط اندلسی قدیم، ۱۳۶ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۴۱۵.

۲۶۲. دیوان الادب، ج ۲، از اسحاق بن ابراهیم فارابی^۱ متوفی ۳۵۰ ق، کتابت ۳۷۲ ق، در کتابخانه دانشگاه استانبول، ش ۱۴۳۴.

۲۶۳. دیوان الادب، نسخه دیگر، مورخ ۳۹۱ ق، در کتابخانه بشیر آغا ایوب در استانبول، ش ۱۲۸، تصویر آن، ش ۱۲۴ / لغت.

۲۶۴. دیوان الادب، از ابی ابراهیم اسحاق بن ابراهیم بن حسین فارابی، متوفی بعد از ۳۵۰ ق، کتابت صفر ۴۱۹، به خط ابوطالب حمزة بن عبدالعزیز المقشری، در کتابخانه ملی ملک در تهران، ش ۳۴۵.

۲۶۵. دیوان امرئ القیس، کتابت ۴۰۳ ق، در کتابخانه لاله‌لی در استانبول، ش ۱۸۲۰، تصویر آن، ش ۲۸۶ / ادب.

۲۶۶. دیوان امرئ القیس، متوفی ۸۰ ق، کتابت ۵۴۵ ق، به خط نسخ علی بن ثروان بن حسن کندی، ۸۸ برگ، در کتابخانه باتاویا، ش ۹۰۱.

۱. چند نسخه بسیار کهن و نفیس این کتاب در کتابخانه بزرگ آیت‌الله‌العظمیٰ مرعشی نجفی رحمته‌الله موجود می‌باشد که یکی در نیمه دوم سده ۵ و دیگری در اوائل سده ۶ هجری کتابت شده است.

۲. کتابخانه کوپریلی از کتابخانه‌های بسیار نفیس استانبول به‌شمار می‌آید. فهرست نسخه‌های خطی آن در ۳ جلد چاپ و منتشر شده و در آن نسخه‌های بسیار نفیس و کهن سده‌های ۴ هجری به بعد معرفی شده است. این جانب طی گزارشی از کتابخانه‌های ترکیه که در فصلنامه میراث شهاب آورده‌ام، نقیسی از نسخه‌های خطی کتابخانه کوپریلی را شناسانده‌ام.

۲۸۹. ذکر ما یتفق من اسماء المحدثین و انسابهم، از حافظ ابی بکر احمد بن علی بن ثابت خطیب بغدادی، متوفی ۴۶۳ ق، کتابت ۵۵۷ ق، به خط احمد بن ابی محمد بن ابی القاسم نجار مقری که از روی نسخه اصل کتابت کرده است، ۱۶۰ برگ، در کتابخانه مسجد الاقصی^۱ در قدس، ش ۵۵۶ عام.

۲۹۰. ذیل الامالی، از ابی علی اسماعیل بن قاسم قالی بغدادی، متوفی ۳۵۶ ق، نسخه کهن نفیس، مورخ ۴۹۵ ق، به خط اندلسی محمد بن ابراهیم بن احمد بن سعید بن سعد، ضمن مجموعه ش ۲/۱۶۶۷، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، از برگ ۱۳۶ تا ۱۶۷.

۲۹۱. ذیل الامالی، از ابی علی اسماعیل بن قاسم قالی بغدادی، متوفی ۳۵۶ ق، کتابت ۴۹۵ ق، به خط اندلسی محمد بن ابراهیم بن احمد بن سعید بن سعد، ضمن مجموعه ش ۳/۱۶۶۷، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، از برگ ۱۶۸ تا ۱۸۰.

۲۹۲. الذیل علی الروضتین فی اخبار الدولتین، از شهاب الدین ابی محمد عبدالرحمان بن اسماعیل، معروف به ابی شامة المقدسی الشافعی، متوفی ۶۶۵ ق، به خط محمد بن عثمان بن نعمة الله بن ابی الوفاء بن العزازی در سده ۸ هجری، ۱۸۰ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۵۷۱ / تاریخ.

۲۹۳. الذیل علی الروضتین، نسخه مورخ ۷۲۸ ق، ۱۸۷ برگ، در کتابخانه کپنهاک در دانمارک، ش COD. AR. CLVI.

۲۹۴. ذیل نفحة الريحانة، از شم دین محمد سعید بن محمد بن احمد، معروف به ابن السمان الدمشقی الشافعی، متوفی ۱۱۷۲ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، ۱۱۴ برگ، در کتابخانه سن پترزبورگ روسیه، ش ۱۰۱۶.

۲۹۵. زخامات آلات الساعة، از ابی الحسن ثابت بن قرة الحرانی الصابی، متوفی ۲۸۸ ق، کتابت ذی الحجة ۳۷۰ ق، به خط ابواسحاق ابراهیم بن هلال صابی، در کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۹۴۸.

۲۹۶. الرد علی الثحاة، از ابی العباس احمد بن عبدالرحمان بن محمد بن مضاء بن عمیر لحمی قرطبی، متوفی ۵۹۲ ق، ۳۶ برگ، در کتابخانه خلیفه در قدس.

۲۷۸. دیوان السری الرفاء، متوفی ۳۶۶ ق، کتابت ۵۲۷ ق، ۳۶۹ برگ، در کتابخانه خصوصی شیخ محمد سرور الصبان در مکه.

۲۷۹. دیوان الشهاب الحجازی، متوفی ۸۷۵ ق، نسخه اصل به خط نسخ شاعر، ۲۷۶ برگ، کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۴۷۵.

۲۸۰. دیوان القطامی، ابوسعید عمر بن شمیم بن عمرو بن عباد التغلبی، ملقب به قطامی، متوفی ۱۳۰ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ ابوالبرکات مبارک بن ابی الفتح بن مبارک بن موهوب ... غالب، متوفی ۵۸۲ ق، ۷۰ برگ، در دارالکتب قاهره، ش ۵۴۶ / ادب.

۲۸۱. دیوان قیس بن الخطیم، کتابت ۴۱۹ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۵۳۴، این نسخه از روی نسخه مورخ ۲۵۵ ق کتابت شده است.

۲۸۲. دیوان المتنبی، متوفی ۳۵۴ ق، کتابت ۵۴۴ ق، ۲۵۵ برگ، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۳۸۶۸ - ادب عمومی ۴۲۶۶۷.

۲۸۳. دیوان المتنبی، نسخه دیگر، مورخ ۵۸۸ ق، به خط نسخ ابونعیم اسعد بن محمد بن محمد الراوندی، ۲۲۸ برگ، کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۳۹۴.

۲۸۴. دیوان المعز الاویبی، متوفی ۵۹۸ ق، کتابت در حیات شاعر، اواخر سده ۶ هجری، ۹۰ برگ، در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۴۳۱۶.

۲۸۵. دیوان نابعة بنی شیبان، عبدالله بن المخارق بن سلیم، متوفی ۱۲۰ ق، کتابت سده ۴ یا ۵ هجری، در کتابخانه رئیس الکتاب در استانبول، ش ۹۸۰.

۲۸۶. ذخائر القصر فی تراجم نبلاء العصر، از شمدس الدین محمد بن طولون صالحی حنفی، متوفی ۹۵۳ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، ۵۰ برگ، در کتابخانه دانشگاه امریکایی بیروت.

۲۸۷. ذخیره خوارزمشاهی، از سید اسماعیل بن حسین جرجانی، متوفی ۵۳۱ ق، کتابت سده ۶ هجری، ۲۶۰ صفحه، در کتابخانه ملی ملک تهران، ش ۴۷۷۲.

۲۸۸. الذریة الطاهرة، از ابی بشر محمد بن احمد بن حماد انصاری دولابی، متوفی ۳۱۰ ق، کتابت ۶۶۹ ق، به خط نصرالله بن عبدالمنعم بن نصرالله بن حواری تنوخی حنفی، ۵۰ برگ، در کتابخانه سید حسن حسنی عبدالوهاب در تونس.

۱. ظاهراً تمام نسخه‌های این کتابخانه در هنگام یورش سربازان رژیم اشغالگر قدس به آتش کشیده شده و از میان رفته است.

۳۰۹. رة فی مدح الکتب و الحث علی جمعها، از ابی‌عثمان عمرو بن بحر جاحظ، متوفی ۲۵۵ ق، کتابت اواخر سده ۴ هجری، به خط خوشنویس برجسته اسلامی، علی بن هلال، معروف به ابن‌بواب، در کتابخانه موزه آثار اسلامی در استانبول، ش ۲۰۱۴.

۳۱۰. رة فی ملک العرب و کمیتہ، از ابی‌یوسف یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی حدود ۲۵۵ ق، کتابت ۵۳۱ ق، در کتابخانه موزه بریتانیا، ش ADD. 3473.

۳۱۱. رة لابن‌حبیب، ابو جعفر محمد بن حبیب بغدادی، متوفی ۲۴۵ ق، کتابت ۴۳۱ ق، در کتابخانه رئیس الکتب در استانبول، ش ۹۵۰.

۳۱۲. رسوم دارالخلافه، از ابی‌الحسین هلال بن محسن بن ابراهیم بن هلال صابی حرانی، متوفی ۴۴۸ ق، کتابت رجب ۴۵۵، به خط نسخ، از روی نسخه اصل، به خط مؤلف، ۱۰۲ برگ، در کتابخانه الازهریه قاهره، ش ۲۷۴۱/تاریخ.

۳۱۳. الروض الأنف، مورخ ۶۵۳ ق، در ۲۲۳ برگ، در کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند، ش ۵۳۸/سیر.

۳۱۴. روح العارفين، از الناصر لدين الله، خلیفه عباسی، متوفی ۶۲۲ ق، کتابت ۶۹۰ ق، در کتابخانه چستریتی، ش ۱/۵۲۸۷.

۳۱۵. روضة الأخبار و کنوز الاسرار و نکت الآثار و مواعظ الاخبار و ملح الاشعار و عجائب الاسماء، ج ۱، مؤلف مجهول، در نسخه‌های کتابخانه‌های برلین در آلمان و آمپروزیانا در میلان ایتالیا آن را از ابو محمد یوسف بن محمد بن الحفیض، معروف به حجوری، از علمای سده ۷ هجری، دانسته شده است، نسخه نفیس و کهن، ۳۱۲ برگ، در کتابخانه سعیدیه در حیدرآباد هند.

۳۱۶. روضة افهام ذوی الالباب فی شرح غریب کتاب الشهاب، ج ۲، از شیخ محمد بن عبدالله عامری بغدادی، کتابت ربیع الآخر ۵۷۰، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۲۵۱.

۳۱۷. روضة الالباب و تحفة الاحباب و بغية الطلاب و نخبة الأحساب لمعرفة الانساب^۱، از عز‌الاسلام محمد بن عبدالله بن

۲۹۷. رسائل ابراهیم الخاقانی، متوفی ۵۹۸ ق، کتابت در عصر مؤلف به سال ۵۸۱ ق، در کتابخانه چستریتی، ش ۱/۳۷۹۸، تصویر آن، ش ۱/۱۸۶۱.

۲۹۸. رسائل ابی‌اسحاق صابی، نسخه کهن، در کتابخانه چستریتی، ش ۴۶۲۰، تصویر آن، ش ۲۰۷۳.

۲۹۹. رة الی المعتصم بالله فی الفلسفة الاولی، از یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از ۲۶۰ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه استانبول، ش ۴۸۳۲.

۳۰۰. الرزة الحاتمية فی موافقه شعر المتنبی لفلسفة ارسطو، از محمد بن حسن بن مظفر بغدادی حاتمی، متوفی ۳۸۸ ق، کتابت ۴۷۹ ق، در کتابخانه مدینه، ش ۵۴۸.

۳۰۱. الرزة الحاتمية، از محمد بن حسن بن مظفر بغدادی حاتمی، متوفی ۳۸۸ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۵۷۸.

۳۰۲. رة فی انه جواهر لا اجسام، از یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از سال ۲۶۰ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه، ضمن مجموعه ش ۴۸۲۲.

۳۰۳. رة فی التعریف بالشرفاء الجوظین، از ابی‌محمد عبدالسلام بن طیب قادری حسنی، متوفی ۱۱۱۰ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، در کتابخانه رباط مغرب، ش ۲۷۰ ک.

۳۰۴. رة فی الحسین بن علی بن ابی‌طالب علیه‌السلام و زوجته و اولاده، از محمد بن احمد بن مسناوی دلائی، متوفی ۱۱۳۶ ق، به خط مغربی، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۲۷۰ ک.

۳۰۵. رة فی کیمتہ کتب ارسطوطاليس و ما یحتاج الیه فی تحصیل الفلسفة، از یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از ۲۶۰ ق، در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ضمن مجموعه ش ۴۸۲۲.

۳۰۶. رة فی مالا یمكن ان یكون لا نهائیه و ما الذی یقال لا نهائیه له، از یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از ۲۶۰ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه، ضمن مجموعه ش ۴۸۲۲.

۳۰۷. رة فی ماهیه النوم و الزویة، از یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از ۲۶۰ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه، ضمن مجموعه ش ۴۸۲۲.

۳۰۸. رة فی اللثغة، از یعقوب بن اسحاق کندی، متوفی بعد از ۲۶۰ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه استانبول، ضمن مجموعه ش ۴۸۲۲.

۱. یک نسخه نفیس از این کتاب در یکی از کتابخانه‌های ترکیه موجود است. این جانب بیش از سی سال قبل در یکی از سفرهایم به آن کشور، از این نسخه که در استانبول بود، تصویر تهیه کردم و پس از مراجعت، حسب الامر پدر بزرگوارم، پنجاه نسخه آن را به صورت چاپ تصویری تکثیر و به برخی از کتابخانه‌ها و پژوهشگران هدیه نمودم.

و تصحیح شده، در کتابخانه شیخ الاسلام عارف حکمت در مدینه، ش ۳۷۷ / تاریخ.

۳۲۵. زهرة المقول فی نسب ثانی فرعی الرسول ﷺ، از زین الدین علی بن حسن بن شدم حمزی مدنی، متوفی ۱۰۳۳ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، ۶۲ برگ، در کتابخانه شخصی دکتر حسین علی محفوظ، استاد دانشگاه بغداد، ش ۱۱۰.

۳۲۶. الزیادات فی کتاب المؤلف و المختلف، از حافظ ابی محمد عبدالغنی بن سعید الازدی المصری، متوفی ۴۰۹ ق، کتابت ۵۴۲ ق، به خط یوسف بن ابی آدم بن ابی عبدالله مراغی دمشقی، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۵۲۵ / حدیث، ۲۳ برگ.

۳۲۷. الزیج الجامع، از ابی الحسن کوشیار بن لبان باشهری جبلی، متوفی بعد از ۳۵۰ ق، کتابت جمادی الثانیة ۵۶۶، به خط نسخ صاعد بن یحیی بن فضل بن عبدالله بن احمد تکریتی مهندس که از روی نسخه اصل به خط مؤلف کتابت کرده است، در کتابخانه شهرداری اسکندریه در مصر، ش ۴۲۸۵ ج. ۳۲۸. زیج الشنتکه، از حسین بن موسی هرمزی حاسب، متوفی بعد از ۵۸۰ ق، کتابت جمادی الاولى ۵۸۱ ق، در کتابخانه آستان قدس رضوی مشهد، ش ۵۳۳۵.

۳۲۹. الزیج الممتحن الرصدی المأمونی، منسوب به ابوعلی یحیی بن ابی منصور فارسی منجم حاسب، متوفی ۲۳۰ ق، کتابت سده ۷ هجری، دارای تملک اسدالدین بن ابراهیم بن عبدالله در موصل به ۶۴۰ ق، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۹۲۷.

۳۳۰. سبحة المرجان فی آثار هندوستان، از آزاد حسینی واسطی بلگرامی، از علمای سده ۱۲ هجری، نسخه اصل به خط مؤلف به ۱۱۸۰ ق، ۱۵۰ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۲۴۸۷.

۱. شهر اسکوریال در ۶۰ کیلومتری مادرید، پایتخت اسپانیا، قرار دارد. کتابخانه اسکوریال در یک دیر کهن مسیحی در آن شهر قرار گرفته است. این جانب در سال ۱۳۶۱ ش به منظور تهیه میکروفیلم از برخی نسخه‌های بسیار نفیس آن کتابخانه به اسکوریال رفته و موفق شدم از بیش از ۸۰ نسخه خطی آن مرکز تصویر بگیرم. این کتابخانه بیش از سه هزار جلد نسخه خطی ندارد، لیکن نسخه‌های آن بسیار نفیس و کهن و بیشتر آنها به عربی است. ۳ جلد فهرست نسخه‌های خطی آن، سالها قبل در پاریس چاپ و منتشر شده است و در کتابخانه بزرگ آیت الله العظمی مرعشی نجفی موجود می‌باشد. همچنین برخی از نسخه‌های نفیس آن کتابخانه طی گزارشهای در مجلات المورد و معهد المخطوطات العربیة آمده است.

علی بن حسین بن عزالدین بن حسن بن علی بن مؤید، معروف به ابی علامه، از علمای زیدیة یمن، کتابت ۱۰۸۶ ق، به خط محمد بن احمد بن مفضل بن ابراهیم بن علی بن امیرالمؤمنین یحیی شرف الدین، ۹۵ برگ، در کتابخانه آمپروزیانا در میلان ایتالیا، ش B.7.

۳۱۸. الروض الانف و المشرع الروی فی تفسیر ما اشتمل علیه حدیث سیره ابن هشام، ج ۱، از ابی القاسم عبدالرحمان بن عبدالله بن احمد بن اصبح الخثعمی السهلی، متوفی ۵۸۱ ق، کتابت سده ۷ هجری، ۲۰۰ برگ، در کتابخانه حرم مکی، ش ۳۵ / سیره نبویة.

۳۱۹. روضة الجبور و معدن السرور فی مناقب ابی یزید البسطامی و الجنید البغدادی، از محمد بن احمد بن محمد بسطامی، معروف به ابن الاطعمانی، از دانشمندان سده ۸ هجری، نسخه اصل به خط مؤلف، ۱۰۱ برگ، کتابخانه مراد ملّا در استانبول، ش ۱۲۴۹.

۳۲۰. الروضة الطیبة، از ابی سعید عبیدالله بن جبرئیل بن عبدالله بن بختیشوع، متوفی ۴۵۳ ق، کتابت ۵۰۰ ق، به خط سلامة بن ابی منصور، منجم طیب، ش ۴/۸۸۹ در کتابخانه اسکوریال^۱ در اسپانیا.

۳۲۱. الروضتین فی اخبار الدولتین، ج ۱، از شهاب الدین ابی محمد عبدالرحمان بن اسماعیل، معروف به ابی شامة المقدسی الشافعی، متوفی ۶۶۵ ق، کتابت ۶۷۶ ق، ۲۱۹ برگ، در کتابخانه کینهاک دانمارک، ش COD. ARAB. CLIV.

۳۲۲. زهرة فی علم النسب و التاريخ، از ابی عبدالله محمد بن احمد بن عبدالقادر معسکری جزائری، ملقب به ابی رأس، متوفی ۱۲۳۹ ق، به خط مغربی، ۵۸ برگ، در کتابخانه عمومی رباط، ش ۹۲۳ ک.

۳۲۳. الرياض النصرة فی فضائل العشرة، از ابی العباس محب الدین احمد بن عبدالله بن محمد طبری شافعی مکی، متوفی ۶۹۴ ق، کتابت ۸۱۰ ق، به خط خلیل بن سلامة بن احمد الأذرعی، ۳۰۰ برگ، در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۱۰۰۴ ب.

۳۲۴. زبدة النصرة و نخبة العصرة، از ابی ابراهیم فتح بن علی بن محمد البنداری، از علمای سده ۷ هجری، در تلخیص کتاب نصرة العترة و عصرة الفطرة فی اخبار الوزراء السلجوقیة از عماد کاتب اصفهانی، کتابت ۶۶۲ ق، ۱۱۴ برگ، نسخه مقابله

- کتابت سده ۶ هجری، ۶۶ برگ، کتابخانه آمپروزیانا در میلان ایتالیا، ش ۳ G3.
۳۴۲. سیره الامام احمد بن حنبل الشیبانی، از فرزند وی ابی‌الفضل صالح بن احمد بن حنبل، متوفی ۲۶۶ ق، به روایت ابی‌بکر عبدالله بن محمد بن مسلم اسفراینی، کتابت سده ۷ هجری، در ۱۹ برگ، کتابخانه سید حسن حسنی عبدالوهاب در تونس.
۳۴۳. سیره رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، از ابن هشام، متوفی ۲۱۸ ق، کتابت نیمه نخست سده ۶ هجری، دارای چند سماع به های ۵۵۶، ۶۱۹ و ۷۲۰ ق، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۷۷ ک.
۳۴۴. سیره الشیخ الرئیس ابن‌سینا، از شاگردش ابی‌عبید عبدالواحد جوزجانی. کتابت سده ۱۲ هجری، ۲۱ برگ. در کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۲۸۴۵.
۳۴۵. السیر فی الاخبار و الاحداث، ج ۲، از ابی‌اسحاق ابراهیم بن محمد بن حارث فرازی، متوفی ۱۸۸ ق، کتابت ۲۷۰ ق، بر روی پوست، در کتابخانه مسجد قرویین فاس در مغرب، دارای تملک عباس بن اصیغ، متوفی ۳۸۶ ق، و تملک ابن‌بشکوال، متوفی ۵۷۸ ق.
۳۴۶. السیر فی الاخبار و الاحداث، ج ۱ و ۳ و ۴ و ۵، کتابت سده ۴ هجری، نسخه بر عباس بن اصیغ به ۳۷۹ ق، خوانده و تصحیح شده، در کتابخانه قرویین فاس در مغرب.
۳۴۷. الشافی، شرح مسند الشافی، از مبارک بن محمد، معروف به ابن‌اثیر جزری، متوفی ۶۰۶ ق، کتابت ۱۶ شوال ۶۹۸، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۹۰۶.
۳۴۸. شذور العقود فی ذکر النقود، از تقی‌الدین ابی‌العباس احمد بن علی بن عبدالقادر مقریزی، متوفی ۸۴۵ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، در رمضان ۸۴۱، ۹ برگ، در کتابخانه دانشگاه لیدن در هلند.
۳۴۹. شرح ایات کتاب سیویه، از ابی‌سعید حسن بن عبدالله سیرافی، متوفی ۳۶۸ ق، کتابت ۴۴۳ هجری، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۴۰۱.
۳۵۰. شرح ارجوزة ابن‌سینا فی الطب، از ابی‌الولید محمد بن احمد بن رشد اندلسی، متوفی ۵۹۵ ق، کتابت سده ۸ هجری، ۱۵۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۲/۸۰۳.
۳۵۱. شرح الجمل، از ابی‌الحسن علی بن مؤمن بن محمد حضرمی اشبیلی، معروف به ابی‌عصفور، متوفی ۶۶۹ ق، کتابت
۳۳۱. السبع الطوال بغریبها، به ضمیمه قصیده نابغه و قصیده حارث بن حلزة، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۵۷۸.
۳۳۲. سبک الذهب فی علم النسب، از ابن‌عنه احمد بن علی بن حسین حسنی داودی، مؤلف عمده الطالب فی انساب آل‌ابی‌طالب صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، متوفی ۸۲۸ ق، خط نسخ، ۸۴ برگ، در کتابخانه دانشگاه حکمت در بغداد، ش ۱۴۱.
۳۳۳. سحر البلاغة و سز البراعة، از ابی‌منصور عبدالملک بن محمد بن اسماعیل ثعالبی، متوفی ۴۲۹ ق، کتابت رجب ۵۰۷، به خط محمد بن احمد بن حسن رحمانی در مدرسه خاتونیه ماردین، ۱۲۱ برگ، در کتابخانه چستریتی، ش ۴۳۰۴.
۳۳۴. سز الصناعة، از ابی‌الفتح عثمان بن جتی موصلی، متوفی ۳۹۲ ق، کتابت جمادی الثانیة ۵۷۵، به خط نسخ معرب عبدالرحمان بن عمار بن خیری، ۱۳۹ برگ، در کتابخانه دانشگاه لیدن هلند، ش OR. 431.
۳۳۵. سز الصناعة، ج ۱، از ابی‌الفتح عثمان بن جتی موصلی، متوفی ۳۹۲ ق، کتابت سده ۷ هجری، دارای تملکی به سال ۶۶۴ ق در دمشق، ۱۵۵ برگ، در کتابخانه اوقاف بغداد، ش ۶۰۲۱.
۳۳۶. سرقات ابی‌الطیب المتنبی فیما نظمه من الشعر، از ابی‌سعید محمد بن احمد العمیدی، متوفی ۴۳۳ ق، کتابت اواخر سده ۵ هجری، در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول، ش ۴۰۳۵.
۳۳۷. سلم الوصول الی طبقات الفحول، از کاتب چلبی حاجی خلیفه مصطفی بن عبدالله، مؤلف کشف الظنون، متوفی ۱۰۶۷ ق، کتابت ۱۰۵۸ ق، به خط مؤلف، در کتابخانه شهید علی پاشادر استانبول، ش ۱۸۸۷، ۵۶۸ برگ.
۳۳۸. سلوة الحریف بمناظرة الربیع و الخریف، از ابی‌عثمان عمرو بن بحر جاحظ، متوفی ۲۵۵ ق، کتابت ۴۴۱ ق، در کتابخانه عاشر افندی در استانبول، ش ۲۹۳.
۳۳۹. السنن، از ابی‌داود سلیمان بن اشعب سجستانی، متوفی ۲۷۵ ق، کتابت سده ۴ هجری، در کتابخانه عمومی مدینه، ش ۳۹ / حدیث.
۳۴۰. سنن ابی‌داود، مورخ اواخر سده ۵ یا اوائل سده ۶ ق، در کتابخانه چستریتی، ش ۳۱۲۳.
۳۴۱. السیره، از دَعْفَل بن حَنْظَلَة السدوسی الشیبانی النسابة، وی وجود مبارک پیغمبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم را درک نموده است،

۳۶۳. شرح کتاب الثمرة لبطلمیوس، از ابی جعفر احمد بن یوسف بن ابراهیم بغدادی مصری، معروف به ابن الذایه، متوفی بعد از ۳۴۰ ق، نسخه نفیس و بسیار کهن، مورخ شعبان ۳۷۱، به خط ابوعلی حسین بن عبدالرحمان صوفی، ۵۶ برگ در کتابخانه ملی ملک در تهران، ش ۵۹۲۴.

۳۶۴. شرح کتاب الاربعة لبطلمیوس، از ابی الحسن علی بن رضوان بن علی بن جعفر متطبب، متوفی ۴۶۰ ق، کتابت ربیع الاول ۷۴۵، به خط احمد بن محمد بن احمد بن محمد قرطبی یمانی، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱/۹۱۳.

۳۶۵. شرح کلیات القانون لابن سینا، ج ۱، از قطب الدین محمود بن مسعود شیرازی، متوفی ۷۱۰ ق، کتابت ۷۵۸ ق، به خط عبدالله القیصری، ۲۸۳ برگ، در کتابخانه جامع الکبیر صنعا در یمن، ش ۴/طب.

۳۶۶. شرح الکلیات لابن سینا، از علاء الدین علی بن ابی الحزم قرشی، معروف به ابن النفیس، متوفی ۶۷۸ ق، کتابت ۶۸۲ ق، ۱۷۰ برگ، در کتابخانه جامع الکبیر صنعا در یمن، ش ۵/طب.

۳۶۷. شرح ما یکتب بالیاء من الاسماء المقصورة و الافعال، از عبدالله بن جعفر بن دُرستویه، متوفی ۳۴۷ ق، کتابت ۳۵۱ ق، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ضمن مجموعه ش ۷/۱۰۰.

۳۶۸. شرح المجسطی فی الهيئة، از ابی علی محمد بن حسن بن هیشم، متوفی بعد از ۴۳۰ ق، کتابت ۶۵۵ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲/۳۳۲۹.

۳۶۹. شرح مختصر ابی جعفر طحاوی، ج ۴، در فقه، از ابی بکر احمد بن علی رازی جصاص، متوفی ۳۷۰ ق، کتابت ۴۸۱ ق، در کتابخانه ولی الدین جارالله در استانبول، ش ۸۷۲.

۳۷۰. شرح مسائل حنین بن اسحاق، از ابی القاسم عبدالرحمان بن علی بن ابی صادق نیشابوری، متوفی ۴۶۰ ق، کتابت سده ۶ هجری، ۲۲ برگ، در کتابخانه مجلس شورای اسلامی در تهران.

۳۷۱. شرح مسند الشافعی، از عبدالکریم رافعی قزوینی، متوفی ۶۲۳ ق، کتابت ۲۰ جمادی الاولی ۶۵۵، در کتابخانه چستربیتی، ش ۳۴۰۵.

۳۷۲. شرح معانی کتاب القانون فی الطب لابن سینا، از علاء الدین علی بن ابی الحزم القرشی ابن النفیس، متوفی ۶۷۸ ق، کتابت سده ۸ هجری، ۱۳۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۸۲۸.

۵۷۵ هجری، به خط نسخ، ۱۹۱ برگ، کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۱۵۶۲.

۳۵۲. شرح الجمل، از ابی الحسن طاهر بن احمد بن بابشاد، متوفی ۴۶۹ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ، ۱۶۰ برگ، در کتابخانه فرنکی محل در لکنهو هند.

۳۵۳. شرح سقط الزند لابی العلاء المعری، از ابی زکریا یحیی بن علی شیبانی، معروف به خطیب تبریزی، متوفی ۵۰۲ ق، کتابت ۴۸۹ ق، در کتابخانه فیض الله در استانبول، ش ۱۶۵۳.

۳۵۴. شرح شواهد اصلاح المنطق لابن السکیت، ج ۳، از یوسف بن حسن بن عبدالله سیرافی نحوی، متوفی ۳۸۵ ق، کتابت ۴۰۱ ق، در کتابخانه کوپرلی در استانبول، ش ۴۶۲۵.

۳۵۵. شرح شهاب الاخبار قضاعی، از شیخ عبدالرحمان قزوینی، کتابت ربیع الاول ۶۷۵، در کتابخانه چستربیتی، ش ۵۰۹۹.

۳۵۶. شرح صحیح مسلم، از یحیی بن شرف نووی، متوفی ۶۷۶ ق، کتابت ۹ ذی قعدة ۶۹۷، در کتابخانه چستربیتی، ش ۳۱۳۵.

۳۵۷. شرح عیون الإعراب، از ابی الحسن علی بن فضال بن علی المجاشعی الفرزدقی، متوفی ۴۷۹ ق، کتابت رمضان ۵۸۲، به خط نسخ محمد بن علی النساخ، ۵۵ برگ، در کتابخانه موزه بریتانیا در لندن، ش 5728.

۳۵۸. شرح فصول ابقرط، از ابی القاسم عبدالرحمان بن علی بن ابی صادق، متوفی بعد از ۴۶۰ ق، کتابت ۶۸۱ ق، به خط نسخ قدیم، ۲۶۵ برگ، در موزه عراق در بغداد، ش ۵۲۴.

۳۵۹. شرح فصیح ثعلب، از ابی منصور محمد بن علی بن عمر بن جبان، متوفی بعد از ۴۱۶ ق، کتابت ۳۹۸ ق، در کتابخانه شهرداری سوهاج مصر، ش ۳۷ / لغت.

۳۶۰. شرح الفصیح، از ابی عبدالله محمد بن احمد بن هشام اللخمی، متوفی ۵۷۷ ق، کتابت ربیع الآخر ۶۱۶، به خط مغربی مُعرب، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۳۵۹ ک.

۳۶۱. شرح الفصیح، مؤلف مجهول، کتابت در شعبان ۶۲۴، ۸۱ برگ، در کتابخانه الزاویة الحمزیة در مغرب، ش ۲۳۱.

۳۶۲. شرح قانون ابن سینا، از عزالدین محمد بن محمود آملی، متوفی ۷۵۳ ق، کتابت ۷۵۳، به خط مؤلف، ۳۶۱ برگ، در کتابخانه مدرسه احمدیه موصل در عراق، ش ۱۳۷.

۳۸۳ - الضاد و الظاء، از ابی‌الفرج محمد بن عبیدالله بن سهیل نحوی، کتابت جمادی الاولی ۵۹۵، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۹۳ / لغت.

۳۸۴ - الضعفاء، ج ۱ و ۲، از ابی‌جعفر محمد بن عمرو بن موسی بن حماد عقیلی، متوفی ۳۲۲ ق، کتابت اوائل سده ۵ هجری، دارای سماع به تاریخ ۴۱۴ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۳۶۲ / حدیث.

۳۸۵ - الضعفاء و المتروکین، از جمال‌الدین ابی‌الفرج عبدالرحمان بن علی بن جوزی، متوفی ۵۹۷ ق، کتابت سده ۷ هجری، ۷۰ برگ، در کتابخانه شیخ خلیل خالدی در قدس.

۳۸۶ - الضوء الألامع لاهل القرن التاسع، از شم دین محمد بن عبدالرحمان سخاوی، متوفی ۹۰۲ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، ۲۹۸ برگ، در کتابخانه عمومی استانبول، ش ۵۲۱۰.

۳۸۷ - ضیاء العلوم المختصر من شمس العلوم، ج ۲، از محمد بن نشوان بن سعید بن نشوان الحمیری الیمنی، متوفی ۶۱۰ ق، کتابت ۶۴۱ ق، ۱۵۰ برگ، در کتابخانه حرم مکی در مکه، ش ۱۰۵ / لغت.

۳۸۸ - الطب الروحانی، از ابی‌بکر محمد بن زکریای رازی، متوفی ۳۱۱ ق، کتابت سده ۷ هجری، به خط نسخ، ۴۰ برگ، کتابخانه یوسف پاشا الخالدی در قدس، ش ۴/۱ مجامیع.

۳۸۹ - طبقات الحنابلة، از ابی‌الحسین محمد بن محمد بن حسین بن خلف الفراء بن ابی‌یعلی، متوفی ۵۲۶ ق، کتابت ۶۳۷ ق، به خط عبدالجلیل بن محمد بن عمر بن یعقوب، ۲۷۳ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۴۶۵.

۳۹۰ - الطبقات (طبقات الرواة)، از خلیفه بن خیاط عصفری بصری، متوفی ۲۴۰ ق، کتابت اوائل سده ۴ هجری، دارای سماع به ۳۰۵ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق^۱ ش ۵۴۴ / حدیث.

۳۹۱ - طبقات الشعراء، از محمد بن سلام بن عبید بن سالم الجحمی، متوفی ۲۳۱ ق، کتابت سده ۵ هجری، به خط اندلسی قدیم، ۸۰ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۴۴۱ / تاریخ.

۳۹۲ - طبقات فحول الشعراء، از ابی‌عبدالله محمد بن سلام جُحَمی بصری، متوفی ۲۳۲ ق، کتابت اوائل سده ۵ هجری، در کتابخانه شیخ الاسلام عارف حکمت در مدینه، ش ۴۴۱ / تاریخ.

۳۷۳ - الشروط الکبیر، از ابی‌جعفر احمد بن محمد بن سلامه الازدی الطحاوی، متوفی ۳۲۱ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه شهید علی پاشا در استانبول، ش ۸۸۱.

۳۷۴ - شعر ابن قیس الرقیات، عبیدالله بن قیس بن شریح، معروف به ابن قیس الرقیات، متوفی ۸۵ ق، روایت ابی‌سعید عبدالله بن حسن بن حسین السکری، متوفی ۲۷۵ ق، کتابت سده ۴ هجری، در کتابخانه رئیس الکتاب در استانبول، ش ۷۴۶.

۳۷۵ - شمس العلوم و دواء کلام العرب من الکلوم، ج ۴، از ابی‌سعید نشوان بن سعید بن نشوان الحمیری الیمنی، متوفی ۵۷۳ ق، کتابت رجب ۶۱۶، به خط نسخ، در کتابخانه جامع الکبیر صنعا در یمن.

۳۷۶ - الصحاح فی اللغة، ج ۲، مورخ ۵۷۷ ق، در کتابخانه الدراسات الاسلامیه العلیا در دانشگاه بغداد، ش ۵۶۶.

۳۷۷ - الصفات، از ابی‌الحسن نصر بن شَمیل بن خَرشَة المازنی التیمی، متوفی ۲۰۳ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ مُعرب، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۵۶۶.

۳۷۸ - صفوة الصفوة، ج ۲، از جمال‌الدین ابی‌الفرج عبدالرحمان بن علی بن جوزی، متوفی ۵۹۷ ق، کتابت ۶۰۳ ق، به خط برکات بن ثابت بن احمد بن برکات در قلعه دارا(؟)، ۲۲۸ برگ، در کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند، ش ۲۰۹ / رجال.

۳۷۹ - الصلاة و مقاصدها، از محمد بن علی بن حسن معروف به حکیم ترمذی، متوفی حدود ۳۲۰ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۵۰۱۸.

۳۸۰ - صلة التکملة لوفیات النقلة، از عزالدین ابی‌العباس احمد بن محمد بن عبدالرحمان شریف حسینی حلبی مصری، نسخه اصل، به خط مؤلف، دارای چند سماع به تاریخ ۵۸۶ ق، در کتابخانه کوپرلی در استانبول، ش ۱۱۰۱.

۳۸۱ - الصلة فی اخبار ائمة الاندلس، از ابی‌القاسم خلف بن عبدالملک بن بشکوال قرطبی، متوفی ۵۷۸ ق، کتابت ۵۶۰ ق، به خط اندلسی احمد بن علی در حیات مؤلف، دارای چند سماع، در کتابخانه فیض‌الله در استانبول، ش ۱۴۷۱.

۳۸۲ - الصناعة العظمی، از ابی‌یوسف یعقوب بن اسحاق بن صباح کندی، متوفی بعد از ۲۶۰ ق، کتابت در رمضان ۶۲۶، در کتابخانه ایاصوفیه استانبول، ش ۲/۴۸۳۰.

۱. مجموعه نسخه‌های خطی کتابخانه ظاهریه دمشق، که فهرست آن بالغ بر سی جلد است، چند سال قبل به کتابخانه اسد منتقل گردید.



۳۹۳- طبقات الفقهاء، از ابی اسحاق ابراهیم بن علی بن یوسف فیروزآبادی شیرازی، متوفی ۴۷۶ ق، کتابت حدود ۵۶۵ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۸۴۱.

۳۹۴- الطبقات فی الاسماء المفردة من اسماء العلماء واصحاب الحدیث، از حافظ ابی بکر احمد بن هارون بن روح بردغی، معروف به بردیجی، متوفی بعد از ۳۰۱ ق، کتابت سده ۷ هجری، در ۱۶ برگ، کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۱۱۵۲.

۳۹۵- الطبقات الکبری، ج ۶، از محمد بن سعد کاتب واقدی، متوفی ۲۳۰ ق، کتابت نیمه نخست سده ۶ هجری، دارای یک سماع به تاریخ ۵۲۹ ق، در کتابخانه شهید علی در استانبول، ش ۱۹۰۵.

۳۹۶- الطبقات الکبری، ج ۷ و ۶، از ابی عبدالله محمد بن سعد کاتب واقدی، متوفی ۲۳۰ ق، کتابت نیمه نخست سده ۶ هجری، و دارای سماع مورخ ۵۳۳ ق، ۹۵ برگ، در کتابخانه احمدیه در زیتونه تونس.

۳۹۷- طبقات المحدثین باصبهان و الواردین علیها، از حافظ ابی محمد عبدالله بن محمد بن جعفر بن حبان، معروف به ابی الشیخ، متوفی ۳۶۹ ق، کتابت حدود ۶۳۵ ق، ۳۵۷ صفحه، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۶۵.

۳۹۸- طبقات المفسرین، از شمدین محمد بن علی بن احمد داودی مالکی، متوفی ۹۴۵ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، در سال ۹۴۱ ق، در کتابخانه اسعد افندی، ش ۲۰۷۳.

۳۹۹- طبقات التحوین (اخبار النحویین)، مؤلف مجهول، کتابت سده ۶ هجری، ۳۱۰ برگ، در کتابخانه شهید علی در استانبول، ش ۲۵۱۵.

۴۰۰- العباب الزاخر و اللباب الفاخر، ج ۱۳، از رضی الدین حسن بن محمد بن حسن صاغانی، متوفی ۶۵۰ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، در سال ۶۴۹ ق در بیت الله الحرام، در کتابخانه سلطنتی رباط در مغرب، ش ۲۸۳۵.

۴۰۱- العباب الزاخر، ج ۱۴، نسخه اصل، به خط مؤلف در ذی القعدة ۶۴۹، ۲۶۲ برگ، در کتابخانه سلطنتی رباط در مغرب، ش ۲۸۳۵.

۴۰۲- العباب الزاخر، ج ۱۵، نسخه اصل، به خط مؤلف در محرم ۶۵۰، ۲۰۱ برگ، در کتابخانه سلطنتی رباط در مغرب، ش ۲۸۳۵.

۴۰۳- العروض، از ابی بکر محمد بن السری بن سهل السراج البغدادی، متوفی ۳۱۶ ق، کتابت ۳۵۲ ق، به خط نسخ، ضمن مجموعه ش ۱۰/۱۰۰، در کتابخانه عمومی رباط در مغرب.

۴۰۴- عقود الجمان فی تاریخ الزمان، ج ۱، از محمد بن احمد بن محمد الزملکانی الانصاری الشافعی، نسخه اصل، به خط مؤلف، نسخه هنری، در کتابخانه ایاصوفیه استانبول، ش ۳۳۱۰، ۲۳۳ برگ.

۴۰۵- عقود الجمان، از بدرالدین زرکشی، متوفی ۷۹۴ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، در کتابخانه فاتح در استانبول، ش ۴۴۳۵.

۴۰۶- علل الحدیث و معرفة الرجال، ج ۱۲، از احمد بن حنبل، متوفی ۲۴۱ ق، کتابت ۴۳۱ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ضمن مجموعه ش ۵۴۴.

۴۰۷- العلل و الاعراض لجالینوس، ترجمه عربی از حنین بن اسحاق طبیب، متوفی ۲۶۰ ق، نسخه بسیار کهن و نفیس، مورخ ۲۳۲ ق، به خط نسخ آمیخته به کوفی، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۲/۲۸۵۹.

۴۰۸- العلل و الاعراض لجالینوس، ترجمه عربی از حنین بن اسحاق، نسخه دیگر، مورخ ۵۸۶ ق، ۸۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۷۹۹.

۴۰۹- عمدة الحفاظ فی تفسیر اشرف الالفاظ، ج ۲، از ابی العباس شهاب الدین احمد بن یوسف بن عبدالدایم حلبی شافعی، معروف به سمین، متوفی ۷۵۶ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، در کتابخانه محمودیه، ش ۲۱ / لغت.

۴۱۰- عمدة الطالب فی انساب آل ابی طالب علیه السلام، از جمال الدین احمد بن علی بن حسین، معروف بن ابن عنبه، متوفی ۸۲۸ ق، کتابت ۹۹۰ ق، از روی نسخه اصل، به خط مؤلف، در کتابخانه داود ابراهیم در استانبول. ش ۳۸۵.

۴۱۱- العمل بالاسطرلاب، از ابی الصلت امیه بن عبدالعزیز بن ابی الصلت اندلسی، متوفی ۵۲۹ ق، کتابت سده ۷ هجری، که به ۶۶۳ ق، مقابله و تصحیح شده است، در کتابخانه موزه بریتانیا در لندن، ش OR. 5479.

۴۱۲- العمل بالاسطرلاب، از ابی نصر احمد بن ...، کتابت سده ۷ هجری، به خط نسخ، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۴/۳۵۰۵.

۴۲۴ - الغریب المصنّف، از ابی‌عبید قاسم بن سلام هروی بغدادی، متوفی ۲۲۴ ق، کتابت ۶۱۸ ق، به خط مغربی، ۱۹۲ برگ، در کتابخانه محمودیه، ش ۹ / لغت.

۴۲۵ - الفائق، از ابی‌القاسم جارالله محمود بن عمر زمخشری، متوفی ۵۳۸ ق، کتابت اول محرم ۵۶۴، ش ۲۱۲ گ، در موزه بغداد، ش ۱۲۶۹.

۴۲۶ - فتوح مصر و المغرب، از ابی‌القاسم عبدالرحمان بن عبدالله بن حکم قرشی مصری، متوفی ۲۵۷ ق، کتابت قبل از ۵۸۷ ق، و دارای سماعات بسیار در کتابخانه فاتح در استانبول، ش ۴۴۴۳.

۴۲۷ - فرحة المدرسین بذكر المؤلفات و المؤلفین، از ابی‌الحسنات محمد عبدالحی لکنهوی هندی انصاری ایوبی، متوفی ۱۳۰۴ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف در ۱۳۰۳ ق، ۷۰ برگ، در کتابخانه عبدالحی لکنهوی در هند، ش ۱۹۲.

۴۲۸ - الفرق، از ابی‌محمد ثابت بن ابی‌ثابت سعید کوفی، متوفی بعد از ۲۵۰ ق، کتابت صفر ۶۰۰ ق، به خط اندلسی، ۳۱ برگ، در کتابخانه قرویین فاس در مغرب، ش ۵۳۹/۴۰.

۴۲۹ - الفرق، نسخه دیگر، مورخ سده ۶ هجری، به خط اندلسی قدیم، ۲۸ برگ، در کتابخانه قرویین فاس در مغرب، ش ۸۳۴/۴۰.

۴۳۰ - الفرق بین الروح و النفس، از قسطا بن لوقا بعلبکی، متوفی ۳۰۰ ق، کتابت ۳۴۹ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۱۹/۳۴۸۳.

۴۳۱ - الفرق بی الظاء و الضاد، از ابی‌القاسم سعد بن علی بن محمد زنجانی، کتابت شعبان ۵۸۵، به خط مسعود بن سعید بن عبدالله موصلی، در برگ پایانی اجازه‌ای به خط عبداللطیف بغدادی در ۵۸۵ وجود دارد که کاتب بر وی خوانده و تصحیح شده است، ۱۰ برگ، در کتابخانه محمودیه، ش ۲۲ / لغت.

۴۳۲ - فرق الطب لجالینوس، ترجمه عربی از حنین بن اسحاق، متوفی ۲۶۰ ق، نسخه بسیار کهن نفیس، مورخ ۲۳۲ ق، در حیات مترجم، ۱۱ برگ، کتابخانه ملی پاریس، ش ۱۰۱۸۵۹.

۴۳۳ - فرق الطب للمتعلّمین، از جالینوس، ترجمه عربی از حنین بن اسحاق، متوفی ۲۶۰ ق، کتابت ۲۳۲ ق، در کتابخانه ملی پاریس، ش ۱/۲۸۵۹.

۴۱۳ - العمل بالاسطراب الکری، مؤلف ناشناخته، کتابت سده ۷ هجری، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۳/۳۵۰۵.

۴۱۴ - العمل بالاسطراب الکری، از ابی‌ربیع حامد بن علی واسطی، از اخترشناسان سده ۴ هجری، کتابت ۶۷۶ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲/۳۵۰۹.

۴۱۵ - العمل بالاسطراب المسرطن، مؤلف ناشناخته، کتابت ۶۷۶ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۳/۳۵۰۹.

۴۱۶ - العمل بذات الحلق فی علم الهيئة، از دنس بن تمیم بن یعقوب اسرائیلی قروی، از اخترشناسان سده ۴ هجری، کتابت ذی‌الحجه ۶۱۳، در کتابخانه ایاصوفیه استانبول، ش ۱/۴۸۶۱.

۴۱۷ - العمل بالربع المجیب، مؤلف مجهول، کتابت ۶۷۶ ق، نسخه هنری و نفیس، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۶/۳۵۰۹.

۴۱۸ - العمل بالصحيفة الآفاقية ذات الجنوب، مؤلف مجهول، کتابت ۶۷۶ ق، نسخه هنری و نفیس، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۴/۳۵۰۹.

۴۱۹ - العمل بالکرة الفلکیة، از قسطا بن لوقا بعلبکی مهندس یونانی‌الاصل، متوفی بعد از ۳۰۰ ق، کتابت ۶۶۱ ق، به خط نسخ، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۵/۳۵۰۵.

۴۲۰ - الغاذی و المغتذی، از احمد بن محمد بن ابی‌الاشعث، متوفی ۳۶۰ ق، کتابت ۳۴۸ ق، در کتابخانه موزه بریتانیا در لندن.

۴۲۱ - غریب الحدیث، از ابی‌عبید قاسم بن سلام هروی بغدادی، متوفی ۲۲۴ ق، کتابت ۴۰۶ ق، در کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۴۵۵.

۴۲۲ - غریب الحدیث، از ابی‌عبید قاسم بن سلام هروی متوفی ۲۲۴ ق، کتابت ربیع الآخر ۵۴۶، دارای سماع مورخ ۵۵۲ ق، ۱۳۰ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۸۹ لغت.

۴۲۳ - الغریب المصنّف، از ابی‌عبید قاسم بن سلام هروی بغدادی، متوفی ۲۲۴ ق، کتابت ۴۰۰ ق، در کتابخانه جامع زیتونه در تونس، ش ۳۹۳۹.

- ۴۴۶- القدس فی محاسبة النفس، از محی الدین محمد بن محمد بن علی بن علی بن عربی حاتمی طائی، متوفی ۶۳۸ ق، کتابت سده ۷ هجری، ۲۵ برگ، کتابخانه دانشگاه امریکایی بیروت.
- ۴۴۷- قرّة العینین فی تراجم الحسن و الحسین، از یاسین بن خیرالله عمری موصلی، متوفی ۱۲۳۲ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف، ۸۹ برگ، در کتابخانه شخصی دکتر محمد صدیق جلیلی در موصل عراق.
- ۴۴۸- فلائد العقیان و محاسن الاعیان، از ذی الوزارتین ابی نصر فتح بن محمد قیسی، معروف به ابن خاقان، متوفی ۵۲۹ ق، کتابت ۵۱۴ ق، در اصفهان، ۱۷۲ برگ، کتابخانه جمعیت آسیایی در کلکته هند، ش ۱۳۴۳.
- ۴۴۹- فلائد العقیان و محاسن الاعیان، از ابی نصر فتح بن محمد عبیدالله بن خاقان قیسی، متوفی ۵۲۹ ق، کتابت سده ۶ ق، نسخه برای خزانه قضائیه کتابت شده است، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۳۰۲.
- ۴۵۰- قول فی ایضاح الوجه الذی ذکر بطلمیوس انّ به استخراج من تقدمه مسیرات القمر الدوریه و هی المستویة، از ثابت بن قرّة حرّانی صابی، متوفی ۲۸۸ ق، کتابت ۳۷۰ ق، در کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۲/۹۴۸.
- ۴۵۱- الکاشف عن رجال الکتب المتّمة، از شمس الدین ابی عبدالله محمد بن احمد بن عثمان بن قایماز ذهبی، متوفی ۷۴۸ ق، کتابت ۷۳۳ ق، به خط ابی الفتح سبکی، ۲۶۷ برگ، کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۲۴۲۳.
- ۴۵۲- الکامل، از ابی العباس محمد بن یزید ازدی بصری، معروف به مبرّد، متوفی ۲۸۵ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه عمومی مدینه، ش ۱۵ / لغت.
- ۴۵۳- کامل الصناعات الطبیة، ج ۲ عملی، کتابت ۵۵۴ ق، به خط هبة الله بن عبدالجبار بن ابراهیم بن بسام الجبلی، نسخه هنری که برای خزانه ابی المظفر جهان خسرو کتابت کرده است، ۳۸۰ برگ، در کتابخانه مجلس شورای اسلامی ایران، ش ۴۵۷۴.
- ۴۵۴- الکامل فی صنعة الاسطرلاب، از ابی العباس احمد بن محمد بن کثیر فرغانی، متوفی بعد از ۲۴۰ هـ کتابت سده ۷ هجری، در کتابخانه موزه بریتانیا در لندن، ش OR.2/5479.
- ۴۵۵- الکامل فی معرفة ضعفاء المحدثین و علل الاحادیث، از حافظ عبدالله بن عدی جرجانی، معروف به ابن قطان، متوفی ۳۶۵ ق، کتابت ۳۹۲ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۳۶۴ / حدیث.
- ۴۳۴- فروع الفقه الشافعی، از ابی اسحاق ابراهیم بن علی شیرازی، متوفی ۴۷۶ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه یوسف آغا در استانبول، ش ۴۸۱۷.
- ۴۳۵- فصل فی تخطيط الساعات الزمانيه فی کلّ قبة او فی قبة يستعمل لها، از ابی العباس فضل بن حاتم نیریزی، متوفی بعد از ۳۱۰ ق، کتابت ۶۳۲ ق، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۲۹/۲۵۱۹.
- ۴۳۶- فصل من کتاب فی کریة السماء، از ابی نصر منصور بن علی بن عراق، متوفی بعد از ۴۲۵ ق، کتابت ۶۳۱ ق، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۲۱/۲۵۱۹.
- ۴۳۷- الفصول فی الحساب الهندی، از ابی الحسن احمد بن ابراهیم اقلیدسی دمشقی، متوفی بعد از ۳۴۱ ق، کتابت ۳۴۱ ق، در کتابخانه بنی جامع (= مسجد جدید) در استانبول.
- ۴۳۸- الفصحیح فی اللغة، از ابی العباس احمد بن یحیی، معروف به ثعلب، متوفی ۲۹۱ ق، کتابت ۶۱۱ ق، در دمشق، به خط نسخ مُعرب، ۳۷ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۸۷.
- ۴۳۹- فضائل الشام و فضل دمشق و ما ذکر فیها من الآثار و البقاع الشریفه، از ابی الحسن علی بن محمد بن شجاع الربعی المالکی، متوفی ۴۳۵ ق، کتابت ۵۸۳ ق، ۲۰ برگ، کتابخانه احمد پاشا در جزار عکا در فلسطین اشغالی.
- ۴۴۰- الفقیه و المتفقّه، از خطیب بغدادی متوفی ۴۶۳ ق، کتابت ۴۶۰ ق، نسخه بر مؤلف خوانده و تصحیح شده است، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۹۲ / اصول.
- ۴۴۱- الفوائد المنتقاة من تاریخ صاحب حماه، از بدرالدین ابومحمد حسن بن حبیب حلبی، متوفی ۷۷۹ ق، کتابت ۷۴۷ ق، به خط مؤلف، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۴۷۵.
- ۴۴۲- فوائد و قصائد صوفیه، منسوب به چند تن، کتابت ۲۹۳ ق، در کتابخانه لاله‌لی در استانبول، ش ۱۷/۳۷۴۵.
- ۴۴۳- فهرست اجازات مشایخ دمشق، از ابراهیم بن مراد حنفی ازهری، به خطوط مختلف، در ۵۵ برگ، در کتابخانه دانشگاه بغداد، ش ۶۲.
- ۴۴۴- القانون، از ابن سینا، کتابت سده ۸ هجری، ۲۶۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا ش ۸۶۸.
- ۴۴۵- القانون المسعودی، از ابوریحان بیرونی، متوفی ۴۴۰ ق، کتابت سده ۶ ق، در کتابخانه ولی الدین در استانبول، ش ۲۲۷۷.

حیدرة، متوفى ۵۹۹ق، کتابت ذی القعدة ۶۵۳ق، ۱۹۲ برگ، در کتابخانه جامع الكبير در صنعا در يمن، ش ۱۳۲ / نحو.

۴۶۸- الكمال فی معرفة اسماء الرجال، ج ۱، از حافظ عبدالغنی بن عبدالواحد بن علی بن سرور المقدسی الجماعلی، متوفی ۶۰۰ق، کتابت سده ۷ هجری، ۱۸۰ برگ، کتابخانه دانشگاه امریکایی بیروت، ش ۱۱۵ / جدید.

۴۶۹- الكمال فی معرفة اسماء الرجال، ج ۱، نسخه دیگر، مورخ ۶۶۳ق، ۲۰۳ برگ، کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۲۴۲۶.

۴۷۰- کناه، ش صهاربخت فی الطب، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ، ۹۴ برگ، در کتابخانه آستان قدس رضوی مشهد مقدس، ش ۵۱۱۱.

۴۷۱- کنز الاخبار فی معرفة السیر و الاخبار، از عمادالدین ادریس بن علی بن عبدالله الیمانی، متوفی ۷۱۴ق، کتابت ۷۲۹ق، ۱۹۰ برگ، کتابخانه ممتاز العلماء مولانا سید محمدتقی در لکنهو هند، ش ف ۳۰۷۶.

۴۷۲- کیفیتة تسطیح الكرة علی سطح الاسطلاب، از ابی‌حامد احمد بن محمد بن حسین صفانی اسطرابی، از اخترشناسان نیمه نخست سده ۵ هجری، این کتاب را برای شاه منصور عضدالدوله نگاشته است، کتابت محرم ۶۳۲ق، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۳۷/۲۵۱۹.

۴۷۳- لباب المنقول فی شرف الرسول، از شرف‌الدین ابی‌طالب عبدالرحمان بن محمد هاشمی، کتابت ۶۱۶ق، در کتابخانه قلیچ‌علی در استانبول، ش ۲۷۰.

۴۷۴- اللباب فی معرفة الانساب، ج ۱ و ۲، از عزالدین ابی‌الحسن علی بن محمد بن محمد، معروف به ابن اثیر الجزری، متوفی ۶۳۰ق، کتابت ج ۱ در ۲۴ جمادی الاولی ۶۴۷ و ج ۲ در سده ۷ هجری، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۱۷۹ / تاریخ.

۴۷۵- اللباب فی معرفة الانساب، از ابن اثیر الجزری، متوفی ۶۳۰ق، کتابت ۶۳۵ق، ۲۷۵ برگ، در کتابخانه شاذلی نیفر در تونس.

۴۷۶- اللّمع فی النحو، از ابی‌الفتح عثمان بن جنی موصلی، متوفی ۳۹۲ق، کتابت محرم ۶۲۰، به خط نسخ، محمد بن علی بن ابی‌العز بغدادی، ۱۲۰ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۱۵۹۷.

۴۵۶- الڪامل فی معرفة ضعفاء المحدثین (الکامل فی الجرح و التعديل)، از عبدالله بن عدی بن عدی جرجانی ابن قطن، متوفی ۳۶۵ق، کتابت ۶۱۰ق، به خط نسخ، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۹۴۳.

۴۵۷- الڪامل فی معرفة ضعفاء المحدثین و علل الاحادیث، از ابن‌قطن جرجانی، کتابت سده ۵ق، در کتابخانه فیض‌الله در استانبول، ش ۵۰۵.

۴۵۸- الڪتاب، از ابویشر عمرو بن عثمان بن قنبر، ملقب به سیبویه، متوفی ۱۸۰ق، کتابت ذی‌الحجه ۵۸۸، ۱۵۹ برگ، در کتابخانه الزاویة الحمزاویة در مغرب، ش ۴۸.

۴۵۹- کتاب الجیم فی اللغة، از ابی‌عمرو اسحاق بن مرار شیبانی، متوفی ۲۰۶ق، کتابت سده ۴ یا ۵ هجری، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۵۷۲.

۴۶۰- کتاب الخطأ، از ابی‌بکر محمد بن السری بن سهل السراج البغدادی، متوفی ۳۱۶ق، کتابت ۳۵۲ق، در کتابخانه ملی رباط در مغرب، ضمن مجموعه ش ۵۶/۱۰۰.

۴۶۱- کتاب فی الفلك علی هیئة سؤال و جواب، مؤلف ناشناخته، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه دانشگاه امریکایی بیروت، ش ۳۵۴ / بخش جدید.

۴۶۲- کتاب فی المفردات الطبیة، مؤلف مجهول، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ قدیم، ۱۵۰ برگ، در کتابخانه مؤسسه مذهبی دمیاط، ش ۱۴ / طب و تشریح.

۴۶۳- کتاب القلم، از ابی‌بکر محمد بن السری السراج البغدادی، متوفی ۳۱۶ق، کتابت ۳۵۲ق، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۲/۱۰۰.

۴۶۴- کتاب الڪتاب فی الكتابة و الاملاء و الخط، از عبدالله بن جعفر، معروف به دُرستویه، متوفی ۳۴۷ق، کتابت ۳۵۲ق، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۰۰.

۴۶۵- کرة معلومة، از ثابت بن قره حرّانی صابی، متوفی ۲۸۸ق، کتابت ۳۷۰ق، در کتابخانه کوپرلی در استانبول، ش ۹۴۸/م.

۴۶۶- الڪشف عن وجوه القراءات و عللها و حججها، از مکی بن ابی‌طالب حموش المختار القیسی الاندلسی، متوفی ۴۳۷، کتابت ۴۳۵ق، در کتابخانه برلین در آلمان، به خط مغربی.

۴۶۷- کشف المشکل فی علم النحو، از ابی‌الحسن علی بن سلیمان بن اسعد بن علی التمیمی البکیلی الیمنی، ملقب به

۲۳۹ برگ، در کتابخانه فیض الله در استانبول، ش ۱۵۱۵.

۴۸۷- المثلث، از ابی علی محمد بن المستنیر بن احمد، مشهور به قُطْرُب، متوفی ۲۰۶ ق، کتابت ۵۹۶ ق، به خط نسخ مُعرب، ۱۳ برگ، در کتابخانه دارالکتب قاهره، ش ۲۱۴ / لغت تیمور.

۴۸۸- مجازات دوائر السموت فی الاسطرلاب، از ابی نصر منصور بن علی بن عراق، متوفی بعد از ۴۲۵ ق، کتابت ۶۳۱ ق، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۱۱/۲۵۱۹.

۴۸۹- مجاز القرآن، از ابی عبیده معمر بن مثنیٰ بصری، متوفی ۲۰۹ هکتابت سده ۴ هجری، در کتابخانه مراد ملا در استانبول، ش ۳۰۶.

۴۹۰- المجزبات، از ابی العلاء زهر بن عبدالملک بن زهر المتطبب، متوفی ۵۲۵ ق، کتابت ۵۶۱ ق، به خط اندلسی، ۴۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال در اسپانیا.

۴۹۱- مجرد مقالات ابی الحسن علی بن اسماعیل الاشعری، از ابی عبدالله مبارک بن احمد، کتابت ۴۴۶ ق، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه.

۴۹۲- مجلّة النصاب فی النسب و الکنی و الالقاب، از مستقیمزاده سلیمان سعدالدین افندی، متوفی ۱۲۰۲ ق، کتابت ۱۱۷۰ ق، ۴۷۰ برگ، در کتابخانه حالت افندی در استانبول، ش ۶۲۸.

۴۹۳- المجمع المؤتمس للمعجم المفهرس، از ابی الفضل احمد بن علی بن محمد بن حجر شهاب الدین عسقلانی کنانی شافعی، متوفی ۸۵۲ ق، نسخه اصل، به خط ابن حجر در ۸۱۶ ق، در کتابخانه مراد ملا در استانبول، ش ۶۰۳.

۴۹۴- مجمل اللّغة، از ابی الحسین احمد بن فارس بن زکریا القزوینی، متوفی ۳۹۵ ق، کتابت ذیقعدة ۴۴۶ ق، به خط نسخ مُعرب، ابومضر عقیلی، محمد بن احمد بن محمد بن غیاث، در موزة عراق در بغداد، ش ۵۴۲.

۴۹۵- مجمل اللّغة، ج ۲، کتابت ۴۵۷ ق، به خط نسخ مُعرب ابوبکر محمد بن موسی الخویی، ۲۵۳ برگ، در کتابخانه ملی ملک تهران، ش ۳۴۶.

۴۹۶- مجمل اللّغة، ج آخر، مورخ رمضان ۴۷۹ ق، به خط ابی الخیر نصر بن علی بن نصر بن حسین الازدی، ۲۵۷ برگ، در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ش ۲۰۳.

۴۹۷- مجمل اللّغة، ج ۲، کتابت در سده ۷ هجری، به خط نسخ، ۳۰۰ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۴۲ / لغت.

۴۷۷- اللّمع فی اللّغة، نسخه دیگر، مورخ ۵۹۱ ق، به خط نسخ، ۶۵ برگ، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۴۹۴۸ / رواق المغاربة.

۴۷۸- ما اختلف خطه و اختلف لفظه من اسماء رواة الصحیحین، از حافظ ابی علی حسین بن محمد بن احمد غسانی جیانی اندلسی، متوفی ۴۹۸ ق، کتابت ۶۲۸ ق، به خط مغربی، که از روی نسخه اصل کتابت شده است، ۱۰۱ برگ، در کتابخانه عمومی استانبول، ش ۱۲۱۱.

۴۷۹- المأثور من اللّغة، از ابی العمیثیل عبدالله بن خُلید، متوفی ۲۴۰ ق، کتابت ۲۸۰ ق، در کتابخانه ولی الدین در استانبول، ش ۳۷۳۹.

۴۸۰- ما ینذکر و یؤث من الانسان و اللباس، از ابی موسی سلیمان بن محمد بن احمد بغدادی، معروف به حامض، متوفی ۳۰۵ ق، کتابت ۴۹۹ ق، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۷/۱۷۰۰.

۴۸۱- المبعث و المغازی، از حافظ قوام السنه ابی القاسم اسماعیل بن محمد بن فضل بن علی تمیمی، متوفی ۵۳۸ ق، کتابت سده ۶ هجری، ۲۰۱ برگ، در کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۱۱۳۸.

۴۸۲- المبهج فی تفسیر اسماء شعراء الحماسة لابی تمام، از ابی الفتح عثمان بن جنی الموصلی، متوفی ۳۹۲ ق، کتابت ۴۲۰ ق، در کتابخانه فاتح در استانبول، ش ۵۴۸۳.

۴۸۳- مبهمات الأسانید، از شیخ ولی الدین احمد بن عبدالرحیم ابوزرعة عراقی، متوفی ۸۰۶ ق، کتابت ۵۳۰ ق، ۹۸ برگ، به خط یوسف بن یوسف بن محمد بن خضر بن یعقوب بن خضر شافعی، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۸۷۹۳.

۴۸۴- المتبع فی شرح اللّمع، از ابی البقاء محب الدین عبدالله بن حسین بن عبدالله العکبری البغدادی، متوفی ۶۱۶ ق، کتابت جمادی الاخرة ۶۱۱، به خط نسخ مُعرب، ۲۴۲ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۱۵۷۷.

۴۸۵- المتبع فی شرح اللّمع، نسخه دیگر، مورخ سده ۷ هجری، به خط حسن بن محمد بن ابی الحسن بن المکی، دارای یک تملک به ۶۷۵ ق، ۲۳۲ برگ، در کتابخانه خدابخش در پتنه هند، ش ۲۹۶۱.

۴۸۶- المتفق و المفرق، از ابی بکر احمد بن علی بن ثابت خطیب بغدادی، متوفی ۴۶۳ ق، کتابت سده ۷ هجری،

- ۴۹۸ - مجمل اللغة، ج ۴، مورخ ۶۱۷ ق، به خط نسخ، ۳۳۰ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۴۱/لغت.
- ۴۹۹ - المصحفی لبطلمیوس و الاعمال المتعلقة به، ترجمه حنین بن اسحاق، متوفی ۲۶۰ ق، کتابت شوال ۶۱۸، به خط مغربی ابراهیم بن محمد معروف به شرفی، در کتابخانه دارالکتب قاهره، ش ۷۱ / هیئت.
- ۵۰۰ - المحکم و المحيط الاعظم فی اللغة، از ابی الحسن علی بن اسماعیل الضریر الاندلسی، معروف به ابن سیده، متوفی ۴۵۸ ق، کتابت سده ۷ هجری، ۱۹۶ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۰۷ ق.
- ۵۰۱ - مخارج الحروف، از ابن سینا، متوفی ۴۲۸ ق، کتابت رجب ۵۶۹ ق، ۱۸ برگ، در کتابخانه مجلس شورای اسلامی در تهران، ش ۵/۵۹۹.
- ۵۰۲ - مختارات من ذیل السمعی و ابن التجار، مؤلف مجهول، کتابت سده ۸ هجری، در ۱۶۸ صفحه، کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند، ش ۲۳۲ رجال.
- ۵۰۳ - المختار من اصول السنة، از ابی علی حسن بن احمد، معروف به ابن البناء بغدادی، متوفی ۴۷۱ ق، کتابت ۴۶۵ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۲۰۰/۱۶۴.
- ۵۰۴ - المختار من مناقب الابرار و محاسن الاخیار، مؤلف مجهول، کتابت ۶۵۲ ق، ۴۷ برگ، کتابخانه مراد افندی در استانبول، ش ۳۷۲.
- ۵۰۵ - مختصر اسماء الصحابة، از ابی الفضل تقی الدین محمد بن محمد بن فهد القرشی الهاشمی المکی الشافعی، متوفی ۸۷۱، نسخه اصل، به خط مؤلف در ۸۱۷ ق، ۱۵۵ برگ، در کتابخانه الازهریه قاهره، ش ۱۰۶۶۷/۷۱۱.
- ۵۰۶ - مختصر اسماء الضعفاء و الواضعین، از محمد بن ابی الفتح بن ابی الفضل البعلی الحنفی، کتابت ۶۰۲ ق، ۶۰ برگ، کتابخانه مدینه، ش ۴۹۶.
- ۵۰۷ - مختصر اسماء المجروحین، از ابی حاتم محمد بن حبان بستی تمیمی، متوفی ۳۴۵ ق، کتابت ۶۷۶ ق، از نسخه مؤلف، ۹۲ برگ، کتابخانه مدینه، ش ۴۹۶.
- ۵۰۸ - مختصر انساب الرشاطی، از اسماعیل بن ابراهیم البلیسی، متوفی ۸۰۲ ق، نسخه اصل به خط مؤلف ۷۹۷ ق، در ۳ جلد، در کتابخانه رئیس الکتب در استانبول، ش ۵۹۴ و ۵۹۵ و ۵۹۶.

- ۵۰۹ - مختصر التاريخ، از ظهیرالدین علی بن محمد بن محمود کازرونی بغدادی، متوفی حدود ۷۰۰ ق، کتابت ۶۶۲ ق، که در برگ آغازین خط مؤلف آمده است، ۹۷ برگ، کتابخانه جارالله استانبول، ش ۱۶۲۵.
- ۵۱۰ - مختصر تاریخ بغداد للخطیب البغدادی، از ابی علی یحیی بن عیسی بن جزلة الطیب البغدادی، متوفی ۴۹۳ ق، کتابت ۷۵۱ ق، به خط احمد بن ابی القاسم عباسی بغدادی، ۲۲۰ برگ، کتابخانه ناصریه در لکهنو هند، ش ۲۲۹.
- ۵۱۱ - مختصر تاریخ دمشق، ج ۱۶، از جمال الدین محمد بن کرم بن منظور انصاری افریقی، متوفی ۷۱۱ ق، کتابت ۶۹۵، به خط مؤلف، ۱۵۴ برگ، کتابخانه کوپریلی، ش ۱۱۴۹.
- ۵۱۲ - مختصر تاریخ دمشق، ج ۲۵، از جمال الدین محمد بن کرم بن منظور انصاری افریقی، متوفی ۷۱۱ ق، کتابت ۶۹۴ ق، به خط مؤلف، ۱۵۶ برگ، کتابخانه فیض الله در استانبول، ش ۱۵۱۷.
- ۵۱۳ - مختصر تاریخ دمشق لابن عساکر، ج ۲۷، اختصار جمال الدین محمد بن کرم بن منظور انصاری افریقی، متوفی ۷۱۱ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف در ۶۹۵ ق، ۱۵۶ برگ، کتابخانه سلطان احمد سوم استانبول، ش ۲۸۸۸.
- ۵۱۴ - مختصر تاریخ الطبری، مؤلف مجهول، کتابت سده ۸ هجری، ۲۱۵ برگ، در کتابخانه احمدیه زیتونه در تونس.
- ۵۱۵ - مختصر جمهرة النسب، ج ۱ و ۲، ابی المنذر هشام بن محمد بن سائب کلبی از ابی جعفر محمد بن حبیب و ابی سعید کرمی، کتابت ۶۶۵ ق، ۱۶۷ برگ، تملک عبدالقادر بغدادی، مؤلف خزانه الادب، کتابخانه راغب پاشا در استانبول، ش ۹۹۹.
- ۵۱۶ - مختصر الزیج الایلخانی^۱، از ابی العباس احمد بن ابراهیم بن ملاعب سرمینی، از اخترشناسان سده ۸ هجری، کتابت در بازار دمشق به ۸۲۸ ق، در کتابخانه شخصی شیخ طاهر بدیری در قدس شریف.
- ۵۱۷ - مختصر فتوح الشام للواقدی، مؤلف مجهول، کتابت ۶۷۸ ق، ۲۲۸ برگ، کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۸۸۶.

۱. اصل زیج الایلخانی از خواجه نصیرالدین طوسی، متوفی ۶۷۲ ق، می باشد. یکی از کهن ترین و نفیس ترین نسخه های آن، که در حیات خواجه کتابت شده، در کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمته موجود است.

۵۲۸ - المختلف و المؤلف في مشبه اسماء الرجال، از حافظ عبدالغنی بن سعید ازدی مصری، متوفی ۴۰۹ ق، کتابت ۵۰۴ ق، به خط نسخ سحیم بن علی بن سحیم مراغی، در کتابخانه فاتیح در استانبول، ش ۱۱۴۳.

۵۲۹ - المختص في اللغة، ج ۱۶ و ۱۷، از ابی الحسن علی بن اسماعیل الضریر الاندلسی، معروف به ابن سیده، متوفی ۴۵۸ ق، کتابت شعبان ۵۹۹ ق، به خط محمد بن محمد بن احمد الواسطی، ۲۸۲ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۵۷۵.

۵۳۰ - المدخل إلى تقويم اللسان و تعليم البیان، از ابی عبدالله محمد بن احمد بن هشام اللّخمی، متوفی ۵۷۷ ق، کتابت ۶۰۷ ق، به خط اندلسی مُعرب علی بن محمد بن علی الشّاری، ۹۲ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۹۹.

۵۳۱ - المدخل إلى علم النجوم و احكامه، از ابی الحسین عبدالرحمان بن عمر بن سهل رازی، معروف به صوفی، متوفی ۳۷۶ ق، کتابت ۷۶۵ ق، به خط احمد بن محمد بن حاج حسین بن محمد حکیم جرجاوی انصاری شافعی. در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۹۲۰.

۵۳۲ - المدخل في علم احكام النجوم، از ابی معشر جعفر بن محمد بن عمر بلخی منجم، متوفی ۲۷۲ ق، نسخه بسیار کهن و ارزشمند، کتابت ۳۲۷ ق، خط نسخ، عناوین کوفی به خط اسحاق بن محمد بن یعقوب بن اسحاق، در کتابخانه جارالله در استانبول، ش ۱۵۰۸.

۵۳۳ - المدونة في الفقه المالکی، روایة سحنون بن سعید تنوخی، متوفی ۲۴۰ ق، نسخه بسیار کهن، احتمالاً اواخر سده ۳ هجری، کتابت شده بر روی پوست، در کتابخانه قرویین فاس در مغرب، ش ۳۱۹/۴۰.

۵۳۴ - المذهبة في نظم الصفات من الخلی و الشیث، از ابی عبدالله محمد بن عیسی بن محمد بن اصیغ بن مناصف الازدی القرطبی، متوفی ۶۲۰ ق، کتابت ۶۱۴ ق، از روی نسخه اصل، به خط ابوجعفر احمد بن ابراهیم بن احمد السّلمی، ۳۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۰/۵۱۸.

۵۱۸ - مختصر في علم الانساب، منسوب به فخرالدین رازی، متوفی ۶۰۶ ق^۱، کتابت ۸۲۰ ق، که از روی نسخه اصل، مورخ ۵۹۷ ق، کتابت شده است، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۶۷۷.

۵۱۹ - مختصر في فکک دوائر العروض، مؤلف ناشناخته، کتابت ۳۵۲ ق، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۱/۱۰۰.

۵۲۰ - مختصر الكامل في الضعفاء لابن عدی الجرجانی، از تقی الدین مقریزی، متوفی ۸۴۵ ق، کتابت ۷۹۵ ق، به خط مؤلف، در کتابخانه مراد ملا، ش ۵۶۹ هـ.

۵۲۱ - المختصر الكبير في الفقه المالکی، از عبدالله بن عبدالحکم بن اعین المصری، متوفی ۲۱۴ ق، نسخه کهن، مورخ سده ۳ هجری، بر روی پوست، در کتابخانه قرویین فاس در مغرب به خط اندلسی، ش ۸۱۰/۴۰.

۵۲۲ - مختصر کتاب العین، از ابی عبدالله محمد بن عبدالله الخطیب الاسکافی، متوفی ۴۲۰ ق، کتابت ربیع الاول ۳۸۳، ۲۴۳ برگ، در کتابخانه آستان قدس رضوی مشهد، ش ۷۳۴۶.

۵۲۳ - مختصر المذکر و المؤنث، از ابی طالب مفضل بن سلمة بن عاصم، متوفی بعد از ۲۹۰ ق، نسخه بسیار کهن، مورخ ۳۵۲ ق، به خط ابوالفرج محمد بن ابراهیم اصفهانی، ضمن مجموعه ش ۱۰۰ ق / ۸، از برگ ۱۲۰ تا ۱۲۵، در کتابخانه عمومی رباط مغرب.

۵۲۴ - مختصر مرآة الزمان لسبط بن الجوزی، ج ۸ و ۱۲ و ۱۹، مؤلف مجهول، کتابت سده ۷ هجری، کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۹۰۷.

۵۲۵ - مختصر مناقب الامام احمد بن حنبل، از عبدالرحمان بن علی بن محمد بن علی بن الجوزی، متوفی ۵۹۷ ق، کتابت ۵۸۲ ق، در عصر مؤلف، به خط نسخ ابراهیم بن عبدالله مقدسی ذنابی، در ۷۳ برگ، در دارالکتب قاهره، ش ۷۵۲/تاریخ.

۵۲۶ - مختصر وفيات الاعیان لابن خلکان، از عبدالرحمن بن جوهر بن عبدالحی مجدلی غزی، نسخه اصل، به خط مؤلف در سال ۷۶۶ ق، ۴۱۴ صفحه، کتابخانه سوهاج مصر، ش ۱۶۸/تاریخ.

۵۲۷ - المختلف و المؤلف في مشبه اسماء الرجال، از حافظ عبدالغنی بن سعید ازدی مصری، متوفی ۴۰۹ ق، کتابت ۴۹۹ ق، در کتابخانه ظاهریة دمشق، ش ۵۷/۵۴۷.

۱. احتمالاً این کتاب، همان کتاب الشجرة المباركة فخر رازی است که بر اساس یک نسخه خطی موجود در یکی از کتابخانه‌های ترکیه برای نخستین بار از سوی واحد انتشارات کتابخانه بزرگ آیت الله العظمی مرعشی نجفی چاپ و منتشر شده است.

۵۳۵- مراث و اشعار، از ابی‌عبدالله محمد بن عباس یزیدی، کتابت ۳۶۸ ق، در کتابخانه رئیس‌الکتاب مصطفی در استانبول، ش ۹۰۴، به خط محمد بن اسد بن علی قاری استاد ابن بواب، که از روی خط ابن‌مقله کتابت کرده است.

۵۳۶- المرتبة الرابعة فی نسب رسول الله ﷺ و سیره و مغازیه و جمل من التاريخ، از ابی‌محمد علی بن احمد بن سعید بن حزم ظاهری اندلسی، متوفی ۴۵۶ ق، کتابت ۹۷۰ ق، از روی نسخه مورخ ۵۹۳، ۱۵۰ برگ، در کتابخانه شیخ طاهر بن عاشور در تونس.

۵۳۷- المرتجل فی شرح الجمل، از ابی‌محمد عبدالله بن احمد ابن الخشاب البغدادی، متوفی ۵۶۷ ق، کتابت صفر ۶۷۵، به خط نسخ مُعرب، ۱۱۹ برگ، در کتابخانه ایاصوفیه استانبول، ش ۴۵۷۱.

۵۳۸- مروج الذهب و معادن الجواهر، ج ۳، از ابی‌الحسن علی بن حسین مسعودی، متوفی ۳۴۶ ق، کتابت ۶۲۹ ق، به خط ابراهیم بن نجاح ابی‌بکر بن سعید الجرایحی، ۲۵۰ برگ، کتابخانه حرم مکی شریف، ش ۱۱۲ / تاریخ.

۵۳۹- مسائل امام احمد بن حنبل، کتابت ۲۶۶ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۳۳۴ / حدیث.

۵۴۰- المسائل العسکریات، از ابی‌علی حسن بن احمد بن عبدالغفار الفارسی، متوفی ۳۷۷ ق، کتابت ذی‌القعدة ۶۰۲، به خط مغربی مُعرب، ۲۹ برگ، در کتابخانه الزاویه الحمزیة در مغرب، ش ۴۳.

۵۴۱- مسائل فی الأنساب و اجوبتها، مؤلف مجهول، کتابت سده ۷ هجری، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۱۲۹ / تصوف.

۵۴۲- مسائل من املاء السهیلی، ابوالقاسم عبدالرحمن بن عبدالله بن احمد الخثعمی السهیلی، متوفی ۵۸۱ ق، کتابت ۳۰ محرم ۶۹۷، ۵۰ برگ، کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۸۹.

۵۴۳- المستقصى فی زیارة المسجد الاقصى، از بهاء‌الدین قاسم بن علی بن حسن بن هبة‌الله بن عساکر، متوفی ۶۰۰ ق، کتابت ۹۶۶ ق، به خط نسخ ابراهیم خیرالدین، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۳۹۷۱ / تاریخ اباطة.

۵۴۴- المسند، از محمد بن ادریس شافعی، متوفی ۲۰۴ ق، کتابت ۳۸۱ ق، در مدرسه فخریه بغداد، در کتابخانه مراد ملا در استانبول، ش ۵۷۰.

۵۴۵- مسند ابن ابی‌شبهه، عبدالله بن محمد بن ابی‌شبهه کوفی، متوفی ۲۳۵ ق، نسخه بسیار کهن، مورخ اواخر سده ۳ هجری، بر روی پوست، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۶۴۸.

۵۴۶- مسند اسامة بن زید، از ابی‌القاسم یزید بن منیع، کتابت ۳۸۵ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۳۴۴.

۵۴۷- مسند البزار، ج ۱، از ابی‌بکر احمد بن عمرو بن عبدالخالق بزار، متوفی ۲۹۲ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه مراد ملا در استانبول، ش ۵۷۲.

۵۴۸- مسند الشهاب، از قضاعی، محمد بن سلامة، متوفی ۴۵۴ ق، کتابت ۴۸۹ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۳۷۰.

۵۴۹- مسند الطیالسی، ابی‌داود سلیمان بن داود، متوفی ۲۰۴ ق، کتابت اوائل سده ۵ هجری، در کتابخانه مدینه، ش ۲۰۶.

۵۵۰- مشاهد الصفا فی المدفونین بمصر من آل‌المصطفی، از مصطفی بن محمد بن یوسف صفوی قلعاوی شافعی، متوفی ۱۲۳۰ ق، ۱۶ برگ، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۹۹۳ / تاریخ.

۵۵۱- مشبه النسبة، از حافظ ابی‌محمد عبدالغنی بن سعید ازدی مصری، متوفی ۴۰۹ ق، کتابت ۵۶۴ ق، به خط اسماعیل بن محمد بن احمد بن محمد بن سهل مقری، معروف به نقاش، ۳۵ برگ، در کتابخانه مولانا عبدالحی لکنهوی در لکنهو هند، ش ۶۱ / حدیث.

۵۵۲- مشبه النسبة، از ابی‌محمد عبدالغنی بن سعید ازدی المصری، متوفی ۴۰۹ ق، کتابت قبل از ۶۲۷ ق، که بر فرزند مؤلف خوانده شده، در کتابخانه نور عثمانیه در استانبول، ش ۱۲۳۸، ۶۸ برگ.

۵۵۳- مشبه النسبة، نسخه کهن دیگر، مورخ ۴۹۹ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش حدیث / ۵۴۷.

۵۵۴- مشکل إعراب القرآن، از ابی‌محمد مکی بن ابی‌طالب حمّوش بن محمد بن مختار اندلسی قیسی، متوفی ۴۳۷ ق، کتابت سده ۶ هجری، به خط نسخ، ۱۴۲ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۴۳۷.

۵۵۵- مشکل إعراب القرآن، از ابی‌محمد مکی بن ابی‌طالب حمّوش بن محمد بن مختار اندلسی قیسی، متوفی ۴۳۷ ق، کتابت ربیع الاول ۶۱۱ ق، به خط نسخ، ۲۱۴ برگ، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۲۷۷ / علوم القرآن.

۵۶۸ - معجم، به فارسی و عربی، مؤلف مجهول، کتابت ذی الحجة ۸۵۰، به خط نسخ مُعرب یوسف بن حاجی عبدالرحمان، ۷۳ برگ، در کتابخانه الدراسات العليا در دانشگاه بغداد، ش ۹۲۱.

۵۶۹ - معجم البرقوثی، از حافظ سعدالدین مسعود حارثی ابرقوثی، متوفی ۷۰۰ ق، کتابت سده ۷ هجری، در کتابخانه دانشگاه الازهر، ش ۱۳۲ / حدیث.

۵۷۰ - معجم ابن جمیع الصیداوی، از ابوالحسن محمد بن احمد بن محمد الصیداوی الغسانی، متوفی ۴۰۲ ق، کتابت نیمه سده ۷ هجری، و دارای چند سماع و اجازه به تاریخ ۶۶۷ ق، ۱۳ برگ، کتابخانه الازهر قاهره، ش ۳۲۶ / مجامیع مصطلح الحدیث.

۵۷۱ - معجم الدبوسی، ج ۱، از شیخ فتح‌الدین ابوالنون یونس بن ابراهیم الکنانی العسقلانی، متوفی ۷۲۹ ق، کتابت ۷۹۹ ق، به خط ابن حجر عسقلانی، در کتابخانه شهید علی در اسپانیا، ش ۵۴۶.

۵۷۲ - معجم الدمیاتی، از ابو محمد عبدالؤمن بن خلف دمیاتی، متوفی ۷۰۶ ق، کتابت اواخر سده ۷ هجری، و دارای چندین سماع به سالهای ۶۸۱ و ۷۰۵ ق و برخی به خط مؤلف، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۳۲۶ / مصطلح الحدیث.

۵۷۳ - معجم السمعی، از ابوسعید عبدالکریم بن محمد سمعی، مؤلف کتاب الانساب، متوفی ۵۶۲ ق، کتابت ۶۴۷ ق، به خط نسخ، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۹۵۳.

۵۷۴ - معجم الشیوخ، از ابی بکر احمد بن ابراهیم بن اسماعیل اسماعیلی جرجانی، متوفی ۳۷۱ ق، کتابت سده ۷ هجری، دارای سماعات مختلف، ۱۳۴ برگ، کتابخانه ولی‌الدین، ش ۸۴۵.

۱. نسخه اصل این کتاب به خط زجاج در کتابخانه شخصی شیخ محمد نجار، مفتی مالکی، در تونس بوده و پس از او این نسخه در اختیار فرزند وی، بلحسن نجار مفتی مالکی تونس، قرار گرفته است.
۲. یک نسخه بسیار نفیس و کهن آن، که در سال ۴۴۷ ق، کتابت شده، در کتابخانه بزرگ آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی رحمته موجود است. این نسخه قبلاً در کتابخانه شیخ المحدثین حاج شیخ عباس قمی، مؤلف کتاب مفاتیح الجنان، قرار داشت و این جانب آن را از فرزند ارشد آن مرحوم، به ضمیمه چند نسخه دیگر، برای این کتابخانه خریداری کردم.

۵۵۶ - المشوف المعلم فی ترتیب الاصلاح علی حروف المعجم، از ابی‌البقاء محب‌الدین عبدالله بن حسین بن عبدالله العُکبری، متوفی ۶۱۶ ق، کتابت اوائل سده ۷ هجری، که در شوال ۶۱۲، بر مؤلف خوانده و تصحیح شده است، ۲۴۵ برگ، در کتابخانه عارف حکمت در مدینه، ش ۱۲۷ / لغت.

۵۵۷ - المشیخة البغدادیة، از حافظ ابی‌طاهر احمد بن محمد سلفی، متوفی ۵۷۶ ق، کتابت ۶۰۹ ق، به خط ابراهیم بن عثمان بن عیسی الحرّانی، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۷۸۳.

۵۵۸ - المصنّف، ج ۷ و ۸، از ابی بکر عبدالله بن محمد بن ابی‌شبهه عبسی، متوفی ۲۳۵ ق، کتابت سده ۵ هجری، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۲۸۸ / حدیث.

۵۵۹ - المصنّف شرح تصریف ابی‌عثمان بکر بن بقیة المازنی، از ابی‌الفتح عثمان بن جنّی موصلی، متوفی ۳۹۲ ق، کتابت ۴۹۷ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲۲۸۰.

۵۶۰ - المعارف، ج ۱، از ابی‌محمد عبدالله بن مسلم بن قتیبة الدینوری، متوفی ۲۷۶ ق، کتابت ۵۰۰ ق، ۱۸۲ برگ، کتابخانه رضا رامپور در هند، ش ۳۵۲۸.

۵۶۱ - المعارف، ج ۱، نسخه دیگر، مورخ ۶۰۰ ق، خط شبیه به کوفی، ۱۳۵ برگ، کتابخانه احمدیه در مسجد زیتونه تونس، ش ۵۰۱۷.

۵۶۲ - معانی القرآن^۱، از ابی‌اسحاق ابراهیم بن محمد بن السری، معروف به زجاج، متوفی ۳۱۱ ق، کتابت ۳۶۸ ق، در کتابخانه بایز عمومی در استانبول، ش ۲۴۷۰.

۵۶۳ - معانی القرآن، زجاج، کتابت ۳۶۸ ق، در کتابخانه جلاله در استانبول، ش ۴۴.

۵۶۴ - معانی القرآن، زجاج، کتابت ۳۹۵ ق، در کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۳۴۳.

۵۶۵ - معانی القرآن، از ابی زکریا یحیی بن زیاد الفراء^۲، متوفی ۲۰۷ ق، کتابت سده ۴ هجری، به خط کوفی، در کتابخانه سلیمانیه در استانبول، ش ۶۶.

۵۶۶ - معانی القرآن، فراء، کتابت سده ۴ هجری، در کتابخانه نورعثمانیه در استانبول، ش ۳۲۰.

۵۶۷ - معجم، مؤلف مجهول، کتابت سده ۶ هجری، به خط اندلسی، ۱۵۹ برگ، در کتابخانه سلطنتی در رباط مغرب، ش ۹۷۴۱.

سده ۵ هجری، و دارای سماع به تاریخ ۴۲۷ ق، ۲۲ برگ، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۳۴۴ / حدیث.

۵۸۵ - معرفة العمل بالصحيفة القمرية و الحق الكسوفية، از علی بن عیسی حاسب اسطرابی حرّانی، کتابت ۶۷۶ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۵/۳۵۰۹.

۵۸۶ - المعقبة فی الصفات، از ابی‌عبدالله محمد بن عیسی بن محمد بن اصبع بن مناصف الازدی القرطبی، متوفی ۶۲۰ ق، کتابت اواخر شوال ۶۱۴، به خط اندلسی مُعرب ابوجعفر احمد بن ابراهیم بن احمد السُلّمی، از روی نسخه اصل، به خط مؤلف، در برگ نخست سماع کاتب بر مؤلف و دستخط مؤلف در ذی قعدة ۶۱۴، ۴۸ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۲/۵۱۸.

۵۸۷ - معین الطلاب علی عمل الاسطراب، از ابی‌حفص عمر بن یوسف بن عمر بن علی بن رسول اشرف رسولی الملك الاشرف، متوفی ۶۹۶ ق، کتابت عصر مؤلف ۶۹۲ ق، دارای دو اجازه از ابراهیم بن ممدود الجلاّد الموصلی الحاسب در ۶۹۰ ق، و حسن بن علی فهري مظفری اشرفی به ۶۹۲ ق، در دارالکتب قاهره، ش ۱۰۵ / تیموریه ریاضیات.

۵۸۸ - المغرب فی ترتیب المغرب^۱، از ابی‌الفتح برهان‌الدین ناصر بن عبدالسید المُطَرّزی، متوفی ۶۱۰ ق، نسخه اصل، به خط مؤلف در محرّم ۶۰۲، ۳۱۳ برگ، در کتابخانه ملّی ملک در تهران، ش ۶۰۵۷.

۵۸۹ - مفتاح تراجم الاسلامین من بدء الاسلام الی سنة ستامة و خمسين، مؤلف مجهول، ۴۷۳ برگ، کتابخانه آصفیه حیدرآباد هند، ش ۱۵۱ / تراجم.

۵۹۰ - المفضّل علی المفضّل فی درایة المفضل، ج ۲، از ابی‌المکارم کمال‌الدین عبدالواحد بن عبدالکریم بن خلف انصاری زملکانی، متوفی ۶۵۱ ق، کتابت شوال ۶۴۷، در حیات مؤلف، ۱۷۸ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۶۱.

۵۹۱ - المفضّل شرح المفضل، ج ۳، از ابی‌الحسن علم‌الدین علی بن محمد بن عبدالصمد سخاوی، متوفی ۶۴۳ ق، کتابت

۵۷۵ - معجم شیوخ ابن عساکر، از ابوالقاسم علی بن حسن بن هبة‌الله بن عساکر، متوفی ۵۷۱ ق، کتابت سده ۶ هجری، از روی نسخه مؤلف، ۲۵۰ برگ، کتابخانه مدینه، ش ۳۳۷.

۵۷۶ - المعجم فی مشبه اسمی المحدثین، از حافظ ابی‌الفضل عبیدالله بن عبدالله بن احمد بن محمد بن یوسف هروی، متوفی بعد از ۴۳۸ ق، کتابت سده ۷ هجری، ۲۲ برگ، کتابخانه کوپریلی در استانبول، ش ۱۱۵۲.

۵۷۷ - المعجم لما اسمعجم، از ابی‌القاسم علی بن حسن بن هبة‌الله بن عساکر دمشقی، متوفی ۵۷۱ ق، کتابت سده ۶ ق، در کتابخانه خالدیه در قدس شریف.

۵۷۸ - المعجم المشتمل علی اسماء شیوخ الائمة النبیل، از حافظ ابی‌القاسم علی بن حسن بن هبة‌الله بن عساکر دمشقی شافعی، متوفی ۵۷۱ ق، کتابت ۸ هجری، که با نسخه اصل مقابله و تصحیح شده است، ۶۷ برگ، در کتابخانه آصفیه در حیدرآباد هند، ش ۱۷۲ رجال.

۵۷۹ - المعرب من کلام الاعجمی، از ابی‌منصور موهوب بن ابی‌طاهر احمد بن محمد بن الخضر الجوالیقی، متوفی ۵۴۰ ق، کتابت ۵۲۲ ق، در برگ آغازین به خط مؤلف آمده که نسخه را محمد بن محمد بن الخراسانی بر وی خوانده و تصحیح شده است، ۷۲ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۲۴.

۵۸۰ - معرفة الاسطراب، از ابی‌الحسین عبدالرحمان بن عمر بن سهل رازی، معروف به صوفی، متوفی ۳۷۶ ق، کتابت شعبان ۶۶۱، به خط نسخ شاه ... بن عبدالله، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۱/۳۵۰۵.

۵۸۱ - معرفة الاسطراب المسطح و العلم به، از شرف‌الدین مظفر بن محمد بن مظفر طوسی، متوفی ۶۰۶ ق، کتابت سده ۷ هجری، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۲/۳۵۰۵.

۵۸۲ - معرفة الصحابة، ج ۲، از ابی‌نعیم احمد بن عبدالله بن احمد بن اسحاق اصفهانی، متوفی ۴۳۰ ق، کتابت سده ۶ هجری، و دارای سماع به تاریخ ۵۵۱ ق، ۳۹۴ برگ، کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۴۹۷.

۵۸۳ - معرفة الصحابة، ابونعیم، نسخه دیگر، مورّخ سده ۶ هجری، به خط نسخ، در کتابخانه فیض‌الله در استانبول، ش ۱۵۲۷.

۵۸۴ - معرفة الصحابة، ج ۳۷، از ابی‌عبدالله محمد بن اسحاق بن محمد بن یحیی بن منده، متوفی ۳۹۵ ق، کتابت نیمه نخست

۱. یک نسخه بسیار کهن و نفیس، که احتمالاً در عصر مؤلف در منطقه سمرقند یا بخارا کتابت شده، در کتابخانه بزرگ آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی رحمته در قم موجود است. این نسخه را این جانب چندی پیش با چند نسخه کهن و نفیس دیگر برای این کتابخانه خریداری نمودم.

ذی القعدة ۶۳۹، به خط نسخ، ۲۲۱ برگ، در کتابخانه الازهر قاهره، ش ۳۴۴۵ رواق الاتراك.

۵۹۲- مقاله علی رة الدرحة، از قطب الدین محمود بن مسعود بن مصلح شیرازی، متوفی ۷۱۰ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲/۳۳۳۶.

۵۹۳- المقتصد فی شرح الايضاح و التكملة، ج ۲، از ابی بکر عبدالقاهر بن عبدالرحمان جرجانی، متوفی ۴۷۱ ق، کتابت محرم ۶۰۴ ق، ۳۳۷ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۴۴.

۵۹۴- المقتضب من كتاب جمهرة النسب، از یاقوت بن عبدالله حموی، متوفی ۶۲۶ ق، ۱۵۸ برگ، در کتابخانه رباط مغرب، ش ۱۳۱۵ د.

۵۹۵- المقدمة فی الاسطراب، از علی بن عیسی الحاسب الاسطرابی الحرانی، کتابت ربیع الآخر ۶۷۹، در کتابخانه سلطان احمد سوم، ش ۹/۳۴۳۰.

۵۹۶- المقصور و الممدود، از ابی الطیب محمد بن احمد بن اسحاق، معروف به و شاء، شاگرد ثعلب، متوفی ۳۲۵ ق، نسخه کهن مورخ ۳۵۲ ق، به خط نسخ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۰۰/۹.

۵۹۷- المقصور و الممدود، از ابی عمر محمد بن عبدالواحد مطرز زاهد بغدادی، معروف به غلام ثعلب، متوفی ۳۴۵ ق، کتابت ۳۵۲ ق، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۸/۱۰۰.

۵۹۸- المقفی فی تراجم اهل مصر و الواردین علیها، ج ۱، از تقی الدین ابی العباس احمد بن علی بن عبدالقادر مقریزی، متوفی ۸۴۵ ق، نسخه مسوده اصل، دارای چند سماع، ۸۰۰ برگ، کتابخانه لیدن هلند، ش OR. 1366.

۵۹۹- مکارم الاخلاق و معالیها و محمود طرائقها، از ابی بکر محمد بن جعفر الخرائطی، متوفی ۳۲۷ ق، کتابت ۴۶۳ ق، در کتابخانه ظاهریة دمشق، ش ۲۲۴/۱۶۴.

۶۰۰- الملاحن، از ابی بکر محمد بن حسن بن دُرید الازدی، متوفی ۳۲۱ ق، کتابت ۶۱۶ ق، به خط مغربی مُعرب، ۱۵ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۳۵۹ ک.

۶۰۱- الملخص، ج ۲، از ابی الحسین عبیدالله بن احمد بن عبیدالله بن ابی الربیع القرشی الاموی العثماني الاشبیلی، متوفی ۶۸۸ ق، کتابت ۶۸۳ ق، به خط اندلسی محمد بن عباد بن محمد قرشی مخزومی، نسخه بر مؤلف خوانده و تصحیح شده

است، ۱۱۹ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۱۱۰.

۶۰۲- ملخص تاریخ مینا فارقین، از احمد بن یوسف بن علی الارزق الفارقی، متوفی بعد از ۵۷۴ ق، نسخه نفیس و کهن، ۲۱۰ برگ، کتابخانه موزه بریتانیا در لندن، ش OR. 5803.

۶۰۳- منازل الحجاز، از محب الدین محمد بن شمدین محمد بن عطار، کتابت سده ۷ هجری، به خط مؤلف در کتابخانه لالهلی در استانبول، ش ۳۴۸۶.

۶۰۴- المناظر، از حسن بن هیشم بصری، متوفی ۴۳۰ ق، مقاله اول کتابت ۴۷۶ ق، در کتابخانه فاتح در استانبول، مقاله ششم کتابت ۴۷۶ ق، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، مقاله هفتم کتابت ۴۷۶ ق، در کتابخانه فاتح در استانبول.

۶۰۵- منافع الاعضاء لجالینوس، ترجمه عربی حنین بن اسحاق، متوفی ۲۶۰ ق، کتابت ۵۳۹ ق، به خط اندلسی، ۱۴۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۸۵۰.

۶۰۶- مناقب الابرار و محاسن الأخیار (مناقب الاولیاء)، از تاج الاسلام عبدالحسین بن نصر بن محمد بن حسین بن قاسم، معروف به ابن خمیس کعبی موصلی جهمی، متوفی ۵۵۲ ق، کتابت ۵۶۳ ق، برای خزانه سید الکبیر ابی المظفر، ۳۸۵ صفحه، در کتابخانه سوهاج مصر، ش ۱۱۵ تصوف.

۶۰۷- مناقب الابرار و محاسن الاخیار، مؤلف مجهول، کتابت ۵۸۹ ق، به خط اسماعیل بن احمد بن سعید بن ملکوه، معروف به ابن الغازی، ۳۰۰ برگ، کتابخانه شیخ خلیل خالدی در قدس.

۶۰۸- مناقب الامام الشافعی، از ابی الحسین محمد بن حسین سجستانی ابری، متوفی ۳۶۳ ق، کتابت سده ۵ هجری، و دارای سماعات بسیار به تاریخ ۵۰۸ ق، در کتابخانه جاراالله در استانبول، ش ۱۶۳۲.

۶۰۹- مناقب الامام الشافعی، از ابی عبدالله فخرالدین محمد بن عمر بن حسین رازی، معروف به خطیب، متوفی ۶۰۶ ق، کتابت ۶۹۹ ق، به خط محمود کحیل بن بشیر الجیلی، ۱۴۰ برگ، کتابخانه مسجد جامع احمدی در طنطا در مصر، ش ۱/ سیر و تاریخ.

۶۱۰- مناقب الامام الشافعی، از ابی بکر احمد بن حسین بن علی بیهقی، متوفی ۴۰۸ ق، کتابت ۵۹۴ ق، به خط احمد بن عبدالخالق بن ابی هشام قرشی شافعی، ۳۱۱ برگ، کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۷۰.

۶۱۱ - منال الطالب فی شرح طوال الغرائب، از ابی‌السعادات مجدالدین مبارک بن محمد بن عبدالکریم الجَزَزی، معروف به ابن‌الاثیر، متوفی ۶۰۶ ق، کتابت ۶۰۶ ق، به خط محمد بن نصرالله بن محمد، برادرزاده مؤلف، نسخه بر مؤلف خوانده و تصحیح شده است، ۲۵۸ برگ، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۸۲ ق.

۶۱۲ - منتخب صوان الحکمة، از ابو محمد بن طاهر بن بهرام سجزی، از دانشمندان اواخر سده ۴ هجری، کتابت ۶۸۱ ق، به خط ابی‌الحسن علی بن موفق طیب، ۹۷ برگ، کتابخانه بشیرآغا در استانبول، ش ۴۹۴.

۶۱۳ - منتخب صوان الحکمة، از ابو محمد بن طاهر بن بهرام سجزی، از دانشمندان نیمه دوم سده ۴ هجری، کتابت ۶۳۹ ق، در کتابخانه دامادزاده در استانبول.

۶۱۴ - المنتخب من السیاق لتاریخ نساپور، للحافظ ابوالحسن عبدالغافر الفارسی، از ابراهیم بن محمد بن ازهر صریفینی، متوفی ۶۴۱ ق، کتابت ۶۲۲ ق، ۱۴۶ برگ، در کتابخانه کوپرلی در استانبول، ش ۱۱۵۲.

۶۱۵ - منتخب من کتاب معرفة الاقبا، از ابی‌بکر احمد بن عبدالرحمن شیرازی، متوفی ۴۰۷ ق، کتابت سده ۷ هجری، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۵۴۳.

۶۱۶ - المنتخب من کتاب من وافقت کتبه اسم ابیه للخطیب البغدادی، از حافظ علاءالدین مُغلطاء بن قلیچ بن عبدالله البکجری، متوفی ۷۶۲ ق، کتابت ۷۲۸ ق، به خط ابی‌بکر اسماعیل انصاری بهنسی شافعی، در کتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۶۲۴.

۶۱۷ - منتهی الادراک فی تقاسیم الافلاک، از ابی‌محمد عبدالجبار بن عبدالجبار بن محمد ثابتی، معروف به خُرفی، متوفی ۵۵۳ ق، کتابت سده ۶ هجری، در کتابخانه مجلس شورای اسلامی در تهران بدون شماره.

۶۱۸ - المنجد فی اللغة، از ابی‌الحسن علی بن حسن هُنائی ازدی، معروف به کُراع النمل، متوفی ۳۱۰ ق، کتابت شعبان ۵۸۵، به خط نسخ مُعرب محمد بن هبة‌الله الحموی در مصر، ۱۰۹ برگ، در کتابخانه دارالکتب قاهره، ش ۲۶۵ / لغت.

۶۱۹ - المنخل، از ابی‌القاسم حسین بن علی الوزير المغربي، متوفی ۴۱۸ ق، کتابت ربیع الآخر ۴۸۶ ق، ۸۷ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۶۰۵.

۶۲۰ - المنخل، نسخه دیگر، مورخ رمضان ۶۵۵ ق، به خط عبدالصمد بن ابی‌القاسم بن ابی‌فضائل بن عبدالصمد الزنجانی التیمی، در مدرسه دارالذهب بغداد، ۱۷۵ برگ، ش ۲۹۱۵.

۶۲۱ - المنصوری فی الطب، از ابی‌بکر محمد بن زکریای رازی، متوفی ۳۱۳ ق، کتابت ۴۳۱ ق، در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران^۱، ش ۱۳۶۵.

۶۲۲ - المنصوری فی الطب، از ابوبکر محمد بن زکریای رازی، متوفی ۳۱۱ ق، کتابت ۴۹۵ ق، به خط نسخ در قاهره، ۱۸۰ برگ، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۸۵۸.

۶۲۳ - المنصوری فی الطب، نسخه‌ای دیگر، کتابت ۴۸۴ ق، در کتابخانه دانشکده پزشکی دانشگاه تهران، ش ۱۸۶.

۶۲۴ - المنصوری فی الطب، نسخه دیگر، کتابت ۴۹۵ ق، در کتابخانه اسکوریال اسپانیا، ش ۸۵۸.

۶۲۵ - منهاج البیان فیما يستعمله الانسان، از ابی‌علی یحیی بن عیسی بن جزله بغدادی، متوفی ۴۹۳ ق، کتابت سده ۶ هجری، ۳۱۵ برگ، در کتابخانه مدرسه یحیی پاشا الجلیلی در موصل عراق، ش ۲۵۸.

۶۲۶ - المؤلف و المختلف فی اسماء نقلة الحدیث، از ابی‌محمد عبدالغنی بن سعید بن علی بن سعید ازدی مصری، متوفی ۴۰۸ ق، کتابت ۵۶۴ ق، ۱۰۰ برگ، کتابخانه مولانا عبدالحی لکنهوی در لکنهو هند، ش ۶۱ / حدیث.

۶۲۷ - المؤلف و المختلف من اسماء الشعراء و القابهم، از ابی‌القاسم حسین بن بشر آمدی، متوفی ۳۷۱ ق، کتابت ۶۴۱ ق، به خط نسخ، در کتابخانه فاتح در استانبول، ش ۴۵۰۴.

۶۲۸ - المؤلف و المختلف، ج ۲، از حافظ ابی‌الحسن علی بن عمر بن احمد بن مهدی بغدادی دارقطنی، متوفی ۳۸۵ ق، کتابت اوائل سده ۷ هجری، دارای چند سماع، مورخ ۶۱۲ ق، ۱۸۹ برگ، کتابخانه مدینه، ش ۴۱۴.

۶۲۹ - الموجز فی النحو، از ابی‌بکر محمد بن السری بن سهل بغدادی، معروف به ابن‌سراج، متوفی ۳۱۶ ق، کتابت ۳۵۲ ق، در کتابخانه عمومی رباط مغرب، ش ۱۰۰.

۶۳۰ - الموطأ، از امام مالک، کتابت ۴۳۴ ق، در کتابخانه ظاهریه دمشق، ش ۲۶۰ / حدیث.

۱. احتمالاً این همان نسخه‌ای است که در کتابخانه شخصی مجید موقر در تهران قرار داشته است.

۶۴۰- نزهة الفكر فيما مضى من الحوادث و العبر، من اوائل الموجودات الى اواخر القرن الثالث عشر، ج ۴، از احمد بن محمد الحضراوى المكى الهاشمى، نسخه اصل، به خط مؤلف، در كتابخانه آصفيه در حيدرآباد هند، ش ف ۳۱۵۲.

مرقد مطهر مالك اشتر نخعى

مرقد مطهر صحابى جليل القدر، مالك اشتر نخعى، در روستاى مَرَج واقع در منطقه بلده خانكه در ۲۴ كيلومترى قاهره واقع شده است. اين محل بسيار محدود و كوچك و نامناسب بوده است، تا آنكه حدود ۸ پيش، بُهره‌هاى هند آن را بازسازى نموده و به صورت آبرومندانه ساخته‌اند. قبر مطهر در داخل اتاقى مستطيل شكل، در حدود ۱۲x۸ متر، و داراى سنگ مرمر است كه با خط ثلث خوش روى آن حجارى شده است. روى سنگ، وفات مالك را ۳۷ هجرى نوشته‌اند. شب جمعه به زيارت آن مرقد رفته‌م. فردى كه مسئول آنجا بود، اظهار داشت: هنديهاى بُهره خيلى در تابستان به اينجا مى‌آيند و شبها نيز در همين باغچه بيتوته مى‌كنند. قبر يكي از سلاطين قديم هند كه بُهره بوده، در بيرون و در محوطه باغچه مرقد قرار دارد، كه ظاهراً وصيت کرده بود پس از مرگ جسد او را از هند به اين محل منتقل و دفن نمايند. متأسفانه روستاى مَرَج بسيار كثيف، و داراى جمعيت فراوان، جاده آن بسيار باريك و معمولاً داراى ترافيك سنگين است. اين جانب در سفرهاى قبل موفق به زيارت اين مرقد نشده بودم.

يادآورى مى‌شود كه در كشور مصر، به‌ويژه قاهره، چند مرقد مطهر وجود دارد. نظر به اهميت آنها، مشهورترين آنها را بر مى‌شماريم:

۱. مرقد مطهر حضرت زينب كبرا عليها السلام

بنا بر گفته برخى از تاريخنگاران مرقد مطهر حضرت زينب كبرا عليها السلام در قاهره قرار دارد. آيت الله العظمى مرعشى نجفى رحمته الله نيز بارها فرمودند: «يقيناً مرقد مطهر آن حضرت در قاهره

۱. دكتور حسين على محفوظ از استادان دانشكده ادبيات دانشگاه بغداد و از افاضل و محققان شيعى عراق است. وي دكتوراى خود در زبان و ادبيات فارسى را از دانشگاه تهران اخذ نموده است. آن از مرحوم پيدر بزرگوارم حضرت آيت الله العظمى مرعشى نجفى رحمته الله موفق به اخذ اجازه روايت حديث شده بود.

۶۳۱- الموقفى فى النحو، از محمد بن احمد بن كيسان، متوفى ۲۹۹ ق، كتابت ۳۵۲ ق، در كتابخانه عمومى رباط مغرب، ش ۱۰۰.

۶۳۲- ميزان الاعتدال فى تراجم الرجال، از ابى عبدالله محمد بن احمد بن عثمان بن قايماز، شمدين ذهبى تركمانى فارقى شافعى، متوفى ۷۴۸ ق، نسخه شامل ۶ جزء مورخ ۷۴۷ ق، به خط نسخ كه بر مؤلف خوانده و تصحيح شده است، در كتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۲۸۲۰.

۶۳۳- بئدة لطيفة فى المزارات الشريفة، از يس بن مصطفى حسب الله الفرضى، كتابت ۱۳۰۶ ق، در ۲۵ برگ، در كتابخانه دانشگاه امريكايى بيروت، ش ۲۵۱/ جديد.

۶۳۴- البراس فى تاريخ خلفاء بنى العباس، از حافظ ابى الخطاب عمر بن حسن بن دحية الكلبى، متوفى ۶۳۳ ق، كتابت ۶۱۳ ق، كه بر مؤلف خوانده و تصحيح شده است، ۱۶۳ برگ، در كتابخانه نورعثمانيه، ش ۳۱۱۶.

۶۳۵- النحو، از ابى على حسن بن محمد اصفهانى، معروف به لُغدة، متوفى بعد از ۳۱۱ ق، نسخه كهن مورخ ۳۵۲ ق، به خط نسخ مُعرب، ۱۷ برگ، در كتابخانه عمومى رباط مغرب، ش ۴۲.

۶۳۶- نخبة الزهرة الثمينة فى نسب اشراف المدينة، از على بن حسن بن شدقم، نسخه اصل به خط مؤلف در ۱۰۱۴ ق، ۹ برگ، در كتابخانه شخصى دكتور حسين على محفوظ^۱ در بغداد، ش ۱۴۰.

۶۳۷- نزهة الابرار فى الاسامى و مناقب الأخيار، از ابى الفضائل عمر بن عبدالمحسن بن ابى بكر الارزنجانى، از علمای سده ۷ هجرى، كتابت ۷۰۶ ق، از روى نسخه اصل، ۱۸۷ برگ، كتابخانه حبيب گنج در هند، ش ۳۰۲۷.

۶۳۸- نزهة الأساطين فىمن ولى مصر من السلاطين، از عبدالباسط بن خليل بن شاهى ملطى قاضى حنفى، متوفى ۹۲۰ ق، نسخه اصل به خط مؤلف، در كتابخانه سلطان احمد سوم در استانبول، ش ۳/۲۸۰۳.

۶۳۹- نزهة الانظار فى عجائب التواريخ و الأخبار، ج ۱ و ۲، از ابى التناء محمود بن سعيد مقديش الصاقسى، از علمای سده ۱۳ ق، كتابت ۱۲۳۸ ق، از روى نسخه اصل، ۲۵۰ و ۳۵۰ برگ، در كتابخانه عارف حكمت در مدينه، ش ۶۴۲/ تاريخ.

و در همان محلی است که هم‌اکنون به نام مرقد آن بزرگوار مشهور است. «این مرقد در محله «حی السیّد زینب» و در منطقه قاهره قدیم قرار دارد که آن منطقه نیز به نام آن حضرت مزین است. در ماه مبارک رجب، هر جشن بسیار بزرگی در آن مرقد برگزار می‌گردد. بخشی از تاریخچه این مرقد را که مورخان آورده‌اند، چنین است: «هنگامی که المعز لدین‌الله در سال ۳۶۹ ق به مصر آمد، برای مرقد آن حضرت ساختمانی عظیم بر پا کرد. پس از وی، الحاکم بامرالله چندین رقبه، از جمله بازار و ساختمان، را برای آن مقام وقف نمود. در دوران حکومت عثمانی، به سال ۹۵۶ ق، آن مرقد مطهر بازسازی گردید و مسجدی در کنار آن پی افکنده شد که هم‌اکنون موجود است.

این مسجد به صورت مستطیل و دارای ستونهای متعدّد است و همه‌روزه در آن نماز جماعت اقامه می‌گردد. این مجموعه دارای یک کتابخانه است که قرآنهای بسیار کهن و نفیس و نسخه‌های خطی فقهی در آن نگهداری می‌شود و تابع وزارت اوقاف مصر است. در سال ۱۱۷۴ ق، عبدالرحمان کدخدای یک سقاخانه و حوضخانه به آن اختصاص داد. همچنین توسعه مسجد مرقد مطهر در عصر خدیوی توفیق، و توسعه بعدی در عصر ملک فاروق، و تکمیل آن در عصر جمال عبدالناصر بوده است.

۲. مرقد راس الحسین علیه‌السلام

در نیمه دوم سده ۵ هجری، در اواخر حکومت فاطمیان، حملات صلیبیان به منطقه شام افزایش یافت. در این هنگام، افضل، فرزند امیر ارتش، به مقابله با آنان برخاست و موفق شد تا اواخر سال ۴۹۱ ق، منطقه، قدس و عسقلان را از وجود صلیبیان پاک سازی کند. از سویی دیگر، چون سر مقدس حضرت امام حسین علیه‌السلام در عسقلان مدفون شده بود، وی آن را از زیر خاک بیرون آورد و معطر ساخت و با احترام به خانه‌ای منتقل نمود. پس از چندی، مرقد بزرگی برای دفن سر مقدس بنا کرد. سپس آن را به کافور آغشته نمود و بر روی سینه خود قرار داد و با پای پیاده آن را حمل نمود و در آن مرقد که در زیرزمین کاخ زمرد قرار داشت، در کنار قبه دیلم، دفن نمود. کارگزاران و کارکنان کاخ، همگی، هنگام ورود به زیرزمین محل دفن، بر زمین بوسه می‌زدند و در روز عاشورا

در هر شتر و گاو و گوسفند فراوان ذبح می‌کردند و به نیازمندان می‌دادند و باگریه بسیار قاتلان حضرت سیدالشهداء علیه‌السلام را لعن می‌کردند. این شیوه ادامه داشت تا حکومت آنان منقرض گردید.

برخی مورخان گفته‌اند مقام عسقلان، که همین محل است، به دست امیر ارتش، بدر الجمالی، ساخته شد و فرزند وی، افضل، آن را تکمیل کرده است.

آن‌گونه که در برخی از منابع تاریخی آمده است، فاطمیان مصر به علت خوف از حمله دوباره صلیبیان به مرقد مطهر، سر مقدس را در روز یکشنبه ۸ جمادی الاخره ۵۴۸ از خاک بیرون آورده و پس از دو روز با میر سید المملکه تمیم، والی عسقلان، و نیز قاضی ابن‌مسکین در سه‌شنبه ۱۰ جمادی الاخره عازم قاهره شدند. آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی رحمته‌الله بارها می‌فرمودند که در برخی منابع موجود یافته‌اند که برای استقبال از سر مقدس، هزاران نفر در معیت حاکمان فاطمیان تا چهار فرسنگی قاهره آمده بودند و با حضور دهها هزار نفر که بر سر و سینه می‌زدند و چند نفر در زیر پاهای مردم هلاک شدند، به قاهره وارد شده‌اند. گفته می‌شود فردی از بزرگان فاطمیان، به نام صالح طلائع، مسجدی در خارج در زویله بنا کرد تا سر مقدس را در آن دفن کند، لیکن اهالی منطقه کاخ از این کار ممانعت کرده، و سر مقدس را در محل کنونی دفن نمودند و ساختمان مجلی از آجر و مرمر به سال ۵۴۹ ق در عهد خلافت فائز طلائع بر آن سر مقدس بنا کردند.

وجود سر مقدس حضرت امام حسین علیه‌السلام و دیگر مراقد مطهر در مصر، از عوامل ارتباط تنگاتنگ میان مصریان و اهل بیت علیهم‌السلام بوده است. برخی منابع آورده‌اند که سر مقدس را پس از چندی مجدداً به عراق آورده، و به پیکر مطهر ملحق کرده‌اند، لیکن بیشترین منابع مورد اعتماد، وجود سر مقدس در قاهره را تأیید کرده‌اند. حکمت و مشیت و تقدیر الهی نیز اقتضا می‌کرد که ذکر اهل البیت در هر مکانی به گوش رسد. در شهر اسوان، در جنوب مصر، بیش از ده مقام منسوب به اهل البیت قرار دارد و بر بالای سردر هر یک از آنها پرچمهای سبز یا سرخ در اهتزاز است. همچنین سه مقام زیارتگاه برای حضرت زینب علیه‌السلام در صعید، در جنوب مصر، موجود است که چندان معتبر نیستند و دلیل کافی بر وجود

این گزارش آورده‌ام، چند سال قبل از محل نذرها و موقوفات مرقد مطهر آن حضرت، ساختمانی جدید و آبرومند از سوی وزارت اوقاف مصر بر آن ساخته شده است، و روزانه هزاران نفر از مردم مصر به زیارت مرقد مطهر آن حضرت نائل می‌شوند. این جانب نیز توفیق یافتم آن مکان نورانی را زیارت کنم.

۴. مرقد مطهر سر مقدس حضرت زید بن علی علیه السلام

در مصر، به حضرت زید بن علی علیه السلام زین العابدین می‌گویند. مقریزی صحت آن را تأیید کرده، و می‌گوید: این سر مبارک را قبل از دفن در شهر به نمایش گذاشتند تا مردمان مصر از آن بهره‌گیرند.

۵. مرقد مطهر کلثوم، دختر حضرت قاسم بن محمد بن امام جعفر صادق علیه السلام

ایشان از زاهدات و عابدات زمان، و مرقدشان در منطقه مقابر قریش، در مجاورت مسجد شافعی واقع شده است.

۶. مرقد مطهر رقیه، دختر حضرت امام رضا علیه السلام

این مرقد در نزدیکی مرقد مطهر حضرت نفیسه قرار دارد. عموم مردم وی را به امام علی علیه السلام نسبت می‌دهند، در کنار مرقد ایشان، شماری از مراقد هاشمیان نیز قرار گرفته است.

۷. مرقد مطهر حضرت سکینه، دختر امام حسین علیه السلام

این مرقد در نزدیکی مرقد مطهر رقیه قرار دارد و مسلمانان همه‌ساله در زادروز آن حضرت جشن بزرگی بر پا می‌کنند. آنچه مسلم است، مرقدهای رأس الحسین و حضرت زینب کبرا و حضرت نفیسه خاتون، همانهایی هستند که در قاهره قرار دارند و یادآور شدیم. دربارهٔ بقیهٔ مراقد که تعداد آنها در جاهای مختلف مصر بسیار است، نیاز به بررسی دقیق و همه‌جانبه دارد تا دقیقاً به ثبوت برسد.

پایان

آنها در این دو منطقه وجود ندارد.

مرقد مطهر رأس الحسین علیه السلام با ساختمان بسیار بزرگ در کنار میدانی به نام آن حضرت در بخش کهن قاهره و در نزدیکی دانشگاه الازهر قرار دارد. این جانب در هر سفر خود به مصر، چندین بار به زیارت آن نائل شده‌ام. مردمان مصر به اهل بیت پیغمبر صلی الله علیه و آله عشق می‌ورزند، و با آنکه شافعی‌مذهب‌اند، هر روز به کنار ضریح این مرقد آمده، و حاجات خود را از حضرت طلب می‌کنند.

با آنکه قاهره شهری بسیار بزرگ است و بیش از ده میلیون نفر جمعیت دارد، هر کس نشانی مرقد را سؤال کند، مردم قاهره او را راهنمایی می‌کنند؛ زیرا آن مکان مقدس مشهور است. امیدوارم روزی روابط دو کشور مسلمان ایران و مصر توسعه یافته، و هم وطنان ما بتوانند به زیارت آن مشاهده مشرف شوند.

در مجموعه مرقد رأس الحسین، تعدادی نسخهٔ خطی نفیس وجود دارد؛ از جمله، نسخه‌ای از قرآن کریم در قطع بسیار بزرگ که در ۱۰۷۰ ق کتابت شده است.

۳. مرقد مطهر حضرت نفیسه خاتون علیه السلام

حضرت نفیسه خاتون، دختر امامزاده حسن بن زید بن امام حسن مجتبی علیه السلام است. همسر ایشان، اسحاق، فرزند حضرت امام جعفر صادق علیه السلام است. حضرت نفیسه به زهد و صلاح شهرهٔ عام و خاص بود. سی بار به حج مشرف شد و همیشه گریان و شها بسیار کم استراحت می‌کرد و روزها را بیشتر روزه داشت و حافظ قرآن بود. در ۲۰۸ ق رحلت نمود و در منزل مسکونی خود، که هم‌اکنون مرقد و مزار ایشان است، دفن گردید. همسر ایشان خواهان حمل پیکر پاک او از قاهره به مدینه بود، لیکن اهالی مصر از وی خواستند که اجازه دهد در مصر به خاک سپرده شود، تا مایهٔ تبرک مصریان گردد. امروزه مزار آن حضرت از مشهورترین مزارهای اهل بیت علیهم السلام در مصر به‌شمار می‌آید. هر سال جشن بزرگی بر مزار آن حضرت در قاهره برگزار می‌شود و شماری از اعضای دولت و هزاران نفر از مردم در آن شرکت می‌کنند.

ناصر محمد بن قلاوون، پادشاه مصر، در سال ۷۱۴ ق دستور داد ساختمان مرقد حضرت نفیسه را توسعه دهند و بنای مجللی بر آن بسازند. همان‌گونه که در بخش پیشین